

EINO LEINO

Elämäni kuvakirja

OTAVA

ELÄMÄNI KUVAKIRJA

EINO LEINO

ELÄMÄNI KUVAKIRJA

*ERÄÄN AIKANSÄ LAPSEN MUISTOJA,
MIELIALOJA JA MIETELMIÄ*

ENSIMMÄINEN NIDE
(1878—95)

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

Kustannusosakeyhtiö Otavan
kirjapaino, Helsingissä, 1925.

I
VARHAISVANHA

»Poika puuta kirjoittavi.»

Kalevala.

OHOH KULLAISTA KOTIA!

Talo lahden rannalla, korkeitten riippakoivujen suojassa, vastapäätä sankkaa kuusimetsää.

Talossa kaksi puolta, jotka yhdessä pitkän aittarakennuksen ja sen edessä olevan nauris- ja herne- maan kanssa yläpihan muodostavat. Alapihan järven rannalla rajoittavat taas läävät, tallit, halko- ja vaunuvajat ynnä niiden päätepiirteenä väenpirtti pitkän, matalan vanhanpuolen päätyä vastapäätä.

Yläpihalta tie saunaan ja uimahuoneeseen. Alapihalta, puutarhan toiselta puolelta, pitkälle rantalaiturille, jonka kahden puolen veneet ja ymmyrkäiset venetelat.

Ulompana riihet, heinäladot, niitut, pellot ja jälleen syvä metsänrinne.

Tuossa talossa minä olen syntynyt siis! Tuon jo vanhuuttaan vaipuvan ja sammaloituvan alarakennuksen toisessa kapeassa päätykamarissa siis olen ensikerran nähnyt isäni Auringon lempeän, siunaa- van silmänluonnin.

Siinä, saman kuuman ja heleän heinäkuun aamunkoitteessa on emoni Maa minut kerran kivulla ja vaivalla helmastaan kirvoittanut.

Paikka, jossa seison, on pyhä. Ja vanha pyhiinvaeltaja siinä kumartuneekin.

Tuossa ovat lehdot, joissa liikuin, tuossa kivet, joilla kiikuin. Täällä tuntee jokainen kynnyks minut, täällä jokainen aidanseiväs minua vieläkin tuttavanaan tervehtää.

Onneton se, joka saapuu kotiinsa maailman matkoiltaan ja toivoo näkevänsä kaikki juuri samanalaisena kuin omina lapsuudenpäivinä.

Uusi aika, uudet asukkaat.

Tuosta on kokonainen huonerivi poissa, tuosta taketti. Tuosta on Murahauta nurminotkoksi muuttunut ja maahan painunut sen poikki vievä porraspuu.

Kaikki koivut ovat vanhuuttaan kaatuneet. Pihatuomet ja pihlajat jonnekin muuanne pirahtaneet, syreenit ja kurjenmiekat eteläisten akkunain alta lakanneet kukkimasta ja sisälle kurkistamasta.

Alas näkyvät romahtaneen myöskin vinnille vievät, ulkopuoliset tikkaportaat.

Sauna on hypännyt nurmen aidan taa, vastarrannan metsä pieniksi halkopuiksi pilkkoutunut.

Tuossa on vanha viemäri umpeen vyörähtänyt. Tässä uusi auennut halki liplattavan haapalehdon.

Mutta onhan niin paljon jäljellä vielä. Paljon vanhaa, rakasta ja tutunomaista.

On mökkiryöpäjäsyvempänä lahden perukassa. Ovat muinaisen tervanpolton aikaiset mäkirinteet

ja haudansijat. Onpa tuossa vielä vanhan paltamonkin maaksi maatonut varpelaita.

Tuolla polku poimettelee niinkuin ennenkin pitkän pellonpiennarta. Täällä on vanhan maanmittarin rajapyykki aidankulmauksessa, jossa se Hövelön tilan alueet pitäjän yhteismaasta erottaa.

Erikoisesti elävän mielikuvan muinaisten päivien menosta ja uusien yhtä vääjäämättömästä urkenemisestä saan koetellessani muutaman raja-aidan kohdalla erästä poika-iän taituruuttani: itsensä siitä toisella kädellä ylitse heilahuttaa!

Koko aita monen metrin pituudelta kaatuu kerallani.

En ollut ottanut lukuun nykyistä painoani. Löydän itseni nenä turpeesta, pari mädäntynyttä aidanseivästä kädessäni, housunpolvi palkeenkielillä, lonkkaluu kipeästi longahtaneena.

Tuosta vaivalloisesti ylös kömmittyäni näen kuitenkin vanhan raitapuun, jonka lahoon onteloon leppäkerttu nyt, niinkuin ennenkin, on pesänsä rakentanut.

Siinä se nyt taas pulskana ja punarintaisena omaa onnellista pesävirttään vierittelee:

— Hyyyitt, hyyyit! Tjässässässässäs!

Juuri samaa kuin lapsuuspäivinäni.

Mesimarjat Mattilan kuokoksella muistuttavat niistä vielä enemmän. Hyrähdän noita iankaikkisia tunnelmatotuksia kalevalaisen kansanrunoutemme keralla puoliääneen tulkitsemaan:¶

»Parempi omalla maalla
vetonenkin virsun alta
kuin on maalla vierahalla
kultamaljasta metonen.»

Mielialani, joka ei alunpitäenkään ole ollut kovin kaukana elegisestä, yrittää nyt aivan rintaa-riuduttavaksi painautua.

2.

APEA MIELIALA.

Surunsuloinen on murhe menneistä ajoista. Armaiden muistojen kultainen auer kangastelee niiden yllä. Mutta ne eivät ikinä palaja uudelleen.

Kuu palajaa, aurinko palajaa. Taivaankappalet kiertävät ikuisia ratojaan. Vuodenajat vaihtuvat aina samassa järjestyksessä.

Eivätkä koskaan, myriadienkaan valovuosien täytyessä, samat ainesosat yhdy enää yksilön sielussa ja ruumiissa niinkuin tässä ainoassa, autuaassa, katoavassa tuokiossa.

— Entiset hyvät ajat! tekee mieleni surunvoittoisesti hymähtää. Entiset ajat ovat olleet ja menneet.

Eikö kaikki korkea, todellinen, klassillinen taide, koko sisäiseltä olemukseltaan, olekin aina vain vanhoillista ja taapäinkatsovaa?

Eikö soinnahdakin tuo sama sävel esiin jo Aleksis

Kiven, saati sitten Juhani Ahon runouden parhaista saavutuksista?

— Kauneimmat laulut ovat surullisimmat laulut, sanotaan.

Mutta mikä saattaa ollakaan sen surullisempaa kuin muisto menneistä, onnellisemmista päivistä ja aavistus ehtoisemmista asuinsijoista, jotka meiltä ovat ikihimmeän hämärän taa siirtyneet?

J. L. Runebergin kielellä se kuuluu:

— — »så utan ett enda minne
från flydda, sällare dar.»

(— — eik' autuaampien aikain
mull' yhtään muistoa ees)

Taikka kalevalaisen kansanrunouden kielellä:

»Muin' oli ajat paremmat,
päivät kaikki kaunihimmat,
päivänlaskut laupiaimmat,
koriaimmat huomenkoitot.»

Silti ei sekään ole ehdottomasti totta. Sekin on vain kappale sisäistä todellisuutta, itsetiedottoman taiteilijaluonteen läpi katsottuna.

Itsestäni minä vain todistan.

Sitä sisäisen vapautumisen riemua ja olemassaolon täydellisyyden sydänsäveltä, jonka nyt kuulen niin outona, mutta kauniina sieluni kanteleesta esille ouruavan, ei kotoinen kurkihirsi koskaan sallinut minulle. Eikä olisi sallinut sitä varmaan vieläkään, jos olisin jäänyt iäkseni sen kannattaman hauraan haavekatoksen alle.

Kenties olisi omatuntoni nyt parempi. Kenties

kohoisi sielullinen rakenteeni nyt sopusointuisempaan.

Mutta minä syöksyin myrskyn maailmaan.

Ja jälleen muistuvat mieleeni J. H. Erkon sanat siitä tyyneydestä, jota ei sinisin metsäjärvikään suinkaan ole lahjaksi saanut:

— Se taisteloiden on tuomaa.

Jotakin samantapaista tunnen nyt varhaisena huomenhetkenä pitkin syntymäkotini kasteisia niittyjä, peltoja ja aitovieriä taivaltaessani.

Mutta mistä äkkiä tämä taistovirsi?

Elämä itse on sen jokapäiväisellä ja päivä päivältä aina tiukkenevalla taistovaatimuksellaan, voimillaan ja vastavoimillaan, myrkyillään ja vastamyrkyillään, minulle opettanut.

3.

TAISTOVAATIMUS.

Tunnen leveitten leukapielieni työntyvän vastomaisesti eteenpäin.

Samalla pienenevät teräsharmaat silmäteräni pistäviksi, vaaniviksi ja salakavalloiksi. Painuvat ikäänkuin syvemmälle päähän, suojelevien kulmaluiden lomaan, joiden karvat vaakasuoraan viivaan vetäytyvät. Huuleni ohenevat, poskipääni ulkonevat, kasvoni pitenevät, pingoittuvat ja ikäänkuin venähtävät.

Mahdan tämäntapaisena todellakin muistuttaa peloittavaa, verta vainuavaa ihmispetoa.

Se on se Hefaistos, joka takoo taideteoksiaan tulivuorten syvyyksissä.

Se on se maanalaisten kallioitten jylisyttäjä, joka on hyvä orja, mutta huono isäntä, ja jota ei mielellään kukaan tahdo näyttää kenellekään.

Se on se Grotte-mylllyn vääntäjä, jota ilman ei olisi ihmisten iloa eikä laulun lentoa, ei kauneuden kaipuuta eikä elämän totuuksien etsintää, vielä vähemmän mitään niistä kulttuurin kukkasista ja henkisen viljelyksen viinirypäleistä, mitkä nyt tekevät meille elämän elämisen arvoiseksi.

Mutta aivan varmaan se on sama Prometheus, jonka maksaa korppikotka syö ja joka yli-inhimillisessä luomistuskassaan heittää vasten kasvoja taivaalliselle isälleen, suurelle Zeulle, uhmansa, herjansa ja kirouksensa:

»Hat mich nicht zum Manne gemacht
die allmächtige Zeit,
und das ewige Schicksal,
meine Herrn und — Deine?»

(Eikö minua ole mieheksi tehnyt
kaikkivaltias aika,
ikuinen kohtalo,
minun herrani ja — Sinun?)

Kourani puristuvat nyrkkiin. Ruumiinpaino siirtyy toiselle jalalleni, toisen ollessa valmiin minut millä hetkellä hyvänsä eteenpäin ponnahuttamaan.

Tunnen saman tunnelman kuin joskus varhaisimpina poikavuosinani Immolan havupaiseen

hakaan intiaanimajoja rakennellessani, katajaista jousenkaarta jännitellessäni ja muurahaispesässä karkaistua kärkinuolta olemattoman vainolaisen selkään singahuttaessani.

Muistan myöhemminkin tuon tehneeni, mutta tuskin samalla nautinnolla ja paremmalla omalla-tunnolla. Sillä silloin on ollut todellakin kysymys oikeasta, kirjallisen tuotantoni tai henkilökohtaisen vapauteni vihollisesta.

— Missä vihollinen? Tapellaanko?

Kukin hakee tuota tilaisuutta ensin ulkopuolelta itseään. Kuluu pitkiä aikoja, ennenkuin oppii sen oman sydämensä syvyydestä liiatenkin löytämään.

Ja jälleen jylisevät jylhinä minulle Kullervon, suurimman suomalais-ugrilaisen murhesankarin, ylpeät sanat yksilön voimasta ja sen täydellisestä tietoisuudesta:

»Enkä sinnes suohon sorru,
kunnes kannan kahta kättä,
viittä sormea viritän,
kynttä kymmentä ylennän.»

Muistan, että teki mahtavan vaikutuksen minuun, kun tapasin tuon tarmoa ja mieskuntoa kuuluttavan elämänohjeen poikaikäni syntymäpäiväkirjoista juuri oman syntymäpäiväni kohdalle asetettuna.

Mutta noin puhuu vain nuoren Kullervon uhma-mieli. Rikostensa kivikuorman ja salliman rankaisevien salamoiden alle kumartunut mies käyttää kalpansa kanssa toista kieltä.

— Syötkö syyllistä lihoa? kysyy Kullervo.

— Olen syönyt syytöntäkin, vastaa miekka, arvaten uroon ajatuksen.

Kullervo syöksyy miekkaansa. Päättyy suomalais-ugrilaisen rodun rohkein ja traagillisin murhetaru.

Kenties juuri siksi soinnahtavat ilmi toiset äänet sydämeni syvimmästä.

Kenties juuri siksi kumpuavat sieltä esiin kuorolaulun tavoin kuningas Fjalarin, Iphigeneian, Oresteen, mutta ennen kaikkea nuo kumeat, tuonentakaisen tuskan ja talttumuksen säejaksottelut, joilla Tantaloksen suvun harmaa muinaistaatto päätään pudistaen apeat ajatuksensa jumalien juhlista ilmaisee:

»Es fürchte die Götter
das Menschengeschlecht!
Sie halten die Herrschaft
in ehernen Händen
und können sie brauchen,
wie's ihnen gefällt.»

(Peljätköön jumalia
ihmisten suku!
He pitävät valtaa
vaskisin käsin
ja käyttävät sitä
mielensä mukaan.)

Mistä tämä ristiriitaisten ja usein varsin vastakaisten mielialojen sinfoninen runoelma? Mistä äkkiä tämä eri teemojen vaihtuva ja vuorotteleva polyfoninen kudos, jossa sävel-aalto toistaan samaan tutunomaiseen, mutta kuitenkin taivaanrannan takaiseen, autereiseen tunnelmaan ajelee?

Olenhan itse jo lähes kolmekymmentä vuotta sitten koettanut oman onnenkaipuuni seuraavan-tapaisesti, parikin kertaa painettuun ja sävellettyyn runomuotoon muovaella:

»Suvi-illan vieno tuuli
huokaa vuoren alta,
hongikon polkua hopeoipi
kuuhut taivahalta.

Hiljaa huojuu hongan oksat,
kaukana kähkönen kukkuu,
vaieten astuvi vaeltaja,
mielen murhe nukkuu.»

Miksi se ei siis nuku vieläkään minun mielessäni?

Miksi pyrkiä, miksi ponnistella eteenpäin? Enkö olekin saanut jo yllinkyllin kaikkea, mitä rohkeimmissa nuoruus-unelmissakaan olen uskaltanut toivoa, pyytää ja tavoitella?

Mutta vapaus lienee sittenkin päivä päivältä itselleen uudestivalloitettava.

Kukin yksilö puhuu oikeastaan omaa kieltään. Minun kielelleni käännettynä se kuuluu:

Taisteloa, jokapäiväistä, jokahetkistä, alati ankaraampaa kamppaelua niiden hienojen, herkkien, mutta heikkojen, hauraiden ja kestävättömien kauneusarvojen pelastamiseksi, jotka piilevät tämän pohjoisen, poloisen maan ja kansan sielun sisimmässä.

Kuinka ne sitten eivät piilisi täällä, missä luonto on kuin kukkasaari taivaan vahvuuden valokehässä ja ihmiset itse niinkuin tuomiokirkon tontut keskellä tarua ja todellisuutta?

Taisteloa vapaudesta siis. Mutta ei vapaudesta vapauden itsensä vuoksi, vaan erinäisten ihanteellisten päämäärien vuoksi, joista yksilö on vain omalle jumalalleen tilintekoon velkapää.

Jo lapsesta saakka on se ollut selvää minulle. Saanevat siitä selityksensä myöskin eräät myöhemmät, säälimättömät ja usein kenties hyvinkin häikäilemättömiltä näyttäneet kirjalliset säilän-iskuni.

Tietysti on omatuntoni antanut aina silloin minulle hiljaisia, vanhoillisia, etten sanoisi taantumuksellisia varoituksiaan. Mutta mikä on omatunto? Eikö vain entisten esivanhempiemme ääni hamasta harmajasta muinaisuudesta, ja eikö se pysy aivan tyynenä ja rauhallisena, mikäli tunnemme kuuluvamme yksilöitä ja yhteiskuntia säilyttäviin aineksiin?

Mutta eikö se järkähä juuriltaan, joka kerran kun poikkeamme ennen poljetuilta poluilta, jätämme entispolvien turvalliset kylätiet ja painumme yksin raivaamattomiin elämän erämaihin, joita ihmisjalka ei ole astunut vielä? Emmekö tunne silloin kuin jonkin suuren vääryyden tekevämme, varsinkin jos meidän on pakko tallata kantamme alle jotakin kallista, rakasta ja entiseen elämäämme kuuluvaa?

Kummallinen omatunto, jota ne jumalan-ääneksi ihmisessä nimittävät! Teimme mitä hyvänsä vanhaa vääryyttä ja vanhaa väkivaltaa, se on täysin tyyni ja tyytyväinen, mitä hyvänsä uutta itsemme ja rakkaimpamme uhrausta, se myrskyää kuin valta-meri maailmanlopun edellä.

MORITURI.

— Morituri te salutant, Imperator! (Kuuloon kulkijat sinua tervehtävät, Valtias!) kuului gladiaattorien kunnianteko Rooman keisareille.

Olen gladiaattori. Kuulun kuolevien heimoon, kuten joskus olen koettanut »Morituri»-runossani sen julki määritellä:

»Me olemme kuolemaan tuomittu suku,
me päivin emme valvo, öin emme nuku.

Me viihdymme, missä tähti viimeinen tuikkaa,
raikuu ranta autio ja meripedot luikkaa.

Me taistelemme jäässä, me hymyilemme hyyssä,
me sorrumme ypö yksin sydän-yön syyssä.

Me tahdomme nähdä, mikä on Manan mahti.
Me lienemme luomakunnan kunniavahti.»

Mutta paatinen taakka, jonka korkeat kohtalottaret kenties jo jossakin entisessä elämässä tekemieni syntien vuoksi ovat jo syntymässä panneet harteilleni, on ollut katsoa, etteivät Kullervon kultaisen heimon keralla katoaisi tämän ilmankannen alta ne iäiset kauneusarvot, joita se ehkä puutteellisesti, mutta puhtaasti ja täydeltä terältä on orjalisissakin olosuhteissaan edustanut.

Tarkoitan sillä saman äänettömän kärsimyksen ja epätoivoisen elämäntuijotuksen vakoamaa ilmettä, minkä opin ensin omassa lähimmäisessä sukukunnas-

sani, sitten yhä laajenevin ympyröin koko heimosani, kansassani ja rodussani tuntemaan.

Mikäkö ilme se oli sitten?

Se oli elämäntuskan, olemassaolon, taistelolon, sen raakuuden, rumuuden ja ihmiskauhun kangistama lasittunut silmänluonti. Sävelherkkyys vailla vastakaikua, sydämen ylpeys edessä ylivoimaisen vastustajan, inhimillisen ihannemielisyyden läpi-hehkuttama henkilöllisyys, joka ei tingi eikä voi tinkiä mitään alkuperäisestä elämänvaatimuksestaan, vaan taistelee, sortuu, murtuu ja kaatuu paikalleen.

Lienen runossani »Kumpi on kauniimpi?» koettanut etsiä muotoa tuollekin traagillisen optimismin leimaamalle elämänkäsitykselleni:

»Kumpi on kauniimpi?

Uskoa, että vapaus koittaa,
toivoa, että valkeus voittaa,
ja taistella valkeuden eestä;
vai taistella,
tietäen, ettei valkeus koita,
varmana, ettei vapaus voita,
ja sentään taistella?

Kumpi on kauniimpi?

Aatella: ellei vapaus voita,
tuumia: ellei valkeus koita,
miks minä taistelen sitten?
vai aatella:

laps olen auringonlaskun, en koiton,
mies olen valkeuden, vaikka en voiton,
murtua mulle on elää?»

On juureton puu isänmaanrakkaus ilman vastaavaa kotipaikkarakkautta.

On helisevä vaski ja kilisevä kulkunen koko ihmiskuntaa syleilevän sympatian tulisinkin tunnustus, joka ei leimua aina kiihkeämmästä kiintymyksestä lähimpään ympäristöön ja siihen kuuluvien ihmisten elämäntiloihin.

Mutta kuitenkin lienee jokainen itsetietoon tullut, tunteva ja ajatteleva ihminen lähinnä itseään.

Täyttämättä niitä velvollisuuksia, jotka tuosta terveestä itsesäilytysvietistä esille purkautuvat, hän tuskin voinee täyttää muitakaan, yhtä vähän kuin käyttää niitä oikeuksia, jotka kuuluvat täysvaltaiselle, suvereenille yksilölle.

Taikka niinkuin germaanisen elämäntietouden valta-isä Goethe, sen lausuu omalla ikipätevällä tavallaan ja omalla laulavalla, riemuitsevalla poljenollaan:

»Volk und Knecht und Überwinder,
sie gestehn zu jeder Zeit:
höchstes Glück der Erdenkinder
ist nur die Persönlichkeit.»

(Kansain, orjain, valtiasten
tunnustus on ainiaan:
korkein onni ihmislasten
oma itseys on vaan.)

Mutta mihin saakka ulottuvat täysvaltaisen, suvereenisen yksilön oikeudet sitten?

Eivätköhän siihen saakka, missä ne loukkaavat toisen yhtä täysvaltaisen suvereenisen yksilön oikeuksia?

— Ne voisin ehkä maalata vielä. Mutta tuskin ottaa omikseni enää samalla sisäisellä näkemyksellä ja rakkaudella.

5.

SIELLÄ PUUT PUNALLE PAISTOI.

Talo nukkuu vielä, mutta ei sen elämä enää.

Tuolta kuuluu jo kukon kotkotus, täältä jo halli haukahtaa. Jostakin vastarannan viidakosta kalahattaa karjankello. Etäältä Oulunjärveltä vaistoa korvani kuin jonkin tukinhinaaja-aluksen ähkyänet.

Muuten on kaikki vielä tyyntä ja hiljaista. Mutta kaikki metsät palavat purppurassa.

Aamu alkaa, koi-luoja korenee. Valkea, varjoton yö vaihtaa muotojaan niiksi satusaariksi merelliseksi, joiden kirjovärit kalevalainen kansanrunous näin määrittelee:

»Siellä puut punalle paistoi,
puut punalle, maat sinelle,
hopealle hongan oksat,
kullalle kukat kanervan.»

Muistan mestari Akseli Gallen-Kallelan kerran yhtä mehevästi kuin mahtipontisesti ärrää täräyttellen kiroilleen:

— Mikä p-le siinä on, ettei männyn kylki paista enää yhtä punaiselta kuin ennen Kuusamossa? Mutta ei, ei se p-le paista! Mikä p-le siinä on, ettei

sinerrä suomalainen sisäjärvi enää niinkuin ennen Parisista Vienan-Karjalaan painuessani? Mutta ei se p-le sinerrä!

— Eikö enää niinkuin Aino-taulun auringon-nousussa? tein jo kunnialla vanhenevalle mestarille omantunnonkysymyksen.

— Ei p-le! Eikä tarvitsekaan, sillä eihän se sit-tenkään ole muuta kuin sitä samaa parisilaista mallitörkyä, jota itse opin Ruovedellä enemmän halveksimaan.

— Onkohan se nyt niin yksinomaan halveksit-tavaa? uskalsin edelleenkin kiistää itsepintaisesti. — Entä akka ja varis, entä palokärki hongan kyljessä.

Seurasi tuon luovan valtahengen liikuttava, myrskyinen itsetunnustus, jonka aikana minulla oli kyllin tilaisuutta palauttaa mieleeni sitä pitkää, peninkulmaista päivätyötä, minkä hän jo vuosikymmenien kuluessa oli suomalaisen taiteen tien-raivaajana suorittanut.

Taisi kutoutua surumielisiksi supistuviin ajatuk-siini pieni kunnioittavan kiitollisuudenkin sävy, koska ojensin käteni hänelle ja lausuin vain aivan yksinkertaisesti: Kiitos menneistä! Terve tuleville!

Kenties en keksinyt silloin aivan oikeaa sävel-lajia. Nyt olisin valmis tuohon suurtaiteijan itse-kiroukseen seuraavin sanoin vastaamaan: — Ei ole syytä suruun, sanoisin, joskaan ei paista enää yhtä realistisesti nähtynä ja räikeänpunaisena hongan kylki. Ei ole syytä angervoitua mielialan, vaikkakaan ei valahda enää aamuisen aurinkomaiseman syliin yhtä heleähipiäisenä Väinämöisen käsistä Aino-neiti.

Kaikki tuo tapahtuu kyllä, mutta vieläkin koristeellisemmin, koska se tapahtuu tarunomaisemmin, tyylytelymmin ja mielikuvallisemmin.

Siis ei niin esineellisesti ja ikäänkuin kouraan-tuntuvasti enää, vaan taiteellisesti tahkotummin, ihanteellisesti ylhäisemmin ja yli-inhimillisemmin.

Mikäpä olisikaan ihmisen kehityskulku, saati sitten taideniekkan, ellei se olisi juuri nousua irti maasta, irti turpeesta, irti malleista, irti aineellisen maailman alati haihtuvista ja vaihtuvista ilmiöistä? Ulkopuolisen havainnon aina sisäistyvämpää sielunliikehtimistä siis?

Tunnenhan sen tuossakin vielä aallottoman koti-lahteni aamunkoittoa silmällä aistiessani.

Maat ovat maireet, puut punaiset, vesi sininen ja soutamaton.

Mutta kuinka vähän se sentään kaikkine luonnonkauneuksineenkin sanoisi minulle, ellei siihen liittyisi tuhat ja jälleen tuhat kultaista muistoa ja runollista kirjokaarta, jotka täällä kohoavat maan uumenista kuin uhritulet suoraan taivaaseen! Kuinka monta samanlaista saarta, metsää ja lahdenpohjukkaa lienen elämässäni nähnytkään, ilman että niillä on ollut mitään merkitystä edes hetkelliselle tunnelma-minälleni!

Kerran Italiassa olin kuitenkin kiusauksessa joutua näille poikavuosieni kauneusarvoille uskotomaksi.

Tuo tapahtui, kun ensin läpi nykyisen Frascatin, sitten läpi muinaisen Tusculumin vielä eheänä säilyneen helleenisen teatterin, sitten yli Hannibalin

vieläkin muinaisemman ja jo ammuin sammuneen tulivuoren notkelmaan rakennetun leiripaikan taitavallettuamme seisoiimme kukkulan korkeimmalla kohdalla, missä luonnollisesti sijaitisi sinne autioksi jäänyt katolinen luostari puutarhoineen, puistikkoineen ja vielä noustavassa tilassa olevine näkötorneineen.

Sen alta näkyi Rooma kapeine, kiemurtelevine Tiber-uomineen, joka Ostiassa laajeten laski keltaiset laineensa sinertävään Välimeren. Vielä lähempänä, aivan kuin askeleen päässä kangastui tumma Nemi-järvi, jonka rantojen muinaisroomalaisilla huviloilla reunustamiseen ja liikkumattomien laineiden keisarillisilla huvipursilla elävöittämiseen ei suinkaan vaadittu paljoa mielikuvitusta.

Kaiken päältä paistoi Apenninien ikuinen lumi, joka nyt auringon laskiessa liekehti aivan tulipunaisena. Etäämpää eteläisen ilman taholta taas huikaisi silmää lämpimänä läikähtelevä Välimeri Capriin ja Napoliin saakka, lukemattomine taivaanrannassa liukuvine höyry- ja purjelaivoineen.

Pelkäsin pahasti silloin, voisinko koskaan enää hyvällä omallatunnolla toistaa sokeana kuolleen pohjalaisen runoilijan, Kallion, klassillisia sanoja:

Huoletti kiittelköt muut Alppien seutuja kauniiks,
kauniimpi, kalliimpi on mulle mun syntymämaa.»

Voin, kyllä voin. Voinpa vielä omasta syntymämaastanikin erottaa sen kulmakunnan, missä olen nähnyt ensi kerran päivänvalon, ja sitä erikoisella hartauden ja kiitollisuuden tunteella lähestyä.

Pulpahtavat puolimurheellisina mieleeni kalevalaisen kansanrunouden säkeet:

»Sijan tieän, kussa synnyin,
en tieä sitä sijoja,
kussa kuolo kohtoavi.»

6.

UIMARANNASSA.

— Ihminen värisee aina aamuruskossa, sanoo Strindberg.

Niin paljon kuin häntä ihailen ja kunnioitankin, en kuitenkaan voi yhtyä ylläolevaan havaintoon.

Ainakin tämän-aamuiset kauneuden tunnut läikkyvät lämpöisinä kautta koko olemukseni, sitä lämpöisempinä muuten, mitä lähempää ne minua koskettavat ja ikäänkuin altakovertavat.

Lie kertynyt liian paljon jäätä pinnalleni. Eikä yksinomaan syksyn kirkasta kierää, yhtä vähän kuin talven valkoista kidekimmeltävää hankeakaan, vaan puolisulaa keväistä, likaisenharmaata kohvaa, johon tuskin on luottamista enää ja jonka viittateitä rastineet honganlatvat jo aikoja sitten ovat pitkin pituuttaan langenneet.

Aika on laajeta auringossa välähtelevän virran sulan, aika puhaltaa puhdistavan aamutuulen, aika kevätmyrskyn mylvähtää.

Tullos, aamutuuli, mylvähdä myrsky siis! Tee minut terveeksi jälleen niinkuin olin poikavuosinani!

Puhalla pois kaikki keinotekoinen karsta pinnaltani,
 kaikki järjen raudanraskas jääkuori sydänelastani,
 että jälleen voisin nähdä elämäni kultakutriset mieli-
 kuvat niinkuin näin ne kerran heleällä heinäkuulla!

Onpa vaikea olla jälleen tähän Weimarin vanhan
 Viisaan ajatusta ja muotoa lainaamatta:

»Ach, wüsstest Du, wie's Fischlein ist
 so wohlilig auf dem Grund,
 Du stiegst herunter, wie Du bist,
 und würdest erst gesund.»

(Jos tietäisit, kuink' autuas
 on kala kuilussaan,
 astuisit alas paadeltas
 terveyttä tuntemaan.)

Taivas on pilvetön ja sees. Kuumen poutapäivän
 kehä kohoaa aina korkeammalle.

Matalan rakennuksen uuninpiipusta nousee jo
 sininen savu. Toisesta rakennuksesta kuuluu jokin
 lapsen ääni ynnä sitä seuraava ovenlähhdys.

Hiivin hiljaa uimahuoneeseen ja ihmettelen sen
 pienuutta, varsinkin miten milloinkaan olen sen hiu-
 kan leveämmälle perälautsalle maata mahtunut,
 kahdesta ovenpuolisesta puhumattakaan. Kuitenkin
 muistan siinä päivät pitkät selkiselälläni, kädet ris-
 tissä niskan takana, ilmaan tuijotelleeni ja olematto-
 mia kuvitelleeni.

Pulahdan veteen. Nousen takaisin äänettömästi,
 sillä tarkoituksenihan on häiritä tätä itsellenikin
 pyhää ympäristöä ynnä siinä asuvia ihmisiä niin
 vähän kuin mahdollista.

Vain kiertää, vain kaartaa, vain kaukaa arasti kurkistaa ja mennä menoani kuin kaste, kuin aamupilvi.

Tunnen kuuluvani täällä luontoon ja sen jokaiseen ilmestykseen. — Terve, vanhin veljeni graniitti! olisin täällä valmis sanomaan.

Ei ole outoa minulle täällä mikään. Tajuan, mitä puut puhuvat. Kuulen, kuinka ruoho kasvaa ja mitä kaislat rannan alla kahahtelevat.

Voisin olla aivan tyyni ja ulkokohtainenkin, ellei noita entisajan tuhatkarvaisia ja tuhattunnelmaisia muistoja olisi. Nehän ne pyrkivät särkemään tämänkin itsessään ihanan ja eheän sopusoinnun.

Lienen niihin liiankin syvälle sukeltanut.

Miksi en sukeltaisi? Ellen niin tekisi, en tuntisi pinnalle pääsemisen riemuakaan. Ja jos on vielä mitään oikeutta ja kohtuutta psykofyysillisen vanhurskauden maailmoissa, täytyy tuon riemun olla yhtä jatkuvasti jalkoava ja dityrambisesti kohti korkeuksia kimpoava kuin on ollut tinkimätön tilintekoni entisen elämäni kanssa, ja pohjaton, joskaan ei aina kuolemanpelvoton, sen kuilunkäynti.

Kolme pitkää vuotta olen elämäni lyhydestä siihen kuluttanut.

Olenko kasvanut, olenko kehittynyt sillä aikaa? Sitä en usko. Olen päinvastoin taipuvainen hyväksymään Strindbergin yhtä kaamean kuin muotokautiin elämäntotuuden, ainoan, jota kadehdin häneltä.

— Noidanlapset eivät kasva, hän sanoo, ne saavat vain suuren pään ja huutavat.

Mutta jos minulta kysytään, olenko karkaistu-

nut, lujittunut ja terästynyt noilla Manalan alanteilla, niin vastaan ehdottomasti:

— Olen. Sillä olen oppinut itseäni enemmän tuntemaan ja sen mukaisesti ajatukseni, sanani ja tekoni sovittamaan.

Pahoin pelkään myös, että jos todellinen noidanlapsi olen ja saanut siihen kuuluvan suuren pään jo syntymässä, en malta olla tuota jälleen niin moninkertaisesti tuntemaani elämäntuskaa, elämänriemua ja kuoleman kangistavaa kauhistusta yhtä moninkertaisesti julki huutamatta ja runollisen tuotantoni runsaudella kanssaihmiäni kauhistamatta.

Heillä on tilaisuus silloin vain Salomon Saarnaajan keralla huoahtaa:

— Ei ole loppua kirjojen tekemisellä ja liika lukemus vaivaa ruumiin.

Mutta on niin suloista tuntea itsensä jälleen omaksi »aikalaisekseen» — kuten Strindberg epäilemättä tässä tapauksessa sanoisi — kun on tuntenut itsensä kyllin kauan jo kaikesta esineellisestä maailmasta syrjäytyneeksi, erakoituneeksi, etten sanoisi tuonentakaiseksi.

Terve mieheen siis! Kun tavataan, niin taistellaan.

7.

PURREN VALITUS.

Uimahuoneen vieressä on heleällä hiekalla purren emäpuu ja siinä vielä kiinni killuvina pari lahoa laitalautaa. Tuon ilmestyskirjallisen liskoeläimen

luuranko näyttää kummallisen tutulta minusta, siinä kahden vesikiven kolossa viruessaan.

Kierrän ja kaarran sitä. Tutkin ja tuumaelen.

Nuo siintyneet laitalaudat ovat varmaan olleet valkeiksi maalatut joskus.

Kohotan kokkapuuta. Näen siinä vielä poishuuh-toutuneen kölin ruosteiset naulat ja naulansijat.

Aivan varmaan! Ne ovat surullisia jäännöksiä omasta purjepurrestani, jolla ensin lahden laineita, sitten aina siintävämpiä selkävesiä viilettelin.

Vene oli laho ja vuotava jo sen vanhemmilta veljiltäni periessäni ja omaan nautinto-oikeuteeni anastaessani. Mutta jokakevähäisellä tervauksella, tilkitsemisellä ja pitkällä peltipaikkauksilla siitä kuitenkin tuli aina vielä käyttökelpoinen kalu siksi kesäksi. Eikähän ollut enemmästä väliäkään.

Siinä oli vain liian isot purjeet. Mutta minä vain korotin köliä ja halkaisin hyvällä vauhdilla hankavastaiseenkin.

Kaksi purjetta siinä oli, kolmikulmainen kokkapurje ja todellisen kaupunkilaisen »sluupin» perämaston purje. Niitä molempia kävi kyllä yksinkin hoitaminen. Mutta niitä ei saanut merimiessolmullaakaan sitoa koskaan, sillä silloin olisi äkkivihuri voinut milloin hyvänsä koko tuon komeuteni kumoon pyllähyttää.

Täytyi istua vain toisella laidalla kirein housuntauksin, melan tervatun varassa, hankkinuora syvälle toisen käden kämmenlihoihin uurtavana. Mutta siitä oli se hyöty, että tuli tuulta ja vettä lähelle, kun niiden lapset tuossa laidan toisella puolen mil-

loin vinhoina ja vihaisina, milloin lämpöä ja lempeyttä leyhytellen, kirmasivat ja kisailivat.

Toinenkin hyöty siitä oli runollinen.

Tietysti ne olivat pelkkiä varhaisvanhoja mielikuvia nuo tuollaiset kuin ensimmäiseen runovihkoonkin »Maaliskuun lauluja» painetut laulunpätkät, joita tuskin paljon päälle kymmenen vuoden ollen omiksi iloikseni sepittelin. Niistä kuuluu esim. »Kaupunkimatka» seuraavasti:

»Läksi poika kaupunkihin,
laski myötätuulta,
vasta illan tullen pääsi
kotiin salmen suulta.

Missä viipyi poika nuori,
vaikk' on myötätuuli?
Rannalla on kullan koti,
siellä simahuuli.»

Samaa Heinen, Burnsian, Petöfin, Runebergin, Tavaststjernan ja siihenastisen suomenkielisen taiderunouden, eikä vähemmän suinkaan kalevalaisen kansanrunouden, yleistä yhteismaata olivat »Puhtaat purjeet» ynnä niin monet muut silloiset laulunpätkät. Mutta opinpahan lausumaan siten julki selvästi ja selkeisesti, mitä olin selvästi tuntenut ja ajatellut.

Enkä pidä pienimpänä hyötynäni sitäkään, että opin noilla yksinäisillä ja aina pitenevillä purjeretkilläni äidinkieltäni kirkkaasti käyttämään ja runomuodollisesti muovaelemaan, vieläpä siinä määrin, että jo ylioppilaaksi tullessani saatoin siinä suhteessa joltisellakin arvovallalla esiintyä.

Tuulen tuomat, viiman viemät ovat olleet sävelmäni. Mutta niiden laulavan poljennon on purren-pohjaa vasten vaahtoava laine itse luonut, antanut suomalaisen sisäjärven ulappa niiden alku- ja loppu-soinnut, aamun ja illan ruskot niiden muut runokoristeet.

Mutta nyt olen kuulevinani kuin purren valituksen korvissani:

»Ei Ahti sotia soua
kuunna, kymmennä kesänä
hopeankana halulla,
kullankana tarpehella.»

Tekisi mieleni lyödä purtta kirjasuulla kintahalla ja sanoa:

»Elä huoli, hongan pinta,
varpelaitainen, valita,
vielä saat sotia käyä,
tappeloita tallustella.»

Tunnen itsekin samaa. Harvinaisen nuortuneena ja norjistuneena nousen törmälle uimarannastani ja lähden, pitkin entisen puutarhan rajaa, varsinaista lahden laituria kohden kapuilemaan.

8.

SININEN SILTA.

Päädyn laiturin päähän. Lahohan se tuntuu olevan, vaikka hyvin muistan senkin, jo etäisen päivän, jolloin se isäni toimesta siihen kivillä täytetyille silta-arkuille asetettiin.

Pitkä sen piti olla, että Kajaanin ja Vaalan liikennettä välittävät pienet höyrypurretkin saataisivat poiketa sen nokkaan. Leveä sen piti olla, että mahtuisi sen päähän parille vastapäiselle penkille suurempikin saattokansa. Kahdet käsipuut siinä piti olla, etteivät piimäsuut pikkaraiset, joihin minutkin siihen aikaan luettiin, voisi tasaisilta lankeilta matalampaankaan veteen horjahtaa.

— Mutta tästä voi pudota, virkahdin, pistäen pääni ja yläruumiini paremmaksi vakuudeksi tyhjään ilmaan riippumaan.

— Ja joka siitä itsensä pudottaa, se pudotkoon, kuului isäni lakoninen vastaus.

Tunsin itseni satutetuksi omalla tuhuudellani.

Tuon laiturin nokasta kuuntelin sittemmin niin monen valkean kesäyön ääniä aamunkoittoon asti, laulurastaan viimeisiä raksutuksia vastapäisen metsän tummuvasta vehreydestä ja kajavan huutoja kaukaiselta Sokajärveltä, mistä ne soivat kuin hätääntyneiden lasten itku.

Kuului yksinäisen soutajan hankavitsan vingahdeltu hyvän ruotsinvirstan päästä. Otti korva myös jonkun uskollisen talonvahdin harhan haukahtelun Parkinniimestä, johon sieltä täältä yli peilityynen Paltajärven toiset pienemmät piskit yhtä itsepäisesti vastailivat.

Ja jos oikein hermonsä herkisti, saattoi yli kaikkien muiden yön äänien kuulla Kajaanin Ämmä- ja Koivukosken epämääräisen kohun, missä ne valtakuntien vaiheista ja ihmisten kohtaloista vähääkään

välittämättä tuota tuhatvuotista virttään yhä vieläkin soittelivat.

Saman sinisen sillan päästä katsoin myös niin monet kauniit ja kalpeat elokuun kuudan-illat, joissa syksyn ja talven tuntu jo väreili, lensi keltainen koivunlehti ja kohosi harmaan hallan sumu lahdenperukan loppumattomista rämeistä ja korpi-soista.

Hiipi hiljaa pitkin poukaman rantoja, kosteutta kihoavia niittyjä, nurmia ja vainioita, sousi jo puiden latvojen tasalle ja peitti pian Pikkusaarenkin lahden suussa.

Kuu paistoi enää vain kuin harsoseinän takaa. Luonto lepäsi. Tuuli ei tuntunut, ei vingahtanut tankoviiri.

Saattoi sellaisena yönä turmiokin tulla, viedä maamiehen vuodenvaivan ja tyrehtyttää koko elämisen toivon niin monessa talossa, töllissä ja mäkituvassa kautta Kainuun kulmakunnan.

Tuntuivat turhilta silloin varhaisvanhan lemmenkukat. Eivät auttaneet siinä enää niiden herättämät sulohaaveilot, eivätkä etäisistä tuulentuvista hiljaa soinnahtelevat säejuoksutukset.

Kylmä väristys kulki pitkin selkäpiitäni, pakottaen minut vasten tahtoonikin kotoisen vuoteen lämpimään.

YKSINÄINEN AJATTELIJA,

Tuon laiturin valitsi myöhemmin vanhuutensa rauhalliseksi tyyssijaksi myös uskollinen vahtikoiramme Toveri, joka muutenkin kuului huoneenhallitukseen ja katsoi itsensä siinä tuiki tärkeäksi.

Sen päässä hän istui illat pitkät. Eikä hän luovuttanut paikkaansa kenellekään muille kuin korkeintaan minulle, joka kerran olin hänet siitä kesäisenä yönä järveen polskahuttanut.

Siitä saakka hän piti kaikista yksinäisistä ja yöllisistä mielihauteistaan huolimatta korvansa terävinä.

Vaikka koetin kuinka hiljaa hyvänsä laiturin nokkaa lähestyä, hän kuuli askeleeni, arvasi ajatukseni ja lähti hitaassa hölkässä, mutta kaiken arvokaisuutensa säilyttäen, minua mieluummin jo mäkirinteessä kohtaamaan.

Mitä hän mietti siellä, ei tiennyt kukaan.

Mutta hän muodosti suippoine kuonoineen, kipurahäntineen, sepelikauloineen ja valkeine rintapielineen hyvinkin koristeellisen kuvion vastarannan tummaa taustaa vasten. Kauas utuisille ulapoille suunnatun katseen vakaa tutkiskelu, pystyt korvat ja tanakat etujalat, kankeat niskakarvat ynnä silta-palkkiin kiinteästi painautuneet peräpakarot tekivät hänestä oman itsensä monumentaalisen muistomerkin, josta voi havaita jo poskeinenkin, että tässä oli tosi kysymyksessä.

Epäilemättä ratkaisi hän siinä elämänsä ongelmia.

Mutta tuumiskeliko hän siinä noin vain yleensä maailmanmenoa ja olemassaolon ikuisia arvoituksia, joista vähäisin ei suinkaan liene ollut hän itse eikä hänen suhteensa lähimmän ympäristön elämään, ei ole koskaan — kaikkien kirjallisten lähteiden puuttuessa — päässyt täyteen päivänvaloon.

Siksi uskallankin esittää siitä oman vaatimattoman otaksumani.

Pahoin pelkään nimittäin, että hän siinä, elämän peruskysymyksiä pohtiessaan, ajatteli lähinnä omaa yksinäistä poikamies-asemaansa, joka pakotti hänet niin suurella huomiolla ja järkähtämättömällä mielenkiinnolla tuotakin kaukaa kajahtelevaa koiranhaukkua kuuntelemaan, vieläpä silloin tällöin päiväksi tai pariaksi koko kotipiiristään poistumaan.

Hän upposi silloin uusiin ja meille tuntemattomiin seikkailuihin, joilta hän aina palasi, valkeat etukäpävät jo kaukaa portin luota vilkkuen, sangen nolona, kesynä, nälissään ja häpeissään.

Kerran hän oli poissa kokonaista kolme päivää.

Pelättiin jo jonkin tapaturman häntä kohdanneen. Me lapset kuvittelimme jo kaikenlaisia kauheuksia. Vanhemmat veljet, joiden joukossa joku metsämieskin, puhuivat myrkytetyistä ketunpaloista. Isänikin oli huomattavasti hermostunut.

Mutta siinä samassa hän jo painautuikin kotiin portin alta, tuli nilkuttaen ja verissään ja pistäytyi heti ruokaa saatuaan makuulle naurismaahan, josta hän ei sitten pariin päivään poistunut ollenkaan.

Heilautti vain häntää surumielisesti ohikulki-

jalle. Me lapset pidimme kyllä huolta siitä, ettei häneltä siellä ainakaan evästä puuttunut.

Näin makasi hän, näin hoiteli hän haavojaan ja kokosi voimia uusiin voitteluihin.

Entiset tappiot unohtuivat pian häneltä. Tuossa seisoi hän jälleen tassut tanassa kotikartanolla, julistaen julmasti jokaiselle uudelle tulijalle omaa ehdotonta isäntäoikeuttaan, josta riippui, kenen hän salli oman kartanonsa kartoitettuja alueita taivaltaa.

Suhteeni hänen koirankuolaiseen tieto-oppiinsa oli ja pysyi järkähtämättömänä.

Hän oli oppinut epäilemään minua jo hamasta varhaisimmasta nuoruudestani. Oli mahdotonta saada häntä edes makeintakaan kahden voileivän välistä sinappitaikinaa maistamaan. Yhtä mahdotonta oli häntä enää ampiaispesälle johdattaa, josta hänellä saattoi olla hyvinkin surulliset kokemukset.

Olin huomannut nimittäin joinakin noista varhaisimmista lapsuusvuosistani herhiläisten lentelevän edestakaisin erään irtautuneen vuorilaudan väliin, josta oli valunut kokonainen sahajauho-kerrostuma itseensä maaperään nojautuville peruskiville. Arvasin olevan hupaisan ampiaispesän siellä ja tahdoin jakaa ainakin puolet tuosta hilpeästä huomiostani myös Toverille.

— Sumsusumsusum, sanoin hänelle, kourani kuperaksi ja ikäänkuin ontoksi altakaiverteen.

— Simsimsim, sanoivat hänen pystyt korvansa, ottaen tuiki tarkkaavaisesti lukuun jokaisen ilmeen ja äänenpainoni.

— Sumsu, sanoin hänelle, ohjaten hänet suorastaan pesän suulle.

— Prrrr! huusi koko hänen sielunsa ja ruumiinsa vilpittömällä osanotolla.

— Samsamsamsam . . .

Ja hän leipoi omilla lapsellisilla etukäpäpälillään rikki koko ampiaispesän.

— Sumsusumsu! huusin minä, joka jo pahaa aavistaen olin kietaissut lyhyen kesätakkini näköpäättäni suojelemaan.

Kuulin kyllä senkin päällä useamman kuin yhden piikkiniekan pomppoilevan. Mutta huomattuaan kilpikonnamaisen olentoni koko raavaallisuuden ne jättivät minut rauhaan ajaakseen sitä suuremmalla raivolla, vimmallalla ja epätoivolla takaa omaa perivihollistaan, joksi ne, kaikille valkeille valloille kiihtos, näkyivät mainitun etukäpäliensä käyttäjän valinneen.

Hän huusi, hän huusi kuin syötävä, kiersi ympäri pihaa ja kärsi sanomattomasti.

Eräs ampiainen oli iskeytynyt hänen tuiki tunteelliseen haistin-aistimeensa, toinen ahdisteli hänen jaloimpia elimiään. Turhaan hän koetti niitä pois pyyhkiä etukäpäpälillään ja pois ruoputtaa takakäpäpälillään. Ne kuolivat ennemmin kuin sallivat omaa ampiais-oikeuttaan häväistävän.

Kolme päivää hän paranteli nuoskeassa savessa kerrassaan koiramaista suppiloaan. Ja kun hän sieltä nousi, ei se ollut enää hänen kuononsa.

Se oli pullistunut, pöhöttynyt, se oli tärveltynyt tuiki tunteemattomaksi.

Hän tunsu itsensä silloin kokonaan koomilliseksi ilmiöksi, samoin kuin sen jälkeekin kerran, jolloin hän koetteli minulta salaa haudata naurismaahan omaa ja arvattavasti hyvinkin suurella vaivalla hankkimaansa makuluuta.

Houkuttelin hänet toisaalle, kaivoin esille hänen kalliin makuluunsa ja hautasin sen kokonaan toiseen paikkaan. Sitten viettelin hänet sitä jälleen etsimään, osoittaen maata kuopimalla, mistä se muka oli parhaiten löydettävissä.

Hän epäili jo silloin suuresti minua, mutta ei ollut aivan varma siitä, milloin laskin leikkiä, milloin puhuin totta hänelle.

Mutta nähtyään, että saatoin laskea leikkiä niin-kin pyhillä asioilla kuin oli makuluu hänen tietoisuudessaan, hän ei enää luottanut minuun missään.

Päinvastoin hän puri ja retuutti talvilakkiani siihen määrään raivokkaasti, että veljeni kävi sen kohtalosta hyvinkin hermostuneeksi.

Hän opetti tuon järjettömän luontokappaleen ottamaan »lakin pois miehen päästä», kuten hän sitä teknillisellä termillä nimitti.

Isäni ei nimittäin ollenkaan pitänyt siitä, että asiakkaat tulivat hänen pyhitettyyn peräkammioonsa lakki päässä. Toveri, joka veteli suloisia päiväuniaan hänen kirjoituspöytänsä jalkapohjissa, oli valmis heti ylöskarkaamaan, kun hän kuuli sanat: »Ota lakki pois miehen päästä!»

Silloin Toveri loikkasi. Hän lensi läheltä miehen päätä, tarttui hänen talvilakkiinsa ja oli vetää sen

juurineen päästä pois. Me emme koskaan saaneet häntä kyllin hallituksi ja hillityksi.

Isäni viimeisinä elinvuosina Toveri hoitelikin melkein yksin koko kartanoa ja varsinkin sen yläpihaa.

Isäni ei koskaan ollut kissoja sietänyt. Mutta heti samana keväänä, jonka tammikuussa hän kuoli, näin kirjavan kissanpennun lastenkamarin ikkunanpielessä itseään peseskelevän.

— Toveri! huomautin häntä uhkaavan vaaran läsnäolosta. Puss kiinni!

Toveri murahteli, osoitti ymmärtävänsä tunteeni, heilautti häntäänsä ja käyttäytyi minua kohtaan itseään velvoittavalla johdonmukaisuudella.

Se olikin ehkä viimeinen oppitunti, jonka elämissen suuressa taiteessa sain häneltä. Sillä kun seuraavan kerran lähenin synnyinseutujani, ei häntä enää ollut olemassa.

Ja mikä hän nyt on? Vain jalanjälki lumella, vain omia polkujaan polkevan harmaapäisen lapsen haave. Epäilen suuresti, onko hän edes koskaan elänyt.

Mutta varmaan hän on elänyt, koska hän kerran on voinut jättää niin syvät jäljet koko sielulliseen olemukseeni.

Vanhempina päivinä hän ei seikkaillut enää. Hän ajatteli.

Missä määrin hänen verraton huomiokykynsä lienee pitänyt yhtä näiden rivien kirjoittajan tylstyneemmän, mutta alkuperäisesti yhtä herkän huomiokyvyn kanssa, käynee kyllin selville näistäkin ohiampautuneista ajatuksista.

TALO TALOLTA, TÖLLI TÖLLILTÄ

kulkee tieni. Minne en itse jouda poikkeamaan, sinne pistäytyy ajatukseni.

Tuossa on vanha mylly mäentöyräällä, tuossa sama kujatie, jota kahden naapuritalon karja käy laitumella. Siitä vain eräitä askelia, ja aava Oulunjärvi rannattomine ulapoineen eteeni aukenee.

Katson koillista, katson luodetta kohden. Tuolta valuvat sydänmaan vedet aina Suomussalmen raukoilta rajoilta asti. Täältä ne moniin muihin samantyläisiin suon ja roudan, nälän ja hallan lapsiin yhdyttyään rientävät riemuiten kohti Pohjanlahtea ja sen lähintä rantakaupunkia.

Jälleen tunkeutuvat esi aikaiset tunnelmat, muistot ja toiveet jokaiseen sieluni sopukkaan. Ainoastaan täällä voin muistaa ne sadat nimet ja sanat, joilla jokaista nientä, saarta, saloa ja vuotta nimitetään.

Toinen nimisarja vyöryy toisen yli niinkuin koskessa hyrsky toistaan tapailee. Milloin ne ovat manan majoille siirtyneiden sukulaisten, naapurien tai ystävällisten kylänmiesten ja -naisten nimiä, milloin taas talojen ja niihin kuuluvien kotieläimistöjen, hevosten, koirien, kissojen ja hatasarvien mairisanoja. Vielä askel samaa männikkötietä, minkä varrella kataja seisoo kuin sypressi, vanamo lemuaa kuin ensilempi, — ja tuossa on kotipitäjän tapuli, kirkko ja sen takana vainajien varvikko, hiljainen kuin kärsivän hymyily.

Menen sinne, luen tuttuja nimiä, kävelen aina peremmälle päin ja seison vihdoin isäni ja äitini hautakummulla. Istun ja mietin taikka oikeammin koetan olla mitään ajattelematta, mitään kuvittelematta, olla vain kuin »tabula rasa» (kirjoittamaton taulu), sellainen kuin olin tämän tähden pinnalle tullessani ja jollainen olen toivoakseni täältä lähtiessäni.

Onnistun hetkeksi siinä. Mutta jo toisessa rupeaa minua oma ulkonainen asenteeni vaivaamaan.

Siinä hän nyt istuu muka! Näen syrjäsilmin hänet. On surevinaan, vaikka ei surekaan. On muistelevinaan, vaikka ei muistelekaan. Odottaa ehkä, että joku kyläläinen kulkisi pitkin maantietä ja huomaisi hänet ja kertoisi kotiväelleen näkemysensä.

Pois, pois! Jälleen teitä ja ahoja astelemaan, matkoja mitattomia, ensimmäisistä aistimuksista järkeilevimpiin johtopäätöksiin saakka taivaltaamaan. Jotakin vanhaa tuttavaa kädestä puristamaan, toiselle uppo-oudolle ystävällisesti päättään nyökkäyttämään. Aina toiseen päähän nientä, missä muinaisen hautuumaan asujaimet ovat jo soittelevan somerikon keralla aaltoihin vierähtäneet, missä nykyisenkin Isonpappilan leveä päärakennus ja sen alla avartuva notkoniittu vielä entisistä ajoista muistuttavat.

Kaukana salmen selällä on korkea kariluoto. Sanovat sen muodostaneen esihistoriallisen kodan pohjoisseinän silloin, kun lappalaiset vielä näillä tienoin majailivat. Sitä vastapäätä olevan niemen nimi

Koutaniemi viittaa samaan alkuperään. (Gowdas = noitarumpu.) Eivätkä vähemmän Ärjänsaassa vieläkin näytetyt lapinhaudat.

Mutta mitä ne nyt minua liikuttavat?

Ainoastaan ne siniset liekit, jotka menneitten muistojen ja niitten pohjalta nousevien tulevaisuustoiveitten aarnihaudoilla leimuavat, tuntuvat nyt olevan jotakin hengenheimolaista minulle.

Pois, pois! Säikähtäisin, jos näkisin enää edes yhdenkään tervaveneen tuolta täysin purjein myötätuuleen höllöttävän. Ja kuitenkin kulki niitä minun lapsuudessani niin paljon, että ne kokonaisiksi laivastoiksi yhtyneinä antoivat leimaa näillekin Suomen laveimmille sisäjärven ulapoille.

Vastatuulen sattuessa voi taas oma kotilahtenikin täytyä siihen säänpitoon pistäytyneistä »paltamoista», niin että tuskin pääsin niitten lomitse edes omalla onkipurrellani lahden perälle puikkelehtamaan.

Siellä tarjosi eräs Kuhmon ukko minulle myös ensi kerran eläissäni viipaleen pettuleipää. Mustaa se oli, kitkerältä ja katkeralta se maistui. Hiukan enemmän ukon kanssa juteltuani sain tietää, että hän oli syönyt selvää leipää yhteensä 14 kuukautta koko elämässään.

Kannoin sen kalliina muistokaluna yhteiseen ruokakaappiin. Siellä se kovettui ja kivettyi. Mutta piirtyi myöskin ikuisiksi ajoiksi mieleeni se pihkan tuoksu, joka on antanut sekä sen tarunomaisen rumuuden että yhtä myyttillisen myötätunteen tämän

syRJäseudun koko kansalle. Veljeni Kasimir Leino, kaikista akateemisista opinnäytteistään huolimatta — joita hän ennen ei suinkaan ollut liian vaatimaton arvioimaan — oli kuitenkin näitten rivien kirjoittajaa paljon välittömämpi runoilijaluonne.

Ei ole ihme, että useat meidän vanhemmista sosialisteistamme ja koko suomalaisen sosiaalidemokratian perustajista osasivat myöskin hänen nuorempaan veljeensä tutustuttuaan ulkoa kaiuttaa hänen korviinsa sanoja:

»Olen syntynyt sydänmaassa ja korvessa kasvanut, olen kasvanut kansaan kiinni, sen tuntehet tuntenut, olen nähnyttä kurjan joukon vilutuiskussa värjöttävän, olen nähnyttä kalpeat kasvot ja nälkähän näännyttävän.

Oli paikkaiset ryysyt heillä, kädet karheat, sierauneet, ja maidonlaisina kasvoin ei hiپیöt kuultaneet — ei ollut ne ruusut hienot, kuin peittivät poskipiään, vaan ahavan, sauhun syömät oli kasvot kansan tään.»

Koko suomalainen sosiaalidemokratia on oikeastaan vain haara nuorsuomalaisuutta, johon maan silloinen kansanvaltainen, vapaa-aatteinen ja edistysmielinen paremmisto lukeutui, aivan samoin kuin nuorsuomalaisuus itse on vain haara suomalaisuuden suurta liikettä, joka ei suinkaan ole tällä nimellä vain Runebergin, Snellmanin tai Lönnrotin aikalainen, vaan hamasta harmajasta muinaisuudesta esiin kumpuava vapaudenvaatimus ja itsenäisyysjulistus. Muutamit vuosisadat, sen tahi tämän kansan vallan alla olo, eivät merkitse mitään niitten kymmen- ja monikymmentuhantisten hetesuonien rinnalla, joista

on hersynyt esille suomalainen kulttuuri ja sen hengen nykyaikainen kiirehtivä kuumeentapainen läsnäolo.

Jollekin tämäntapaiselle kannalle asettuen me ehkä voimme hiukan paremmin myöskin nykyhetken moniin vastenmielisiin, jopa suorastaan vihamielisiinkin virtauksiin suhtautua.

Mutta emmehän mekään ole mitään Münchhauseja, jotka voisimme nostaa itsemme suosta oman tukkamme avulla. Meidänkin täytyy voida nojata johonkin. Taikka täytyy meillä olla sitten joku omien armaampien mielikuviemme toukokuu-tanko, jota myöten kiiveten me voimme nähdä omaa nenäämme pitemmälle.

Luulen senvuoksi olevan jokaiselle meistä henkisesti terveellistä pitää pieni sisäinen tilinteko aina silloin tällöin ennen viimeiselle suurelle tuomiolle tulemusta. Sitä varten ovat lapsuuden muistot meillä olemassa.

11.

PARRANPÄRINÄÄ.

En mahtanut olla kovin vanha silloin, kun salin ison peilin edessä seisoin ja kumartelin, tarkastelin ja tutkistelin itseäni.

Joku vanhemmista sisaristani oli kulkenut siitä ohitse ja kysynyt:

— Onko Eino mielestään kaunis?

— Ei Eino ole kaunis, olin päätä pudistaen vastannut.

— Onko Eino mielestään ruma? oli vanhempi sisareni jälleen kysynyt minulta.

— Ei Eino ole ruma, oli kuulunut vastaukseni.

— Mikä Eino sitten on? kysyttiin jälleen.

— Eino on lyttin näköinen, olin minä virkahtanut.

Päätäten sen ääntämisestä ja kolmannelta persoonasta ei elonpäiväni mitta liene ollut silloin vielä liian täysi.

12.

KALMA.

Enkä mahtanut olla kovin vanha silloinkaan, kun ensi kerran kuulin sanat »kuollut», »ruumis», »peijaat» ja »hauta-arkku». Se tapahtui isäni vanhan torpparin Ahosen kuollessa, jolle viimeistä maallista majaa rakentamaan ukko Huotari läheisestä Rämälän kylästä eli yllämainitusta mökkirypäjäksestä ilmestyi. Se mahtoi olla myöhään syksyllä, koska keittiön ikkuna vielä oli auki. Mutta mahtoi myös vinha tuuli Oulunjärven päältä puhaltaa, koska meitä lapsia ei päästetty edes keittiön kuistille paksusti ja lämpimästi pukeutumatta.

Tuolta alas riihitietä he laskeutuivat, toiset kantaen mustaa, karkeatekoista arkkua, toiset peittäen silmänsä lakillaan tai esiliinoillaan. Läpi kartanon

kävi kulku sen edessä odottaville lava-aisoille, jotka sitten lähtivät verkkaan vierimään pientä vastamäkeä kohti kirkonkylää.

Meidät lapset patistettiin pian sisälle siitä. Täällä oli minulla kuitenkin tilaisuus nähdä edessäni tapahtuneen murhenäytelmän viimeinen näytös.

Ukko Huotari ilmestyi puhdepimeään langetessa jälleen keittiön ikkunan taa. Hän koputti siihen, ikkuna avattiin ja hänet neuvottiin menemään toisesta kuistista isän luo peräkamariin. Kuitenkin oli keittiön ikkunalaudalla häntä odottamassa vanhanaikainen pikari, jonka sisällyksen minäkin hiukan tavallista miestä väkevämmäksi ymmärsin, nähtyäni hänen hyväntahtoisen irvistyksensä ja kuultuani sitä seuranneet mahtipontiset röyhtäykset. Mutta pikaria hän ei suinkaan suostunut enää takaisin keittiön ikkunasta antamaan.

— Vienpähän sen sinne, sanoi hän, mistä se on kotoisinkin.

— Ai, ai, sitä ukkia! pajattivat palvelustytöt.

— Se on sitten kaukaa viisas.

Hän lähti ulkotietä peräkamariin. Sillä välin podalsin minä juoksuun sisätietä läpi kylmän keittiön eteisen, jossa sentään pieni lampputuiju paloi, siitä läpi suuren ja pimeän salin toiseen eteiseen ja siitä isän kamariin, jonka ovi onneksi oli jäänyt hiukan raolleen.

Ukki oli kuitenkin ehtinyt edelleni. Hän istui jo lakittomin päin ovensuussa olevan sängyn kannella, samalla kuin toisella puolen huonetta näin isäni häärivän jotakin lasipikari ja kirkas karahvi

kädessään. Vasta ympäri käännettyään ja lipas-tonsa huolellisesti suljettuaan hän äkkäsi minut.

— Tuossa on sinulle, sanoi hän, ojentaen suuhuni sokeripalan ja päätäni pyyhkäisten.

Tiesin silloin, mistä oli viisi hirttä poikki. Oli taas takaisin lastenkamariin laputettava, ellei ehkä mahdollisesti aina valveilla olevaa huomiokykyäni keittiössä tai ruokasalissa sillä välin tarvittaisi.

Mutta sieluuni jäi ikuisen epäilyn alaiseksi se usko, että ukko Huotarin ruumiskirstun tekoa olisi jollakin muulla tavoin talon puolesta palkittu. Aina-kaan minä en ollut nähnyt rahan liikkuvan. Ja mitäpä rahaa siinä olisi voitu paljoa liikutellakaan muutaman tunnin työstä, kun hän, joka oli samalla talon muurari, puuseppä, venerakentaja ja yleensä kaikki kaikessa pikkuaskareissa, ei edes koko päivältä talon ruoassa ollessaan vaatinut enempää kuin kahdeksankymmentä penniä. Hidas hän oli, verkalleenhan häneltä työ kävi, mutta talo oli häneen ja hän taloon sangen tyytyväinen.

Ainoa, mitä isäni ei voinut sietää hänessä, oli se supisuomalainen katsantokanta, joka tuli esiin korvallisista raapaistessa.

— Kyllä se välttää, sanoi hän silloin valmista työtä katsellessaan.

— Välttää? Välttää? kivahti isäni aina silloin. Kyllähän se sinullevälttää, mutta se ei välttä minulle. Jos oikein tekisin, niin panisin sinut laivaa rakentamaan, ja kun se sinun mielestäsi olisi jo välttävässä kunnossa, käskisin sinut siihen muorinesi sijoittumaan ja lykkäisin sitten laivan tuonne Paltaselälle.

Se olisi sinun loppusi aivan varmaan, sillä sinne uppoaisit.

Mutta siitä saakka on sanoilla »kamala» ja »kalma» ollut pahaenteinen, onnettomuutta uhkaava peijaiskaiku korvissani.

13.

OUTO.

Mutta aivan varmaan en ollut ikäloppu silloin, kun minut äitini rinnoilta vieroitettiin.

Muistan sen kuin eilisen päivän. Muistan tilannetta vastaavat huonekalut, vanhan kaappikellon ruokasalissa, sen vierellä istuvan äitini ynnä häntä vastapäätä keittiön ovella parveilevan joukon mökin eukkoja, jotka lienevät olleet siinä aamumaitoa hakemassa.

Ilmestyin itse lastenkamarin ovelle aikoen rientää suoraa päätä omille maitolähteilleni.

Kuulin silloin yleisen ihailun sorinan korvissani:

— Siinäpä vasta hyökeä kuovus!

Olin sen jo liiankin usein kuullut siihen enempää huomiota kiinnittäökseni, mutta äitini polvelta kuulin sanat: »Hyi häpeä! Noin iso lapsi ja ilkeät vielä imeä äitiäsi.» Katsoin taakseni suutani mutristaen. Se oli uutta ja outoa minulle. Äitini pudotti minut hellävaroin takaisin lattialle.

— Älä ole milläsikään! sanoi hän. — Tulehan joku toinen kerta.

Minulle annettiin muki lämmintä lehmänmaitoa ja sen kanssa sokeripala. Eihän sekään niin aivan pahalta maistunut.

Mikä lienee muodonmuutos itsessäni tai äidissäni tapahtunut, en tiedä, mutta siitä saakka heräsin aina aamu-unestani siihen, että edessäni oli lämmin lehmänmaito ja kaksi sokeripalaa.

— Maito loppuu! huusin.

Tuotiin uusi muki maitoa.

— Sokeri loppuu! kuului kohta painokkaampi vaatimukseni.

Tuotiin taas kaksi sokeripalaa.

Näin saatoin samalla vaivalla saada moninkertaiset annokset, siksi kuin joku veljistäni tai sisaristani keksi viekkauden, joka niiden alla piili.

Mutta mahdollottomat määrät maitoa ja sokeria sain kuitenkin sisääni sulatetuksi. Myöhemmin isäni kuoltua, kun minua vähäisillä meijerirahoilla koulutettiin, muistin jälleen sen ikuisen kiitollisuudenvelan, missä olen ollut lapsuudestani saakka kaikille mamma-mamellan armollisille antimille.

14.

SAMASSA SAMMIOSSA.

Yllämainitusta lapsuuden hyöteydestäni huolimatta mahduin siihen aikaan 4 vuotta vanhemman veljeni, nykyisen Maanmittausylihallituksen insinöörin Artturi Lönnbohmin kanssa samaan lämpi-

mään vesisaaviin, joka kahden tuolin väliin korenolla jostakin alakeittiöstä ulkosalta kannettiin. Emmekä me yhdessäkään voineet täyttää tuota tavallisen korvon mittaista valtamerta, koska siihen mahtui vielä suuret laivastot tinapursia, palkovenheitä y. m. veden päällä pysyvää rihkamaa.

Kotoinen kyly tässä muodossa oli ainainen ilonlähde meille. Varsinkin oli suosittu leikki se, jossa koetimme sinne tänne porskuttamalla saada alirajamme niin sekaantumaan, ettemme löytäisi niitä edes ylösnoustessamme.

Onnettomuudekseni löytyivät ne kuitenkin jälleen, jonkavuoksi hänestä ei ehkä tullut runoilijaa eikä minusta »mosatrampparia» (sammalastujaa).

15.

ANTTI MUSTONEN.

Isäni mielestä, joka oli aika ylpeä karjalainen kartanonherra ja virkamies, hänen itsekohtaisesta kotityranniudestaan kokonaan puhumatta, olikin onnellisin mies tässä maailmassa renki, joka päivätyönsä tehtyään, talon ruokaa syötyään voi huolettomana oikaista säärensä seinälle ja syleksiä kattoon, kaikista kartanonherraista painavista mielenmurheista vähääkään välittämättä.

Hän, joka omalla tarmollaan oli itsensä Liperin Mustosista vanh. toimitusmaanmittariksi, Anders Lönnbohmiksi, Oulun läänissä, kohottanut, ei voi-

nut sietää sitä kansamme itsetyytyväistä ja itsekylläistä luonneominaisuutta, joka hänelle sisältyi »välttävään» arvosanaan.

Laita oli sama kuin koulutodistustenkin. Alle »tyydyttävän» ei saanut mennä, jos mieli säilyä hyvä väli tuon matalakattoisen rakennuksen päästä päähän saakka.

Sentähden olikin koulutodistus, tuo kallisarvoinen paperi, jo ensimmäisenä, ennenkuin ehti päällysvaatteensa riisumaankaan, hänen näppiensä väliin kiidätettävä. Aug. Ahlqvistin koulutoveri oltuaan, Kuopion ruotsinkielistä lukiota 4 luokkaa käytyään, sittemmin silloisen koulukurssinsa auskultanttutkinnolla täydennettyään, naituaan ja perheensä ylläpidoksi aina vähintään toiset puolet vuodesta Lapin soita ja rämeitä rämmittyään hän oli ottanut haltuunsa talon ja sen isäntävallan sillä luonnon oikeudella, jolla avaimet entiseen aikaan kuuluivat emännälle. Mutta suoranainen konna ja heittiö oli hänen mielestään se, jolle koulutyö ei maistunut, vaikka mitään ylivoimaisia esteitä ei enää ollut sen äidinkieliseenkään suorittamiseen.

Tunsimme kotona vain hänen talvielämänsä. Emme tienneet mitään hänen kesäelämästään, yhtä vähän kuin hänen vaikutuksistaan ja ajatuksistaan napapiirin tuolla puolen. Vasta paljon myöhäisemmällä iällä olen Lapin kuninkaan Savukosken kautta kuullut siitä jotakin.

»Pitäisihän tuon tämmätä», sanoi Lempuumi, kun navetan katolta niljaa (= linjaa) ajoi. Eikä ole hullumpi tämäkään toinen voimasana:

»Pois paanalta!» sanoi Lempuumi karhua, joka vitjamiehiä vastaan tuli.

Eikä ollutkaan niin väliä Lapin soilla, tämmäsikö linja niin täsmälleen, tismalleen tai timinälleen. Saat-toihan se satoja metrejäkin harhaan ampua. Eivätkä taitaisi olla ajat kovin ahtaat vielä nytkään Suomen maassa, elleivät sen virkakunnat, ylemmät ja alemmat, sen suurempaa mielivaltaa harjoittaisi. Mitä taas Nalleen, pihkapöksyyn, tulee, niin se oli kovin tuota äkkipikaista käskyä oudoksunut. Kuitenkin kipakan äänen kuultuaan se oli tehnyt lainkuuliaisesti tilaa virkamiehelle hänen toimessaan ja viertänyt vitsikköön. Isäni taas oli luullut jonkun vitjamiehistään hänen tähtäimensä ja asianomaisen kiintopisteen välille tunkeutuneen.

Pahempi lainrikkomus oli se, että hän kerran keskikesällä metsätöihin miehineen aikoessaan oli nähnyt uhkaavan ukkospilven kohoavan Savukosken vastaniitetyn luhtaheinän yli.

»Kaikki talon työhön!» hän oli silloin kruununmiehiä komentanut. Ja kesäinen päivä oli jäänyt taivaanrantaan tollottamaan sitä sileätä jälkeä, mitä maanmittausväki oli Lapin kuninkaan kuuluisilla tiluksilla suorittanut.

Kaikkein pahin lainrikkomus oli kuitenkin se, että hän aina syksyisin palasi pari viikkoa ennen Lapin-retkiltään, jättäen töittensä jatkajaksi vain silloisen vitjamiehensä Heikki Meriläisen, nyttemmin kuuluisaksi tulleen ja kirjallista valtionelekettä nauttivan kansankirjailijan, joka osasi ammatin yhtä hyvin kuin joku toinenkin, joskaan ei ollut siihen kuuluvia tietopuolisia tutkintoja suorittanut.

16.

MAANSURUT.

Kolmannelta ikävuodeltani rupean jo jotakin järjestelmällistä muistamaan.

Leikattiin vuosi 1881. Sanomalehdet, jotka sinne etäiseen erämaahan saapuivat noin kerran viikossa, torstaina, ilmestyivät niinä aikoina yhä uudestaan surureunuksilla varustettuna.

— Keisari on murhattu, sanottiin. Aleksanteri II, maan isä ja Suomen hyväntekijä.

Sehän oli jotakin aivan täriseyttävää. Ketkä hänet olivat murhanneet? Nihilistit, sanottiin.

Ne mahtoivat olla maailman suurimpia pahan-tekijöitä.

Uudestaan ja yhä uudestaan ilmestyivät surureunukset. Elias Lönnrot on kuollut, sanottiin. Juhana Vilhelm Snellman on kuollut, sanottiin. Fredrik Cygnaeus on kuollut, sanottiin. Ja vanhemmat ihmiset kulkivat kyynelsilmin, katsoen oudok-suen kohti tulevia ajankohtaloita.

Ihmisiä mahtoi kuolla kovin paljon siihen aikaan.

Meillä kotona vain ei kuollut kukaan. Kaikki meni vanhaa menoaan. Veljet ja siskot lehahtivat syksyisin lentoon ja palasivat takaisin kesän kukkien keralla. Lopuksi jäin kokonaan yksin kahden vanhemman varaan, kera riittä puivan rahvaan ja kylmien, viikon pituisten syyssateiden. Talo ikäänkuin kuoli talven keralla, kaikki elämä siinä vetäytyi sisäänpäin, levittäytyäkseen, laajetakseen ja taaje-

takseen uuteen kesäelämäänsä keskipäivän auringon alla.

Mutta syksyt olivat sanomattoman pitkät. Sataa tuhuutteli lakkaamatta. Pirtin seinät vettyivät, pilvet riippuivat matalalla päällä meren ja metsän. Lehmät ammuivat ometassa, koirat ulvoivat pihoilla, vene valitti valkamassa entisen elämänsä iloja. Minulla ei ollut muuta seuraa kuin savupirtti, jossa vielä arvoituksilla ja sananlaskuilla leikittiin. Mökkirypäjäs kylän yhteismaalla pellon aidan takana, missä minua kartanon poikana ja tulevana maisterina suurella kunnioituksella kohdeltiin, jopa suolaiset kahvit kiehautettiin, ja jos hyvin sattui, niin sämpylänkin keralla aikaihmissen kädestä tarjottiin. Kahvia en tosin voinut juoda, mutta mökin eukot joivat minunkin puolestani. Ukoilta kuulin taas aina syksyltä uudistuvan kysymyksen:

— No, milloinkas kouluun, Ouluun, opintielle?

— En tiedä, vastasin häveten omaa hirveätä nuoruuttani. Ehkäpä ensi syksynä.

Taikka varhaisnuoruuttaniko lienen hävennyt, en tiedä, kumpaaakin olen tuntenut aina olevani.

17.

KIRJAT.

Noina samoina vuosina opin myöskin lukemaan. Kuka minulle kirjaimet opetti, sitä en muista, mutta I on keppi kädessä nähtävästi hyvin varhain vas-

taani tullut ja H muodostanut sen kahden seipään välisen veräjänpuun, josta oli yli kiivettävä. Tavata taisin jo kolmannella ikävuodellani.

Ja millä vauhdilla tavata! Niinkuin kuularuis-kun suusta sinkoilivat Hattulan pappilan apupapin papukranaatit hammastarhastani. Aivan tietämättäni opin eräänä syntymäpäivänäni $\frac{6}{VII}$ suoraan lukemaan. Istuin avatun ikkunan poskessa ja luin jotakin Clouberg & Co:n lasten kuvakirjasten tekstiosastoa. Äitini kulki ikkunan alitse jokin astia kädessään, aikoen nähtävästi karjapihalle, mutta kääntyikin samalla äkkiä ympäri ja tuli ilosta loistavin silmin minulle onnea toivottamaan.

— Sinähän luet! huudahti hän. Sinähän luet suoraan.

Se oli suuri uutinen. En ollut itse sitä edes huomannutkaan.

— Ja tiedätkö mitä? kysyi äitini vielä. Sinä olet nyt lähtenyt neljännelle vuodellesi.

Kirjoille ei minua tarvinnut koskaan käskeä, päinvastoin olivat ne sadut ja tarinat, joita tiesin noiden kirjojen sisältävän, tehneet minut lukutaidottomana riippuvaiseksi vanhemmista veljistäni ja siskoistani, joilla ei kuitenkaan aina ollut aikaa niihin antautua. Sentähden olin päättänyt oppia itse tuon taika-avaimen käytön, jonka jälkeen tunsin itseni kruunupääksi omassa valtakunnassani. Sillä välin kostin kuitenkin lapsenpiälleni, jonka pakotin uudestaan ja yhä uudestaan kertomaan minulle maata pantuani kaikki taitamansa sadut ja tarinat ollen hyvinkin herkkä, jos hän mieli jotakin omasta

päästään niihin lisäilemään. Sinisten ja punaisten sädekehien kerääntyessä lekuttavan tuijulampun ympärille painuivat myöskin omat silmäni umpeen ilman että monista mitä itsepintaisimmista päätöksistäni huolimatta sitä edes huomasinkaan.

Tahdoin tehdä havaintoja unen olemuksesta, sen tulemukselta ja viimeisestä valvokkirajasta. Nytemmin on tuo tehtävä siirtynyt minulle Tuonen takaisiin perusongelmiin.

18.

RUOTIMUORI.

Paitsi Eero Salmelaisen satuja, Väinön (Kaarle Krohnin) julkaisemia kansansatuja ja Topeliuksen Talvi-iltain tarinoita sekä Maamme- ja Luonnonkirjaa olivat Mellinin sotakertomukset, Cooperin intiaanijutut ynnä eräät vähäpätöiset suomenkielisen runouden antologiat silloin miellyttävintä lukemistani. Mellinin »Paavo Nissinen» ja »Pohjan Helmi», »Härkmannin pojat», J. W. Calamniuksen »Taivalkoski», »Pekka Sallinen», »Kivekkäät» ja »Tapani Löfving» viittasivat vihovenäläisiin, joista vielä kuului kansan suussa hokema:

»Venäläinen verikoira,
tappoi isän, tappoi äidin,
oisit tappanut minutkin,
jos en ois pakohon päässyt.»

Sen saattoi todellakin sanoa itsestään se talon vanha ja umpisokea ruotimuori, joka edellämainitun Ahos-vainajan aviopuolisona, yksin turvattomaan tilaan jäätyään, sai hänen kuolemastaan saakka kartanossa asuinpaikan ja jokapäiväisen muonitukseensa.

Hän oli ollut kuudenvuotias silloin, kun viimeisen Ruotsin ja Venäjän sodan laine lakaisi myöskin nämä Pohjan puolet. Kasakat olivat tulleet taloon, teurastaneet mitä teurastivat, syöneet mitä oli syötävää, jopa lehmänsuoletkin, kuten ruotimummo yhä vieläkin inhosta ja raivosta väristen kertoi. »Oh, ne olivat oikeita koirankuonolaisia. Leuat niillä oli pitkät, pää taipunut otsasta taaksepäin, tukka kasvoi kulmakarvoista kohti päälakea, joka oli toiselta puolen paljaaksi ajettu. Ja tuohon peukalohaarukan ja kyynärpään väliseen vyyhtiin ne kehivät suolet sioilta, lampailta ja lehmiltäkin. Hiukan vain kylmällä vedellä virauttivat ja ripottivat hyppysellisen suolaa päälle, sitten haukkasivat.»

Meistä tuli hyvät ystävät mummon kanssa. Luin hänelle samojen aikojen sotakertomuksia ja koetin tahallani valita sellaisia, joita edellytin hänenkin ymmärtävän. Mummo kuunteli huivi silmillä päättään edestakaisin huojutellen. »Aivan niin, juuri niin», hymähteli hän väliin kotvasen aikaa pingoitella korvalla kuunneltuaan. »Siinä polttivat talon, siinä kylän, tuosta papin hevosenhäntäänsä sitoivat, tästä lapsen kaivoon paiskasivat, kirkonkelloa eivät kuitenkaan löytäneet. Se oli ajoissa arvattu haudata tuonne kauas Mattilan ketoon ja pajupensas päälle

istuttaa. Mutta eivät sitä ole löytäneet senjälkeen muutkaan. Koko aitovieri on nyt pajukkoena. Maa pitää saaliinsa.

19.

KIRKONKELLO.

Koetti sitä vanhin veljeni, kuopiolainen kansakouluntarkastaja O. A. F. Lönnbohm (Mustonen) myöskin hakea aikoinaan kaikkine kesävieraineen. Ei kumahtanut kirkonkello, mutta kalahtivatpa kuitenkin kuolleen luut lapion terään lahden suussa sijaitsevan Pikkusaaren (Thauvónin saaren) korkeimmalta kohdalta, missä sen uumeniin 4 kyynärää syvälle tungettiin. Puolentusinaa luurankoja sieltä löydettiin. Koska tutkimus tapahtui täysin muinaistieteellisesti, merkittiin muistiin myöskin maakerrostumat, tuohensiprut, tiiliskivet ja mädäntyneet kirstunlaidat. Ei ollut kuitenkaan kysymys »Lapinhautoista», niinkuin luultiin. Lyömämiekan jälki erään maahisen pääkallossa osoitti tuon hiljaisen hautauksen entisinä suurina sotakesinä tapahtuneen.

Koko ilmakehä oli tarua ja todellisuutta täysi. Kuhmosta ja Lentiirasta kulkivat Vornan virret heläpäisten puukkojen ja kirjoneulaisten asevoitten kera. Pielisistä Sotkamoon ynnä siitä kauas Pohjois-Savoon saakka siirtyivät Simo Hurtan hurjat tarut. Oulujärven Hevossaarella olivat olleet sarkasodan karjalaisilta kauppiailta takavarikoidut kangas-

pakat. Neuvosenniemessä oli neuvoa vihollisen päänmenoksi pidetty. Manamansalon lukuisiin lammiin — yhtä moniin kuin ovat saaret Kivesjärvässä — oli kuollut ja kuopattu usea uros kohisevan korpilain piulun langetessa. Niskakosken Siitarinkorvessa oli vainopursi vesikarille tärskähtänyt, Pyhäkosken Pällissä Laurikainen hypännyt kallion pengermälle sysäten vihollisveneeseen virran vietäväksi.

Näin olivat tarinat toisiinsa yhtyen aina uusia ja uusia kuvasarjoja synnyttäneet, näin oli niistä patoutunut mahtava rykelmä sitä uutta kansan luomaa kertomarunoutta, jota myöskin Santeri Ivalo Juho Vesaisessa on hiukan pohjoisempaa käyttänyt tarinansa tarvispuiksi.

Laurikaisen satusikermät elävät vieläkin kansan huulilla. Milloin yhtä, milloin toista saarta näyte-tään. Tuossa pitivät venäläiset pitoja, Laurikainen makasi veneen pohjalla lujasti köytettynä, mutta sai kuitenkin jotakin terävää rautaa vasten itseään hankaamalla ensin kätensä, sitten jalkansa irroite-tuksi. Kesäisenä yönä, kun vihovenäläiset juopuivat, päästeli Laurikainen heidän veneensä vesille ja hyp-päsi itse viimeiseen, alkaen loitota kuin hengen edestä.

Jo heräsi vartija, jo kuuli hangan kolkkavaksi. Herätti toisetkin. Kaikki rannalla vesikivillä ääneen rukoilivat: »Tule, tule, Laurikainen, sulle Suomen huttu, Ruotsin puuro keitetään.» Mutta kun Laurikainen aina vain etemmä ulapalle ulkoni, kaikki olivat heristäneet hänelle voimattomia nyrkkejään. »Ah, et tule, Laurikainen piessa! Jos tullut olisit, olisit tuta saanut, kuinka täällä kuuma tina kulkkuh valetah.»

TUTUILLA TIENOILLA.

Näissä ja muissa tuhansissa mietteissä sekä mielialoissa ympäri kotikyläni tantereita taivallessani olin eksynyt suurelle suolle, jonne johdettava harhapolku näkyi päättyvän erään ison heinäladon eteen. Käännysin ympäri, koetin kivuta aitaa pitkin, aita taas maahan rojalleen, siis ei siitä muuta mahdollisuutta kuin palata omien jalkojensa jälkiä kylän yhteiselle valtatielle.

Omituinen tienristeys tuokin »Hämeentie», milloinhan lienevät hämäläiset sitä talvitienään käyttäneet. Mutta nyt aloinkin olla jo sangen väsynyt puolipäiväisestä lakkaamattomasta ponnistelustani. Kuljin koneellisesti jälleen kohti kirkonkylää, sivuuttaen kotilahteni, sen rannalta kohoavat rakennukset, tutut haat ja haavikot ynnä niitten läpi poikkeilevat metsäpolut, joista jokainen olisi omiaan vain minut uusiin elämän pulmiin eksyttämään. Näin, että metsä on harvennut, kuokokset kasvaneet, aidanselät sarka saralta siirtyneet. Tuntuu virkoavan hyvinvoinnin viri kaikkialla. Pari lasta kirjat kainalossa puhaltaa kotiinsa ohitseni. Sekin näillä tienoin ennen harvinainen näky. Pysäytän heidät ja lupaan heille pienen kilpapalkinnon, jos he jälleen saavuttavat minut ensiin kotiin kirjansa ja rihvelitaulunsa jätettyään. He viheltävät vihurin vauhdilla eteenpäin.

Täälläkin leikitään olympialaista. Se on onnet-

tomuus, josta ei päästä enää missään koko Suomen maan kamaralla, yhtä vähän kuin autojen törähdyksistä tai virmapyörien hyrrysysteistä.

Tulee lehmikarja vastaan ja pysäyttää minut suurilla kummastelevilla silmillään hetkeksi tienoheen. Tulee lammaslauma vastaan, pässi edellä, pysähtyen tarpeellisen välimatkan päähän kuin paras joukkueenjohtaja.

Ei auta, täytyy astua jommankumman eteenpäin. Minä astun, hän peräytyy. Se on paha merkki, sillä se ennustaa äkkihyökkäystä eteenpäin. Tartun siis sarviin häntä ja siirrän hänet kiltisti syrjään. Koko lammaslauma juosta sävistää ohitseni.

Mutta tuolta vilahtelee tyynen umpilammen viri harvan havumetsän läpi. Tuntuu suon, suopursujen ja kanervien tuoksu. Kiipeän yli aidan ja samalla olenkin hyllyvän suon selällä, josta niin usein ennenkin olin koettanut lammen ulpukoita käsiini pyydystellä.

Kuikkalampi on sen nimi, joka ei kaipaa enempiä perusteluita. Arinkin vesilintu voi käydä rauhassa, siipiänsä lepuuttaa ennen Oulunjärven laajoille laineille lehahtamistaan. Mutta mahdoton on saada käsiinsä noita keltaisessa auringossa päilyviä lammen lumpehia. Paras siis panna päänsä mättäälle, jalkansa toiselle mättäälle ja levähtää hetkinen kaikista jo vaalenneista ja jälleen tuoreina ilmi tulvavastavista vaikutuksista.

»Tuskasta tietämisen pois,
kaikk' ääretön tyhjyys olkoon!»

Paljon on täytynyt sen miehen, Aleksis Kiven,

kokea, joka jo toistakymmentä vuotta minua nuorempana saattoi nuo sanat särkyneestä, mutta eheyttä ikävöivästä sydämeistään ilmi hengähtää. Täällä kaikkoo ihmisiin, itse-inho ja koko aikakauden inho mielestäni. Täällä voin jälleen tehdä sovinnon niitten luonnon suurten valtojen kanssa, joita ikuisempia ei ole suotu meidän käsittää. Olla yhtä puuta tyvestä latvaan, maan juurista taivaan jumaliin.

21.

SYDÄNMAAN RAUHA.

Kun heräjän, on päivä jo lipunut laskulleen. Paistaa punaisena männyn kylki. Katson pilvettömän taivaan sineen, mutta kuulen outoa kurnutusta jostakin itseäni alemmaa, niinkuin olisin kylmän sammakon salapesälle uinahtanut.

Kuluu hetkinen, ennenkuin käsitän, että se on nälkä, joka kurnii sisuksiani. Kipuan nopeasti ylös ja jatkan matkaani lähimpään majataloon. Vasta sinne päästyäni, lähimmät ruumiilliset tarpeeni tyydytettyäni, jopa henkisetkin ystävällisellä keskustelulla talon hyvänsävyisen, leveänleikkilisen isännän kanssa, jonka väärentämätön Paltamomurre on kaviaaria minunkin kielelleni, tunnen vasta totisen kotiseututunnelman ja sen mukana syvän sielunrauhan ylitseni laskeuvan.

Vielä enemmän sen tunnen hämärtyvään huo-

neeseen jäätyäni, kahden lakanan väliin kiivettyäni ja ummistettuani silmäni sekä ulkopuolisen että sisäpuolisen havainnon toisiaan leikkaavilta vaikutuksilta. Unet, jotka näen, ovat hyviä. En pelkää enää edes Hamletin kaameata ajatusmahdollisuutta, että kuolemassakin voisi uneksia.

Eihän mitään tapahdu, ole tapahtunut tai tule tapahtumaan. Onhan kaikki niinkuin olla pitääkin, minä, muut ja maailman meno. Jos jossakin tähtitarhojen takana tai ensimmäisessä sädekiteellisessä ilmiössä piileekin ehkä jokin minulle vielä tuntematon luonnonlaki, niin eihän se voi olla muuta kuin joku etäisempi tai läheisempi sukulainen kaikille niille muille, jotka tässäkin tuokio-tilanteessa humisevat läpi olemukseni. Eikä ole mitään uutta auringon alla.

»Mir kann nichts passieren» (minulle ei voi mitään tapahtua), lienee joku viisas mies sanonut aikoinaan. Samassa tunnelmassa nukahdan ja samassa herään. Päivä paistaa leppymättömänä liian kuuman taivaankannen alta. Kiirehdin takaisin kotikaupunkiini jo ennenkuin tuo tulipallo on korkeimmilleen kohonnut ja autovilinä tehnyt nämäkin syrjäiset maantiet epävarmoiksi hevoskyydille. Kaste kimaltelee, metsä sinertelee, vaarat kohoavat, taas jälleen laskeuvat, viljapellot kellertävät kuhilaina, ja jo ollaankin pitkän Teppananmäen päällä, oikealla kädellä Pöllyvaaran näkötorni, vasemmalla uusia työväen asumuksia; niitä vastapäätä tien toisella puolen Uleå-yhtiön upea Karolinaborg, edessä Kajaaninlinnan rauniot, Ämmän- ja Koivukosken välissä siinä silta, sillan

vastapäisellä mäenrinteellä Kajaanin kaupunki aina laajentuvine, aina tihentyvine esikaupunkeineen.

Ensimmäinen taival vaikeata pyhiinvaellustani lienee nyt suoritettu. En tunne sieluni voimien siitä vähentyneen, vaan päinvastoin kasvaneen niinkuin puun siemen tuntenee aikansa taivaan tuulia lennetyään ja jälleen äitinsä maaemon pintaan pudotuaan.

Mutta kaikki vaara ei suinkaan ole silti ohitse. On pidettävä ruuti kuivana, hana vireessä, kylmä kylkiase tarkalleen tahkottuna, jos mieli minun kunnialla selviytyä tästä laulun labyrintista, minne eräs armain Ariadne itse on minut lukinlangallaan johdattanut.

II

OULU JA KAJAANI

»Opin sauna
Autuas aina,
Kylmält' siellä kylvetähän.»
Teinilaulu.

1.

KOULUTÄTI.

Kuitenkaan ei Pietari Brahen entisen vapaaherrakunnan pääpaikka suinkaan ollut ensimmäinen koulu-kaupunkini. Olin sitä ennen viettänyt kaksi kokonaista talvea Oulussa, missä muutkin veljeni ja sisareni olivat siellä huoneenhallitusta pitävän tätimme Olga Kyreniuksen koulussa alkuopetuksensa lukioon ja tyttökouluun saaneet, vieläpä jotkut heistä niiden toiselle ja kolmannelle luokallekin saakka.

Hän oli kaikessa vaatimattomuudessaan sangen merkillinen ilmiö, tuo erinomainen koulutäti. Luulen sellaisia olleen siellä täällä muuallakin pitkin Suomen-ientä siihen aikaan. Sara Wacklinin kaupungille ne taas olivat suorastaan leimaa antavia.

Mutta koulutäti Olga Kyrenius oli jo Viipurin silloisen saksalaisen naiskymnaasin käyneenä ja muutenkin itäsuomalaisena luonteeltaan ja ominaisuuksiltaan heistä kokonaan poikkeava. Viittä kuutta sivistyskieltä hän puhui, olipa niiden lisäksi opetellut omin päinsä myöskin latinankielen alkukurssit, voidakseen sisarensa Emelien lapsia oikeaan ohjailla.

Muuten eivät suinkaan olleet hullumpia nuo silloiset saksalaiset tyttökoulut Viipurissa, Tallinnassa, Tartossa, Riiassa ja ylimalkaan sillä venäläisellä alueella, jota perintöviljelykseltään balttilais-germaaniseksi sanottiin. Pääasiana niissä ei suinkaan ollut pelkkä kuivien asiatietojen antaminen tai numerolukujen hedelmätön jakeleminen. Kasvatettiin enemmän kuin opetettiin. Tieto oli hyvä, »oppi ei ojaan kaatanut», mutta sitä täytyi myöskin osata käyttää elämän taistelussa.

Ja mitä nuorille naisille opetettiin sitten? Kieliä, koruompelusta, musiikkia, karkeloa, kumarruksia, niiauksia ja yleensä sopivaa käytöstapaa. He saivat lukea parasta, mitä maailmankirjallisuus sisälsi, kasvattaa silmiään käynneillä Pietarin taidemuseossa ja kehittää korvakuuloaan etevimmän koti- ja ulkomaisen säveltaiteen esityksillä.

Pedagogiikka ei ole vain Pestalozzista syntyisin. Halki vuosisatain ovat kulkeneet ne kultaiset langat, joita myöten länsimäinen ja sen kautta myöskin itämainen sivistys on Euroopan esikartanoihin saakka tunkeutunut.

2.

MAAILMANKANSALAISUUTTA.

Näiden ja monien muiden avujen varassa toimien ja aikansa parhaimpaan perintöviljelykseen nojaten liikkui koulutäti Olga Kyrenius Oulun merikaupunkilaisessa ilmäkehässä kuin kotonaan.

Siinä oli jotakin, jota vielä ennen rautatien tuloa sinne voitiin maailmankansalaisuudeksi nimittää. Ja jos kukaan tunsu itsensä maailmankansalaiseksi, oli sitä tuo pirteä-älyinen, teräsharmaine silmäterineen ainaisesti valpas, havaitseva ja harkitseva nainen, joka osasi ylläpitää poikain mielenkiintoa niinkuin tyttöjenkin heitä itseään jännittäväillä kysymyksillä ja vastauksilla, koskivatpa ne sitten koulua tai kotia, nepotismia tai pennalismia, muinaisten aikain arvoituksia tai vihoviimeisiä päiväkysymyksiä.

Teivaalasta, Nottbeckien maatilalta läheltä Tamperetta, hän oli tullut sinne »summaan Sariolaan», nähtävästi sisarrakkauden houkuttelemana. Kapteeni Kyreniuksen tyttäriä Tuokslahdesta läheltä Sortavallaa he olivat kumpikin, vanhaa sotilas- ja pappeisukua, joskaan peltosarat ja pensionirahat eivät liene aivan liikanaiset olleet, vain senkokoiset, ettei ollut aina ollut tarvis »pieksää kieltä penningittä».

Hänen suurin sankariryönsä ulkopuoliseen elämänkokemukseen nähden lienee ollut hänen sanoin ja kuvin kuuluttamansa matka halki Venäjän, Puolaan ja Czenstohovoon, missä meidän enomme, hänen veljensä, Kyrenius puolalaisen Lobaczenskan naituaan kuului silloin niukkapalkkaiseen rajavartiostoon.

Mikä tuon matkan oikea syy oli ollut, jäi minulle ikuisiksi arvoitukseksi, mutta tarun hohde sitä ympäröi, outojen maitten, virtojen ja vesien välke. Tunte mattomat puut siellä punersivat, ihmeelliset viidakot aina ihmeellisimpine asujaimineen siellä vihertelivät, ihmiset eripukuiset ja eriheimoiset sen kyliä ja kaupungeja kansoittivat.

Ja kylien teillä ja kujilla, kaupunkien kaduilla ja turuilla, mikä vilinä ja mikä hälinä, mikä soitto ja mikä tanssi, mikä tuli ja mikä leimaus miesten silmissä ja naisten jalannousussa! Mikä turkistupru, mikä kannuskilinä, mikä sahviaanisaappaitten töminä, mikä elämänilon ja elämänkauneuden kaikin aistimin ahmittava karuselli! Oli se jotakin aivan toista kuin se vitkalleen lönyyttelevä hoijakka, jota joskus markkina-aikaan saimme Oulun Hieta- tai Ranta-torilla ihailia.

Täällä kylmä ja karu todellisuus, läksyt, nahka-naapukat, jankkileipäannokset, Pentzinin puutarhan pihlajanmarjat, nappikuopat ja kupruleikit, »vankiföörari-olot», palosolat, tuppireiät, postimerkkikokoelmat, kanihoidot, kissantapot, plätkäsodat ynnä yleiset tappelut joka Aleksanterinpäivän iltana kaupungin kisällien, katupoikien ja oppisnoukkujen kanssa, jotka vain jonkun järjestysvallan edustajan väliintulo saattoi hetkeksi keskeyttää.

Kaikki varsin kunniallisia ja jokaiselle koulu-pojalle kylläkin tajuttavia elinkeinoja muuten, mutta eihän niissä ollut tarua, ei lentoa, ei mielikuvitusta, ja olihan niiden päätepisteenä kuitenkin vain — poliisi.

Se oli melkein samanlaista kuin Helsingin poliisimestarin Bergin päiväkäskey erääksi Vapunpäiväksi silloiselle Runebergin esplanadilla iloitsevalle, pääasiallisesti akateemiselle nuorisolle.

Ei hän tervettä ja reipasta nuorison iloa kieltänyt, eikä suinkaan. Konfettien heitto oli sallittu, ei vain niiden maasta noukkiminen. Koko Corson

ajo oli sallittu, mutta varmuuden vuoksi kahden Kappelista Oopperakellariin saakka ulottuvan poliisirivistön välitse. »Pitäkää hauskaa, hyvät naiset ja herrat, saatte laulaakin, jos niin tahdotte, mutta kaikki hoilaaminen ja älytön äännähtely on kielletty ankarasti.»

Sellaista se oli elämänilo tuolla kaukana Oulun maailmankansallisessa merikaupungissa 1880-luvun alkupuolella. Poliisi oli korkein auktoriteetti meidän maailmassamme, punonnainen olkapäällä, mielestämme paljon tavallista sotilasta, aliupseeria, vääpeliä, jopa vänrikkiäkin korkeampi. Hänen esiintyessään oli paras ottaa jalat alleen ja painaltaa lähimpään piilopaikkaan. Sieltä uskalsi korkeintaan kumipyssyllä haulintapaisen hänen housuilleen tai hänen takanaan olevaan lähimpään ikkunaan lähettää.

Mutta siellä oli taru, siellä Väinän, Weikselin ja Njemen-joen ruuttanakukkaisilla rantamilla. Siellä paloi, mikä täällä jäättyi. Vain itseään leikkelevän tunnelman tai omia hahmopiirteitään haaveilevan mielikuvan tulipalopakkasessa saattoivat ne kaksi vastakohtaa täällä toisiaan koskettaa.

3.

PUOLALAISSERKKU.

Siellä oli koulutäti Olga Kyrenius käynyt, sieltä riitti hänellä kertomista ja sieltä oli hän tuonut mukanaan tuomisina myöskin oman veljensäpojan

Eugen Kyreniuksen, meidän serkkumme siis, joka sittemmin sai vanhempaini kodissa alkukasvatutuksensa.

Viisi luokkaa Oulun lukiota hän kävi, kunnes oli kypsä Haminan kadettikouluun astumaan. Muille maille vierahille hän hävisi lapsuusmaailmastani. Kuulin hänen nousseen arvossa ja kunniassa, useimmin rajavartiostoihin komennettuna Puolasta Bessarabiaan.

Näin jonkun kuvankin hänestä. Tuiman näköinen hän oli, täysi ryssä mielestäni, enkä voinut olla itseltäni vavistuksella kysymättä, miltähän tuntuisi, jos mekin kaksi sattuisimme joskus elämän tiellä napit vastakkain.

Muistin kuin pahaa unennäköä häntä pilkatun joskus veljieni kesken hänen kreikkalaiskatolisen ristinsä vuoksi, joka saunassakin riippui hänen rinnallaan. Tiesin myöskin hänen jo koulupoikana tehneen kaikkensa siitä irti päästäkseen, koettaneen Oulun läänin silloisen maaherran Malmberginkin sydäntä kolkutella, mutta turhaan. Laki oli laki, oikeuskoinen venäläinen ei saanut siirtyä mihinkään toiseen uskontunnustukseen. Kuulin hänen myös silloin kaameasti kironneen: »Koska minusta ei siis tule eikä saa tulla suomalaista, niin tulkoon venäläinen, täysi venäläinen!»

Maailmansodan aikana 1915 oli vähällä, ettemme sattuneet tuntevin silmin vastakkain. Hän oli silloin tykistön everstinä Suomenlinnassa. Istuin entisten suomalaisten upseerien kanssa erään kaupungin kellarin yksityishuoneessa, jonne häntä myöskin

heidän luokkatoverinaan odotettiin. Muistan hiu-
kan vavahtavalla äänellä heiltä silloin kysyneeni:

— Kuinka on, onko hänen nimensä Eugen Kyrenius todellakin?

— On, on, vastasivat tutut upseerit mitä ystävällisimmin. Herrathan ovat sitäpaitsi serkuksia.

— Tietääkö hän mitään siitä, että myöskin minä olen täällä?

— Emme ole pitäneet tarpeellisena siitä hänelle huomauttaa. Mutta hänen pitäisi olla jo täällä. Voimmehan me kiirehtiä häntä puhelimella.

— Ei, ei. Hän tulee, jos hän tulee, mutta sitä ennen täytyy minun saada kuulla teiltä, onko hän pysynyt Haminan kadettikoulun isänmaallisille ihanteille uskollisena.

— Kyllä, mikäli me kelpaamme asiassa todistamaan. Hän on tiennyt aina, mitä hän on velkapää sille toverihengelle, joka oli ennen meitä siellä ja on jäävä jälkeemme.

Hän ei tullut.

Keväällä 1917 Venäjän vallankumouksen puhjetessa kuulin hänen tulleen Raumalla murhatuksi.

Hänen rykmenttinsä oli siirretty siis nähtävästi sinne. Hän oli kulkenut katua pitkin. Joku sotilaskokoukseen, ei kuitenkaan hänen omasta rykmentistään, oli tullut ojennetuin revolverein häntä kohti ja pyytänyt häneltä rykmentin kassan avaimia. Hän oli kieltäytynyt niitä luovuttamasta. »Ainakin joku paperi, joku valtakirja teillä täytyy olla. Kenen käskystä, kenen määräyksestä? Ja joku paperi on

minunkin saatava siitä, että luovutan ne, mikäli katson määräyksen tottelemisen arvoiseksi.»

Jotakin tämäntapaista kertoivat hänen selittäneen. Hän oli saanut viisi minuuttia aikaa asiata lähemmin tuumiakseen.

Hän oli kulkenut edellä paperossia poltellen, toiset hänen jäljessään kello kädessä, revolverit hänen selkäänsä kohden ojennettuina. Viiden minuutin kuluttua ne olivat pamahtaneet.

Hyvä hän oli aina minua kohtaan ollut, tuo vieraitten maitten mies. Yhdessä olimme istuneet edessä räiskyvän leivinuunin, hän kertoen outoja satuja ja seikkailuja minulle, minä istuen ihailevana hänen polvellaan. Jotakin lempeämpää, jotakin slaavilaisempaa hänessä oli kuin omissa veljissäni, mutta mahdollisesti myöskin jotakin itämaisesti hirmuvaltaisempaa, olen tullut myöhemmin tuumineeksi. Tajusin silloin vain vaistomaisesti, että meidän välillämme ei ollut sitäkään vähää kaunaa, mikä hänellä ja veljilläni oli ja jonka vuoksi koulutäti Olga Kyrenius myöskin niin mielellään katseli meidän sisäistä liittoutumistamme.

Kuka osaa laskea lapsuusvaikutusten tuhatpäiset johtopäätökset? Kentiespä juuri niistä on mieleeni painunut myöskin se pyhimyksentapainen, marttyyrimuotoinen sädekehä, joka valoisimpana valtiollisen runoiluni hetkinä on minulle ohikiitävin tuokioin aina ympäröinyt Puolan vapautta ja Puolan valtakuntaa niin esihistoriallisena kuin historiallisena ja varsinkin nykyaikaisena käsitteenä.

4.

TOINEN SERKKU.

Mutta puheen tultua kerran Kyreniusten vanhasta kantasuvusta on mieluinen velvollisuuteni muistaa myöskin erästä toista everstiserkkuani, joka Viipurin monien muiden upseerien kera vangittuna samana vuonna 1917 syöstiin Viipurin linnan sillalta alas virtaan ennen Torkel Knuutinpojan torniin telkeämistä. Kaikki katosivat luonnollisesti virtaavan veden pyörteisiin.

Yksi ainoa heistä ui kuitenkin takaisin sillan arkun suojiin, josta koetti vainoojiaan ylöspäin ammuskella vielä, Jumala ties kuinka, kuivana säilyneellä pistoolillaan. Yhteislaukaukset lakaisivat hänet takaisin Manalan alantehille.

Jälleen oli tundran tuuli erään aukaistun länsimaisen elämänuran umpeen tuiskuttanut.

Mutta turhaan ei ollut elänyt Torkel Knuutinpoika hänenkään kohdaltaan. Juuri tuo länsimainen piirre, vastata kovaan kovalla, pahaan pahalla, kylkiraudalla kylkirautaan, samoin kuin rakkaudella rakkauteen, hyvällä hyvään, lempeällä lempeään, lienee niitä myöhäsyntyisiä sydänituja, jotka hänen kylvöstään nyttemmin jo molemmin puolin Laatokkaa ovat ilmi versoneet. Juuri niitä etsimme me niin epätoivoisen turhaan Venäjän vallankumouksen historiasta.

Tekee tuskallisen ja ahdistavan vaikutuksen nähdä toistasataa miljoonaa ihmistä sortuvan, kitu-

van, kärsivän ja kuolevan oman onnettoman passiivisuutensa ja kohtalonuskoisen hervottomuutensa uhreina muutamien satatuhatlukuisten rosvolaumojen kiinalaiseen ja juutalaiseen maailmansyleilyyn. Mikään pysyvä rauha Suomen ja Venäjän välillä ei ole mahdollinen.

5.

ENO.

Eikä ole aika eikä paikka unohtaa sinuakaan, eno hyvä, jonka vasta ensi kerran näin kaljupäänä, takaisin lapseksi tulleet vanhuksena, samoin everstin arvoisena ja everstin eläkkeellä siirtyneenä takaisin Venäjän silloisen keisarikunnan palveluksesta synnyinseudellesi Suomen suuriruhtinaanmaahan. Tulit Hämeenlinnasta silloin, pistäydyit Helsinkiin.

Korkea punerrus poskipäilläsi, pienten silmäterien liiankin vilkas vivahtelu, leukapielien leveä, hyväntahtoinen hymyily, mutta ennen kaikkea entisen sotaherran suora selkäranka ja moitteeton virkapuku tekivät heti myötätuntoisen vaikutuksen minuun.

Kysäisin enolta:

— Sitä sotakomissariuksen paikkaako eno on ollut jälleen kumartamassa?

— Vielä mitä, nauroi hän. Niin sopivia kuin nuo virat ovatkin jo ennen komentamaan tottuneille sotaherroille, niin mahdottomia ne ovat minun haettavikseni. Älä nuolaise, ennenkuin tipahtaa!

Ja hän selitti laajemmin kantaansa, joka oli se, että kun käy huonosti, käy kuin Suomessa.

Hän ei ollut syntynyt onnellisen tähden alla. Vaikka hän ikänsä oli isänmaahansa takaisin pyrkinyt, hän ei ollut päässyt sinne entiseen ruotsalaiseen aikaan sen vuoksi, että hän oli ikänsä palvellut Venäjällä, nykyiseen venäläiseen aikaan sen vuoksi, että hän oli syntyperäinen suomalainen.

— Tshort vazjmi! (piru periköön), sanoi hän kättänsä heilauttaen. Annan palttua kaikille sotakomissarioille. Elän Sortavalassa, teen heinää, voin hyvin, tyydyn vähään, ja muija auttaa taloudenpidossa. Lapsetkin ovat kaikki jo täysikasvuisia.

Lausuin julki esillepyrkivän epäilyni, että eno oli ollut Hämeenlinnassa kenties pienellä ryyppyretkellä.

Hän syleili minua pelkästä liikutuksesta.

— En, ainoastaan eräitä vanhoja rykmenttitovereita katsomassa. Hämeenlinna, suurenmoinen linna, paljon parempi kuin Tallinna, jossa veljesi, vanhempi maanmittari, oli kerran pari kesäistä viikkoa vieraanani. Bobrikoff, paha mies, Papkoff, Tavastgusin gubernaattoni, hyvä mies, kasakkapäällikkö, samoin kaikki vanhoja rykmenttitovereita.

Papkoff oli sama Hämeenlinnan maaherra, jota vastaan tehtiin aikoinaan surullisen kuuluisa murhayritys savuavalla, mutta ei räjähtävällä pommilaitteella, mikä oli sytytetty hänen talonsa lankku-aidan taa.

— Ai, ai, eno, virkahdin huvitettuna, jos eno on ruvennut niitä Pietarin teitä taivaltamaan, niin

taitaa enosta ennen pitkää tulla meille itse pahan Bobrikoffin hyvä jälkeläinen.

— Kuinka tarkoitat? kysyi hän silmiänsä punistaen.

— Kah, tarkoitan tietystikin koko Suomen kenraaligubernaattori.

— Ole vait, lurjus, sanoi hän minua olalle taputtaen, mutta Papkoffin talo hyvä talo.

Ja hän kuvaili kuvailemastakin päästyään:

— Aina yhdessä huoneessa eine, toisessa puolipäiväkahvit kermatorttujen ja naisten kera, sitten taas vähän ratsastusta ja virkatoimia, sitten päivällinen aina edelleenkin eri huoneessa. Siinä ryppyt, rimi-nofkat, siinä Krimin ja Kaukaasian viinit ja tatarilaiset lammaspaistit, esiruuat, jälkiruuat, shampanjat, kauniit naiset ja kilisevät kannukset, musiikkia, masurkkua, polkkamasurkkua, karkeloa, Eugen Oneginia, Boris Godunovia, Elämää tsaarin edestä, Glinkaa, Tshaikovskya, Rubinsteinia, César Cui'tä, oopperaa, operettia, balettia, akvaariumia, mustalaisia. Kiitävät kibitkat ja korskuvat kolmivaljakot vain puuttuivat, mutta ne näki edessään. Ja sitten taas eri huoneissa kahvipöydät monenlaisine likööreineen, korttipöydät valmiine korttipakkoineen, shakki-, dammi- ja dominopöydät nappuloineen ja sitten taas eri huoneissa — — —

— Ellen enoa aivan väärin tunne, eno jakoi itsensä korttipöydän, naisten pöydän ja kahvipöydän välillä.

— Niin, mutta ne yhtyivät myöhemmällä. Kortit oli kädessäni, mutta kaunis nainen istui kummallakin puolellani, ja kulta kilisi — — —»

— Ja eno hävisi?

— Enpä aina. Tulen sieltä toistasataa ruplaa rikkaampana kuin lähdin sinne. Se oli kaikin puolin onnistunut retki. Nyt painelen taas ensi-öisellä pikajunalla Viipuriin ja siitä Sortavalaan. Eihän minulla ole täällä Helsingissä mitään tekemistä, ainoastaan tervehtiä rakkaita sukulaisiani.

Hän lisäsi jotakin mairittelevaa mainehikkaista sisarenpojistaan.

Annoin hänen ymmärtää, että hänpä itse olikin juuri kunniankentillä kasvanut, jota Yrjönmiikka ja risti monien muiden kunniamerkkien ohella kylläkin todistivat.

Hän hyrähti leveään hymyilyynsä.

— Onhan näitä, olisihan näitä enemmänkin, ellei aina olisi ollut niin peijakkaan piukka tuo rahansaalis, että kun pantiin valittavaksi, tahdoinko joukin ritarimerkin, arvoylennyksen vai rahapalkkion, valitsin aina rahapalkkion. Se tuhlatiin sitten hyvän toveriseuran ja luonnollisesti armollisen rouvan Lobaczenskajan suosiollisella avulla heti muutama päivä, viikossa tai kuukaudessa. Ja kun hänen rakas vaimonsa joskus oli pyrkinyt häntä tuhlaavaisesta elämäntavasta huomauttelemaan, oli hän vain huiskahuttanut kättään, niinkuin hän nytkin huiskahutti ja sanonut ruotsiksi, jota kieltä armollinen rouva, Jumalan kiitos, ei ymmärtänyt:

— Svälta då man har och svälta då man icke har, det blir ju bara svält (nähdä nälkää, kun on rahaa, ja nälkää, kun ei ole rahaa, sehän on aina vain nälkää).

— Kuinka niin Jumalan kiitos? Onhan enon oma äidinkieli sentään kaiketi ruotsi ollut?

— Ei enempi kuin suomi, saksa tai venäjäkään. Meillä Huiburin takaisilla säätyhenkilöillä on neljä äidinkieltä niinkuin Jac. Ahrenbergillä. Oikein hän niitä oloja kuvaili, mikäli olen kuunnellut muiden niitä ääneen lukevan meillä. Mutta sen minä sanon sinulle vastaisen varaksi: Lobaczenskajan kanssa ei ole millään hänelle käsitettävällä kielellä leikkimistä.

Juna jo kiirehti. Saatoin hänet asemalle. Ja näin häipyi hän jälleen puoleksikymmentä vuotta näköpiiristäni.

6.

MEREN HENGESSÄ.

Se maailmankansalaisuus, mikä vanhan pohjois-pohjalaisen merikaupungin kautta minua Oulussa ympäröi, oli siis jo aikaisemmin virrannut vereeni niitä salaisia lähdesuonia pitkin, jotka Karjalan kannaksella, Nevan soissa ja Lyyssinlinnoilla yhtyen ovat tehneet meidän heimostamme samalla kertaa idän ja lännen portinvahdin.

Mutta kauempaa, paljon kauempaa humisivat jo silloin kahteen kuuntelemaan korvaani ne oudot ja salaperäiset sävelet, jotka soivat jonkun maailman-kaupan ja teollisuuden valtavyölyä par'aikaa purjehtivan merikapteenin vaimon peilihyllältä, jota jättiläiskokoiset raakunkuoret, simpukat ja näiden

tähtien alla tuntemattomat villi-ihmisten ilonpitoiset leikkikalut kaunistivat. Ne kertoivat koralliriutoista keskellä päivänpaahteisia ulapoita, ihmeellisistä merivirroista, pasaatituulista, kivikunnasta, kasvikunnasta, eläinkunnasta, ihmiskunnasta, jopa taivaan valtakunnastakin tuolla maapallon toisella puolen. Samaa sanoivat puhvelinnahkaiset noitarummut, myrkytetyt sulkanuolet, eri väreissä väläh-televät silkit ja samettinauhat, mutta niitäkin vielä koristeellisemmat käärmeennahat, eivät suuremmat tavallista tuuman, parin pituista palmikkorusettaa. Samaa merikiikarit, kompassit, lämpömittarit, ilmapuntarit, höyrypuntarit, mikroskoopit, mykevät linssit ja polttolasit, matemaattisella tarkkuudella tehdyt tähtikartat, merikortit, syvyys- ja matalikko-mittaukset, kolmioviivottimet, harpit ja pyörivät pallokartat, aina vain samaa tarua tiedonhaluisesta ihmisheimosta, josta jo Horatius sanoi aikoinaan:

Audax omnia perpeti
gens humana ruit per vetitum nefas,
audax Iapeti genus
ignem fraude mala gentibus intulit.

(Uljas kaikkea uhmaamaan
rientää ihmisen laps' rikkohon kiellettyyn,
taivaan-rosmo Prometheus,
häijyn-vilppiä täys', toi tulen kansoillen.)

Dante sanoo sen omalla tavallaan jatkaessaan Jumalaisen näytelmänsä ensi osassa (Helvetti) Odysseun tarinaa siitä, mihin Homeros jättää hänet isäinsä Ithakaan:

»Ei meitä luotu elämään kuin pedot,
vaan tietä tiedon ynnä kunnan käymään.»

Mutta jo ennen heitä oli Salomon Saarnaaja samasta asiasta sanonut: »Senkaltaisen vaivan on Jumala ihmisiin pannut, että he itseään sillä vaivaisivat.»

Luulin aikoinaan, että Goethen Faust oli ensimmäinen todella nykyaikainen ihmistyyppi, jossa tiedonhalu muiden jalompien tai epäjalompien ihmistöihimöjen joukossa vaihtelevalla menestyksellä niiden kanssa kamppailee, sortuu, kaatuu, mutta voittaa vielä kaatuessaankin. En muistanut saman pohjattoman aiheen kumpuavan kuin poreena pinnalle jo ensimmäisestä Mooseksen kirjasta Geneesistä, missä hyvän ja pahan tiedon puun hedelmien houkuttavaisuus vie voiton itse elämänpuun itse säilytysvietiltäkin. Niin kauas kuin hämärimmät kivistäkirjoitukset, kansantarinat, nuolenpäät tai koristeelliset kappaleet antavat meidän aavistaa ihmishöimön elämää, aina muodostuu siitä murhenäytelmä, jossa hyvä merkitsee vanhaa ja ennen koeteltua, paha uutta, uria aukovaa ja eteenpäin iskevää. Jälkimmäinen on yksilön, edellinen höimön henki. Yksilöt sortuvat, mutta, jälleen omalla kalevalaisella kielellä sanoaksemme:

»Mahti ei mene maan rakohon,
vaikka mahtajat menevät.»

En tahdo väittää olleeni kaikesta tuosta myllertävästä mielikuvien maailmasta täysin tietoinen silloista oululaista ympäristöä joka puolelta katsel-

lessani, kuunnellessani ja siihen kuuluessani. Mutta ne kiteytyivät siihen sielun alitajuntaan, josta olen edellä maininnut ja josta sydänsäikeittemme syvimät juuret ja niitten päissä killuvat aistimukset, ajatukset, sanat ja teot samoin kuin niistä aiheutu neet tai niitä aiheuttavat elämänkohtalotkin lienevät etsittävät. Kaikki me olemme maailmankansalaisia jo hamasta syntymästä. On vain sattuma, mikä meidät kansallisuuksien, uskontojen, puolue-rajojen tai eri elämäkatsomusten raja-aidoilla toisistamme erottaa. Ei ole mitään kansallisuuksia, on vain asteita kansallisuuksien yhteisessä kehityskulussa.

Antakoon tämä aforismi toviksi aikaa rauhan meille kaikilta varhaisvanhoilta rikkiviisasteluilta. Emme tahdo niitä toistaiseksi kuulla emmekä niihin tutustua. Tahdomme kohottaa korkealle Goethen keisarisanan:

»Grau, teurer Freund, ist alle Theorie,
und grün des Lebens goldner Baum.»

(Harmaata, kallis ystävä, on kaikki tietopuoli,
vihanta vain elämän kultainen puu.)

7.

KIELITAISTELUA.

Oulun koulujen opillisella elämällä on monta vaihetta ollut, milloin latinan-, milloin ruotsin-, milloin suomenkielisenä. Mutta sen loppupiste oli jo piir-

retty sinne ennen minun sinne tuloani: vuosi vuodelta lakkaava suomenkielinen yksityislukio, luokka luokalta ylöspäin kohoava suomenkielinen valtionlukio toisen, ruotsinkielisen, päätorin varrella sijaitsevan opinahjon vastapainona, jonka opetusvälineet, m. m. voimistelusalit, olivat myöskin suomenkielisten tenavien käytettävissä.

Kaupungin kunnallishallinto oli vielä kokonaan ruotsinmielisten käsissä, koottuun pääomaan nojautuvan harvainvallan, joka katsoi itseään entisen oululaisen maa- ja merikauppavallan ainoaksi lailiseksi perilliseksi. Suomenmielisetkin olivat kyllä hyvät olemassa, mutta melkeinpä niinkuin rikka rokassa, ainoastaan alati tuorestuvana työvoimana.

Kaiku-lehti ja sen pelkäämätön päätoimittaja K. F. Kivekäs henkiystävineen kävivät intohimoista fennomaanista taistelua sitä vastaan. Heidät julistettiin kansanvillitsijöiksi. Ja kun mikään ruotsinkielinen lehti ei enää voinut täällä täysin supisuomalaisella paikkakunnalla, vielä vähemmän sen takaisilla erämailla tulla kysymykseen, perustettiin Oulun Ilmoituslehti, jota koetettiin hinnan halpuudella (vuosik. — 1 mk.) edes torikauppiaille levittää. Mutta voitiin sitä jakaa myöskin ilmaiseksi.

Nämä korkeamman paikallisen politiikan hyökyaallot kulkivat kuitenkin vielä suurimmaksi osaksi meidän ymmyrkäisten päittemme ylitse. Ahmatit, suomalot ammollaan, aina valmiina hyökkäys- tai puolustusasentoon, silmäterät joka suuntaan sihtaavina, sieraimet tähtäävinä, korvakalvot äärimmilleen pin-goitettuina me muistutimme kaiketi lähinnä lappalaisia

pystykorvia. Niin kotonaan kuin ne ovatkin tunturien tuolla puolen, ne nostavat niskakarvojaan ja ovat harmista haljeta nähdessään ensimmäisen oudon kotieläimen, sian, Rovaniemellä. Siitä aina ripeämille viljelyksen päivärinteille tuotuina kohtaa niitä se runsauden pula, »embarras de richesse», mikä kenties meitä itseämme New-Yorkissa, Shanghaissa tai Singaporessa. Olisi liian paljon haukuttavaa, ei ehdi edes viipottaa korvaansa tuonne päin, kun jo täältä päin täytyy kinttujaan varjella ulkopuolisten vaikutusten töykeiltä sysäyksiltä.

8.

OULUN RATA.

Yksi vaikutus on kuitenkin lähtemättömästi piirtynyt sieluni silloiseen filminauhaan. Se on Oulun radan vihkiäiset syksyllä v. 1886, juhlahunan tulo sinne yli upean kaarisillan ja asemalta seurahuoneelle saaka ulottuva kunniaportein varustettu ja seppelin köynnöstetty riemukuja. Mahtoivat paukkua siellä shamppanjakorkit, mahdettiin pitää puheita isänmaalle, kansakunnalle, ihmisyydelle, kaupalle ja teollisuudelle, höyrylle ja sähkölle, kaikille niille länsimaisen kulttuurin rautakiskoille, joilla se oli jalanjalkensa tännekin »Ultima Thuleen» (Pohjan perille) kiinnittänyt.

Koitui nyt kaupungin komeudeksi se, mitä vielä pari vuotta sitten oli sen miesmuistoisena onnetto-

muutena pidetty: tulipaloo, joka kahden puolen sen läpi virtailevan kanavan vartta oli sen päästä päähän savuaviksi raunioiksi ja tuhkaksi hävittänyt. Eihän olisi ollut muuten avonaista tori- ja tonttipaikkaa täälläkään silloisen Pohjolan immelle, Oulun Seurahuoneelle, missä nyt kyllä sopii pyytää vieraankin, jopa ylhäisenkin ja vierasmaalaisenkin vieraan päivän pari viivähtämään. Eikä ilman Seurahuonetta olisi ollut ehkä tätä pohjoisen Pohjanmaan äkillistä nousuakaan, joka nyt oli kuin vuosikymmeniä vanha vaahtoviini sen pullonkaulasta esiin pulpahtanut.

Sillä sehän Oulu oli. Täältäähän ne olivat lähteneet lentoon nyt ja ennenkin kaikki sytyttävät ajatukset. Täältä oli suora tie Tornioon ja Kajaaniin, Vaasaan ja Tukholmaan. Mutta siinä olivatkin jo ne Herakleen patsaat, jota pitemmälle ei viisas mies, joka vähänkin välitti toimestaan ja arvoasemastaan, ensimmäisen sivistyksen esitaistelijana mennyt milloinkaan.

Kaikki kadut olivat palavilla tali- ja rasvasoihduilla reunustetut, kaikki talot valaistut, asemasilta punaisella veralla peitetty, samalla kuin Seurahuoneen päätyportaatin. Tyylikkäämmin, yksinkertaisemmin, ylhäisemmin ei liene juhlaa useina samalla leveysasteella vastaanotettu. Eikä kuitenkaan ilman sitä upeutta, loistoa ja ylellisyyttä, mitä vain vanhat kauppahuoneet ynnä niiden poskipartaiset isäntämiehet voivat tarjota vaateliaankin muukalaisen arvioitavaksi.

Ilotulitus, suurenmoisempi kuin mitä sittemmin-kään lienen nähnyt, oli linnan saarelle vastapäätä

kaupungin sillanpuoleista mäenrinnettä rakennettu. Paitsi kulta- ja helmisateita, tähtiä ja tähtisikermiä, Ilmestyskirjan petoja ja outoja hirviöitä, syöksyi sieltä ilmaan tulta tupruavat tarulaivat toinen toisensa perästä, näkyivät lohikäärmeet ja merikäärmeet, valaskalat ja nekin, jotka vesissä maan alla asuvat; milloin mitäkin mielikuvia taikka kirjakoristeita, jopa täydellisiä lauseitakin ilmi yölliseen pimeyteen tuiskahteli. Kaikkia niitä tervehdittiin luonnollisesti raikuvilla eläköönhuudoilla ja käntäpöytäpuheilla. Mutta vasta riemu riemulle remahti, kun porhalti sieltä yli taivaankannen seppelöity juhlahuna itse viesteineen: »muistona tästä päivästä, toivona tulevasta ja paremmasta». Äidit kohottelivat tyttäriään, isät poikiaan heidän omaa silmäkantoaan kauemmas näkemään. Palasin posket hehkuvina koulutätini kanssa tästä innoittavasta juhlatilanteesta.

Mutta kotiin tultuamme kohtasi meitä tuska, itku ja hammastenkivistys.

Myöskin surutulitus oli tämä juhla ollut. Jo huoneistomme eteisen ensimmäisessä kamarissa, missä pari paltamolaista naapurinpoikaa asui, se vallitsi. Siellä istui Oulun nykyinen kihlakunnan tuomari Pekka Turpeinen naama ja leuka kokonaan jääkylmällä vedellä täytetyssä pesuvadissa ähkien, puhkien, kiroten ja puuskuttaen.

Hän oli astunut liian lähelle tuollaista tavallisen joulukuusen jalkaan pystytettyä läkkimaljakkoa, missä tali ja rasva paloi, heittäen ympärilleen yöhön haavemaisia käärmeenkielisiä kimpoilevia liekkejään.

Tulen jumala itse oli tuosta säikähtänyt ja heittänyt koko kiehuvan sisällyksensä hänen kasvoilleen. Käsitämättömällä voimalla, irjuvin ikenin ja kantapäitten peräkuoppaa kuokkiessa hän oli sieltä kirvelevän kivun kourista kuitenkin kotiinsa kiitänyt, löytänyt keittiöstä ensin haaleata vettä, jolla hän oli saanut kuuman rasvan poskiltaan liukenemaan, ja sitten kauhallisen kylmää, jolla hän nyt tuiman tulen vihoja lepytteli ja asetteli. Mutta hän oli kamala nähdä kasvoiltaan, niinkuin nyljetty orava hän oli, silmät yksin vielä elävät, joskin kärventyneet.

Pitkä juttu siitä tuli, lääkäri kävi ja meni, satoi hänet johonkin boorihauteiseen pumpuliin, jota oli alituisesti kostutettava ja jälleen sidottava. Tuskat eivät herenneet hetkeksikään. Kului viikkoja, ennenkuin keinotekoinen rupi peitti haavat, kuukausia, ennenkuin hän oli valmis jälleen koulutyöhön astumaan. Kuitenkin hän yhä edelleen säilytti paikkansa luokan priimuksena.

Merkillistä kyllä ei tuosta kovan onnen kolauksesta ole jäänyt merkkiäkään sen kaikin puolin sirotekoisen, puhdasposkisen ja kauniskäytöksisen maailmanmiehen kasvoille, joka nyttemmin jo viitisenkymmentä vuotta täytettyään teitä nyt pohjoisen Pohjanmaan kynnyksellä tervehtää.

9.

LIIAN NUORI.

Mutta kova onneni silloin, niinkuin kauan sen jälkeenkin, oli yhteydessä liian nuoren ikäni kanssa.

Muistan, kuinka koulutätini johdatti minut yhtä muodolliselle kuin kulttuuripoliittiselle käynnille suomenkielisen valtionlukion ruotsinmielisen rehtorin Dahlströmin eteiseen, missä tätini erinäisten minulle outojen, mutta Euroopalle hyvinkin tuttujen kielten ja kahden kotimaisen avulla sai selitetyksi hänelle, että minulla oli mitä palavin into päästä niille opinlähteille, jotka hän oikeastaan oli jo enemmän kuin tarpeeksi minulle osoittanut.

— Ikä? kuulin kunnan rehtorin hiukan murteellisella suomenkielellä teräsharmaitten viiksiensä lomasta äännähtävän.

— Kahdeksan vuotta, kuulin tätini hiukan vavahtavalla suomenkielellä vastaavan hänelle.

— Ka-ka-kah-dek-dek-san?

— Niin, uskalsin itsekkin siihen jo valalla vakuuttaa. Kahdeksan vuotta.

— Ka-ka-ka-kaksi-toista?

— Ei, kuulin tätini mitä sulavimmalla ruotsinkielellä selittävän. Kyllä hän on vain kahdeksan vuotta.

— Ei, vastasi Dahlström päättäväisesti. Tulkaa takaisin sitten, kun hän on täyttänyt kaksitoista vuotta.

Hän repäisi ruokaliinan rinnaltaan ja pyörähti pyyleväenä jälleen sisähuoneisiinsa. Siinä seisoiimme me ja ymmärsimme, että audienssi oli lopussa.

LEMMEN LUMOISSA.

Tätä tietä jouduin minä, vielä vuoden Oulun kaupungin katukiviä, palosolia, kupru- ja postimerkkisotia käytyäni, v. 1887 Kajaanin ala-alkeiskouluun, jonka silloinen rehtori Ticcander (nyk. Tikkala) vieläkin viettää 82-vuotiaan viisaan lepoa.

Luonnollisesti se oli minulle, tulevalle toivorikkaalle satamakaupungin kansalaiselle, suuri arvonalennus. Mutta elämällä on omat oikkunsa, eikä kulunut aikaakaan, kun jo tunsin tästä kovan onnen kolauksesta itseni ruhtinaallisesti palkituksi.

Rakastuin ensi kerran nimittäin. Jokainen, joka milloinkaan on uskonut ranskalaiseen totuuteen:

»On revient toujours
à ses premiers amours»

(Enslempehensä palajaa,
ken parhaimpaansa halajaa,)

taikka, niinkuin se Runebergin kielellä kuuluu:

»Först gå bäckens första bubblor sönder,
först försvinna vårens första blommor,
men din första kärlek, unga hjärta,
överlever länge varje annan»,

(Ensin kuolee kevään ensi kukat,
ensin haihtuu lähteen ensi kuplat,
mutta ensi lempes, sydän nuori,
elää kauan kaikkein muiden jälkeen,)

uskonee myöskin, että kysymys ei ollut mistään pelkästään tilapäisestä rakastumisesta, vaan koko ihmisen henkiruumiillista olemusta vallitsevasta yleis-hyökkäyksestä kaikkia niitä itsesäilytysviettejä vastaan, joita lempeä kohtalo kylvää 8-vuotiaan varhaisvanhan koulupojan mielialoihin ja mielteisiin.

Eipä sillä, että noitakaan hetken heilahduksia olisi puuttunut. Muistan hyvinkin, kuinka pari vuotta aikaisemmin, ensi kerran Oulun opintielle suoriututtuani, laskin laivan kannella sormillani, kuinka monta vakituista heilaa minulla oli siihen saakka ollut, ohimenevistä sydämen sytykkeistä kokonaan puhumattakaan. Niitten luku oli legio taikka oikeastaan enemmän kuin vielä lepäsi ikävuosia hartioillani. Mutta tämähän oli toista, jotakin aivan toista. Tämähän otti minut haltuunsa niinkuin rannaton, hyrskyävä meri sitä rakastavan mannermaan.

11.

SYDÄMENI KUNINGATAR.

Viola oli hänen nimensä.

Mutta mikään pohjolan vienosti lemuava yökukka hän ei suinkaan ollut.

Kyllä hän enemmän muistutti sitä Z. Topeliuksen tummatukkaista tulikukkaista daimonia, jonka hän niin hehkuvien väreiden ja niin romanttisen mielikuvituksensa koko lennolla on meille milloin Regina v. Emmeritzinä, milloin Aurora Königsmarkina,

milloin Kypron prinsessana, milloin Suomen herttuatarena esittänyt.

Kuin yö olivat hänen silmänsä, kuin ukonvaajat vasamoivat hänen katseensa. Surma, turma ja hurma asuivat hänen huulillaan. Kaikki Intian viidakkojen peljättävät petoeläimet välähtelivät hänen narskuvan naurunsa läpitse, joka tuskin koskaan vaikenä hänen ainutlaatuisilta alabasterisilta hampailtaan.

Kuin myrskyjen niemi oli hänen joutsenkaulansa kannattama energinen leukaprofiilinsa. Minulle ei se milloinkaan Hyväntoivonniemeksi muodostunut.

Kaikesta päättäen olin yksinomaan hullunkurinen hänen mielestään. Hän kohteli huonosti, kovin huonosti minua. Sillä vaikka hän oli vain jonkin vuoden vanhempi minun vähäpätöisyyttäni, hän oli, kuten aidot Evan tyttäret tavallisesti, Adamin poikia paljon kehittyneempi.

Hän rakasti itseään vanhempien kosijain seuraa. Niistä näytti varsinkin eräs siistinaamainen farma-seutti häntä enimmäin miellyttävän. Minullakaan ei muuten olisi ollut mitään hänen reipasta olentoaan vastaan, mutta sydämeni oli haljeta synkästä kauhusta, itse-inhosta ja ihmisylenkatseesta, kun eräänä kuutamoisena talvi-iltana kuulin sydämeni valitun haaveellisesti kuiskaavan hänen korvapuustia saamattomaan korvaansa eräitä säkeitä, jotka minä olin aivan toisessa tarkoituksessa häntä tai paremmin sanoen h ä n e t ä r t ä varten sepittänyt.

Runo alkoi:

»On hällä pieni rusosuu—.»

Ja siihen uskalsi tuo hirttämätön lurjus, tuo kaikkien kuritushuoneitten cand. pharm. selvästi ivallisella, etten sanoisi sarkastisella ilmeellä ja äänenpainolla jatkaa:

»ja se on punainen kuin kuu.»

Mutta heittäkäämme unohduksen hyväatekevä tähtihuntu näiden ynnä monien muiden sanomattomien kärsimysten yli, joille mikään inhimillisesti sykähtävä sydän ei aivan vieras liene.

»Infandum, Regina, jubes renovare dolorem.»

(Vaadit virkkamahan mun vaivaa virkkamatonta.)

12.

VIA DOLOROSA.

Mutta en sittenkään voi olla esiin manaamatta eräistä sydämeni salaisimmista aarrekkamioista paria tavallista suurempaa runoilijakärsimystäni, jotka jo yksin joittenkuitten toisten tähtien alla olisivat omiaan päähäni orjantappuraokaisen marttyrikruunun painamaan.

Muistan, että ensimmäisen runoni monumentaalinen alku kuului näin:

»Ainiaan lempeni
olet omaava.»

Mutta sen viimeisen säejakson viimeistä riviä en ollut enää mies mitä itsepintaisimmin ponnistuksikaan täyttämään.

Säejakso alkoi:

»En tiedä saanenko
sun vastalempesi,
vai yksipuolinenko —.»

Sen täytti sisareni. Sillä aikaa kuin olin pistäytynyt pääsiäislomallani maaliskuun hohtaville hangille palavaa päätäni viihdyttämään, oli tuo paperipahainen näet unohtunut hänen kirjoituspöydälleen, josta sen jälleen löysin entistäkin enemmän palavisani takaisin tultuani. Siinä seiso i aivan oikein häijyn sisareni häikäilemättömän kauniilla kirjallisella käsialalla:

»o n h u r j a k i i h k o n i.»

Senjälkeen en enää pariin vuoteen uskaltanut käyttää muita kirjoitusvehkeitä kuin tuohia, suksisauvakkoa, vitilunta tai kaikkein korkeintaan rihvelitaulua, jonka sieni silloin oli toisessa kädessäni.

*

Toinen ja paljon pahempi ilkimys oli suunnilleen samanikäinen naisserkkuni, jolla oli tuo kadehdittava ominaisuus, että hän kävi samaa koulua kuin yliluonnollinen ensilemmen ilmestykseni. Sattuipa vielä olemaan hänen samanluokkainen vierustoverinsakin. Hän ei jättänyt hetkeksikään rauhaan minua, johon julmuuteen hänellä oli sitäkin parempi tilaisuus, koska asuin kolmen, sanoo kolmen. Mustosnimisen naisserkkuni katon alla, missä minun kohuullista korvausta vastaan tuli saada kotoa tuodun

kuivan ruoan lisäksi heiltä lämmin päivällinen ja sitäpaitsi tyyni ja häiritsemätön tyyssiija niin Kajaa-
nin ala-alkeiskoulua kuin vastaista elämänskoulua
varten.

Uskallan sanoa: ne vuodet eivät olleet helpoimpia
minun elämässäni. Vanhinta näistä serkuistani, nyk.
arvokasta raatimiehenrouvaa, kunnioitin jo silloin suu-
resti, joka kunnioitus on häiritsemättömänä jatkunut
kautta tähänastisen elämäni. Toista heistä, nyk. liike-
miehenrouvaa, oli minun taas pakko kunnioittaa, sillä
hän oli jo silloin paljon vankempi ja vanterampi minua,
minkä saatoin jo huomata hänen tavastaan nostella
hirmuisia vilja- tai suolasäkkejä makasiinista myy-
mälän punnuslaudalle. Että päivälliseni parhaasta
päästä supistuivat suunnattomiin lättyannoksiin,
jotka yhdessä sokerin, maidon ja Gruben Ihmis-
kunnan historian kanssa nautittuina maistuivat
erinomaisilta, johtui pääasiallisesti siitä, että hänellä
oli aina kiire ja että hän ei itsekään ollut lättyjen
periaatteellinen vihollinen. Uhrautuipa hän vielä
siihen määrään, että hän kulki edelläni hyvällä esi-
merkillä.

Mutta kolmas, nuorin, oli koko epeli, vuoroin
iloinen, vuoroin surullinen, vuoroin liikuttavan
hyväntahtoinen, vuoroin ilmetty paholainen minua
kohtaan. Minun kirjalliset harrastukseni olivat
yksinomaan koomillisia hänen mielestään. Milloin
nimitti hän minua Aleksis Kiveksi, milloin Aisky-
loksi. Ja kuinka hän lausui sitten niitä runokokeita,
mitkä hän käsittämättömällä vaistolla sattui silloin
tällöin koulukirjojeni lomasta löytämään! Se oli

Ida Aalbergia ja Sarah Bernhardtia, Dusea ja Dybvadia, kaikkia samassa ihanassa ja hyvinkin itse-tietoisessa ja tarkoituspäisessä sekamelskassa, siitä huolimatta, että hän luonnollisesti ei ollut nähnyt niistä ketään, joka sekin oli omiaan hänen pelkätään ilmiömaista ja omasta ilkeydestään onnellista tahtoaan todistamaan. Että hän erikoisella aistilla valitsi juuri oman jumalallisen ihanteeni läsnäolon näitä taivasta tavoittelevia esteettisiä esityksiään varten, ei suinkaan vähentänyt silloisia sielullisia kärsimyksiäni.

Olin itse voimaton häntä esikuvallisesti rankaisemaan. Sen teki sensijaan hänen oma herkkä ja läikähtelevä luonteensa itse, joka saattoi hänet mistä minulle tuntemattomasta syystä hyvänsä kyynelty-mään, vieläpä monet keväiset valkeat illat vanhoilla romanttisilla linnanraunioilla valtoinaan itkemään. En säälinyt häntä illoin, en ensinkään. Vuosikymmenienkään perästä en voi löytää siitä mitään säälitävää. Mahdollisesti olisin voinut olla ehkä hiukan ystävällisempi häntä kohtaan silloin ja joskus muulloinkin, mutta loukattu kirjallinen itserakkaus ei anna anteeksi elämässä eikä kuolemassa.

13.

PIETARI BRAHEN KAUPUNGISSA.

Muuten ei minulla näistä parista ensimmäisestä kouluvuodesta olekaan mitään erikoisesti mieleen piirtyneitä muistoja. Koti veti vielä kiinteämmin

puoleensa. Opettajat olivat joko enemmän tai vähemmän haaksirikkoutuneita henkilöitä tai sitten vieraista sille maailmalle, missä me elimme. Näihin jälkimmäisiin pyytäisin lukea koulun silloisen arvokkaan rehtorin, sittemmin pankinjohtajan, joka vieläkin 82-vuotiaana elävien kirjoihin kuuluen voi olla todellinen esimerkki elegantista moniharrastuksellisesta kavaljeerista. Edellistä puolta hänessä edustaa hänen paikkakunnalla hyvinkin tunnettu tanssitaitonsa, jota vielä näihin aikoihin saakka on tarvittu kaikki hienommat karkelot kaupungintalolla aloittamaan, jälkimmäistä taas hänen pirteä osanottoaan maan ja yhteiskunnan asioihin.

Toinen yhtä merkitsevä henkilö oli Paltamon silloinen rovasti Rehardt, joka varsinaisen virkansa ohella hoiteli myöskin lähikaupungin alkeiskoulun uskonnonopetusta. Epäilemättä oli hänen opetusensa sekä hienoa että hiottua, mutta hänen koko kehityskantansa samoinkuin hänen evankelisesti lempeä uskontunnustuksensa oli aivan liian ylhäinen meikäläisille tenaville. Ainoa, joka opetuksessaan tuli lähelle meitä ja jonka me tunsimme vereksi omasta verestämme, oli kanttori Kalle Kokkonen, laulun ja voimistelun opettaja, joka ei säästännyt sompaansa kummassakaan tärkeässä aineessa, yhtä vähän kuin valtiopäivilläkään, jonka sangen kunnioitettavaan Talonpoikaissäätöyn hän paikkakunnan itseoikeutettuna jäsenenä kuului.

Toverit olivat tietysti vielä, niin paljon kuin niitä luokalle kuului, sillä ero eri opinasteitten välillä oli täysin poissulkeva. Meitä oli puoli tusinaa saman-

luokkalaista. Vaikka olimme eri ympäristöstä, eri yhteiskuntakerroksista ja kotioloista tulleita, vallitsi välillämme ihanteellinen tasa-arvoisuus, kuitenkin vielä liian epäpersoonallinen meihin syvemmältä vaikuttaakseen tai elämän-ikuisiksi muodostuakseen. Reservikasarmilla asuivat Sanmarkin veljekset. Mahdollisesti johtui ympäristön erikoisviejätyksestä, että tulin enimmin heidän kanssaan seurustelleeksi. Kaupungissa taas Korhosen veljekset, joitten talo oli vanhempieni vakinainen kaupunkilaiskortteeri.

Syvimmän vaikutuksen jätti jälkeensä kaupunki itse ympäröivine maisemineen. Sen historiasta ja kylläkin huomattavista entisyyshuutoista sen enempää tietämättä kuin mitä Topeliuksen Välskärin kertomukset, tuo useimpien Suomen lasten ajan-tiedollinen lähdekirja, niitä mieliin muistuttelee, nautin vain koskesta, vain linnanraunioista, vain niitä kaartavista havumetsistä, mutta varsinkin tuon vähäisen sivistyskeskuksen omasta hitaasti ja hiltalleen sykähtelevästä vanhanaikaisesta elämästä.

Kaupungissa oli oikeastaan vain kaksi katua, Yläkatu ja Alakatu, ynnä eräitä niitä yhdistäviä kujia, joita ei kenenkään päähän pälkähtänytkään kaduiksi nimittää. Sitäpaitsi siinä oli tori ja raatihuone, tohtorin puisto, jota sanottiin Elias Lönnrotin aikaiseksi, vieläpä kirkkokin kaupungin ulkopuolella omalla kummullaan. Louis Sparre, joka nuoren vaimonsa Eva Mannerheimin kanssa vietti kokonaisen vuoden näissä erämaissa, tutkien ja porkaten ne aina Venäjän Karjalaan asti, piti sitä hyvin kauniina

ja tyylikkäänä, jopa piirtämisen ja taiteellisen luonnostamisen arvoisena.

Mutta pysyväisimmin ovat kuitenkin mieleeni jääneet kuvat varhaisista talvisista aamuista, jolloin me koulupojat lammasnahkaiset naapukat päässä, mutta ilman palttoota juoksimme kirjat kainalossa ja nenänpäät punaisina jo vähintään puolta tuntia ennen opetuksen alkamista kohti pientä ja matalaa koulurakennusta. Tuo puoli tuntia oli luonnollisesti tulipalopakkasestakin huolimatta käytettävä tarpeelliseen riitaan, tappeluun. Muuten olikin aina kylmä, hirmuisen kylmä niinä aikoina. Lämpömittari saattoi laskea aina jäätympisteeseen. Hengitys höyrysi, kengänkannat kapsahtelivat, sormia nipisteli ja pyrki taas hetken perästä tikkuilemaan. Oli vielä pimeä taikka vasta valkeneva aamuhämärä. Kaikki uunit lämpesivät. Valkeat ja usein punertavat savupatsaat nousivat jokaisen porvarin katon harjoilta kohtisuorina. Tulet syttyivät taloissa ja harvoissa myymälöissä. Myymäläin hoitajat itse lapioivat lunta talojensa edustoilta. Kun vielä lisäksi, että jokaisen näitten taivaan korkeuteen saakka kohoavan ruusunpunaisen savupatsaan päältä nousivat yhtä punaiset ja yhtä korkeat elämänunelmat, ylinnä muita ensilemmen autereinen aavistelu, ymmärtänee lukijakin, ettei Suomen luonto eikä Suomen talvi ole koskaan yhtä henkevä, milteipä aineettomana sielunsilmiini kangastunut.

TAKAISIN OULUUN.

Minusta kokonaan riippumattomat perheneuvottelut heittivät kohtaloni sitten vuodeksi varhaisempia Oulun muistoja uudistelemaan.

Kaupunki oli pysynyt samana eri silminkin katsottuna. Kaikki, mitä siinä uutta oli, oli seurausta itsestään hyvinkin tietoisien kolmasluokkalaisen omasta sielunkulusta. Sellaiseen kuului m. m. postimerkki-kauppakatu, poikatappelut, pokkitörmät, Hupisaaret, mäenlaskut, hiihtoretket, luistelut ja liian heikkoihin jäihin putoamiset. Koulussa vallitsi kaikkien sota kaikkia vastaan, oppilasten keskenään ja vasten opettajia, opettajien vasten oppilaitaan ja — arvattavasti myös — keskenään. Kieliriidat ja kaikkialta esiintunkeva kansanvaltainen suomenmielisyys, julkisessa sanassa perinpohjaisimmin K. F. Kivekkään Kaiku-lehden edustamana, saattoi kyllä antaa siihenkin aihetta.

Meille, aloittelevan suomalaisen valtionlyseon oppilaille, se antoi ennen kaikkea aihetta alituisen tappeluun ruotsinkielisen valtionlyseon oppilasten kanssa, jotka kahakat kärjistyivät niihin pariin viikkotuntiin, jolloin meidän oli ruotsinkielisellä lyseolla voimisteltava ja sen erinomainen voimistelusalit väkivaltaisella ja itsepintaisella käsi-rysyllä tai lumisodalla yhtä itsepintaiselta ja ilki-mieliseltä viholliselta vallattava. Välttämätön läpituunettava hyökkäys- ja puolustuspaikka oli luon-

nollisesti koulun porttikäytävä, jossa ei armoa pyydetty eikä annettu, vaan niin monet nimettömät ja maineettomat sankariryöt suoritettiin.

Paikalliset kouluolot olivat muuten mitä puutteellisimmat. Suomenkielisen lyseon, jonka oppilasluku oli luonnollisesti monin verroin suurempi kuin vastaavan ruotsinkielisen, täytyi asustaa ahtaissa vuokrahuoneissa, jossa ei ollut edes tarpeellista ilmaa hengittää ja jonka rukouksissa eivät senvuoksi äkilliset pyörtymiskohtaukset olleet suinkaan tavattomia, samalla kuin kaupungin suuri ruotsinkielinen lyseo komeili sen parhaan torin varrella alituisesti harvenevine täyttäjineen. Tästä epäkohdasta tuli loppu vasta Yrjö Koskisen energisen toimenpiteen kautta, joka pakotti kyseenalaiset koulut vaihtamaan rakennuksia.

Koulun opetus oli muodollista ja vanhanaikaista. Sen ainoa merkitsevä persoonallisuus oli uskonnonopettaja Magnus Rosendal, jonka tunnit ja koko olemus oli omiaan meille vaskeen valettua roomalaista muistuttamaan. Rydbergin, Pontus Viknerin, Snoilskyn y. m. senaikaisen skandinaavisen kirjallisuuden tuntemus, joka saattoi vain jostakin sanasta tai sanankäänteestä ilmi leimahtaa, pakotti runoutta harrastavan kuulijan heti korvansa herkistämään.

Hänen tuntinsa Mooseksen ensimmäisen kirjan luomishistoriasta esimerkiksi. Ei mitään läksyn kuulustelua, ei yhtään kysymystä edes, kaikki vain kuin luentoa kehittyneille ajattelijoille.

Puheen pääasiallinen sisältö oli suunnilleen tämä: »Tässä kirjassa sanotaan ensin: alussa. Missä

alussa, minkä alussa? Ajan alussa. Sillä ihminen elää täällä ajassa eikä iankaikkisuudessa. Sitten sanotaan siinä: valkeus tuli. Kuinka saattoi valkeus tulla ennen kuuta, aurinkoa ja kaikkia taivaan-kappaleita? Moni nykyaikaisen luonnontieteen tun-tija on tähän kummeksuen pysähtynyt, mutta toi-set vieläkin suuremmat luonnontutkijat ovat men-neet pitemmälle ja syvemmälle, saattaen meidät sähköön vieläkin salaperäisiin maailmoihin. Näin pitää sanasta sanaan paikkansa tämä luomis-kertomus, sattuen täysin yhteen myöskin luonnontieteellisen kehitysopin kanssa, vaikka julistaen sen yksityisseikkaisia totuuksia omilla suurilla vertaus-kuvillaan.»

J. n. e., j. n. e. Olisit kuullut neulan putoavan lattialle siinä luokkahuoneessa. Näin ei kukaan ollut vielä puhunut meille. Kukaan ei ollut vielä kohdellut meitä näin kehittyneinä yksilöinä ja totuutta etsivinä ihmisinä.

Kenellekään hänen entisistä oppilaistaan ei liene ollut mikään odottamattomuus hänen myöhäisempi romaaninsa »Herran tuli».

Mutta muuten ei kouluelämä jättänyt mitään sanottavia jälkiä ainakaan näitten rivien kirjoitta-jaan, ellen tahdo sellaisina pitää sitä pientä toveri-elämää, jonka kehittyneimpiä jäseniä m. m. K. S. Laurila ja J. E. Sunila olivat.

15.

KIRJALLISIA HARRASTUKSIA.

Syvemmin vaikuttivat luonnollisesti ahkerat käynnit kaupungin lukusalissa ynnä intohimoinen romaanilainailu sen kansankirjastosta, jolloin Walter Scottit, Cooperit, Dumasit, Aug. Blanchet ja Mauri Jokait tulivat kaikella kasvinajan rajattomalla ruokahalulla ahmituiksi.

Entäpä omat kirjalliset harrastukseni? Ne jäivät suurimmaksi osaksi syrjään. Uuden, entistä paljon avaramman elämän vaikutukset tulivat liian tulvanaan.

Tärkeimpänä kirjallisena tapauksena tältä vuodelta muistan vain erään kohtaukseni isävainajani kanssa, joka viimeisillä voimillaan oli lääninsä maanteitä mitaten tilapäisesti Ouluun pistäytynyt.

Asuin luonnollisesti, kuten hänkin, vanhan koulutätini luona. Kerran kahdenkesken ollessamme hän otti puheeksi minun aloittelevat kirjalliset pyrkimykseni.

Sävähdin punaiseksi, olisi tehnyt mieli vaipua maan alle, kylmät ja kuumat väreet kulkivat pitkin selkäpiitäni.

Arvattavasti hän huomasi tyrmistyneen hämmästykseni, mutta kumma kyllä, hän ei jylissyt laiminlyödyistä läksyistä ollenkaan.

— Ei niitä tarvitse hävetä ollenkaan, hän painostaen lohdutti minua tuiki harvinaisella lempeydellä. Kunniaksikin ne voivat olla sinulle joskus, niinkuin

ne olivat Oksaselle. Eikä sitä ole pidetty häpeänä ollenkaan, että Iisalmen rovastin poika Juhani Aho tai minun oma poikani Kasimir Leino, joka sitäpaitsi on viisaustieteen majisteri, kirjoittavat. Mutta jos Heikki Meriläinen, minun vitjamieheni, joka itse ei ole mitään oppia saanut, rupeaa kirjoittamaan, niin hän kuvattelee.

Ja hän antoi minulle hyvää tarkoittavan neuvon, että tulisin oppineeksi mieheksi niinkuin muutkin todella lukuun otettavat kirjailijat, jolloin minun kaikin puolin sopii toisiakin kirjallisesti opettaa. Nytkin oli sangen hyvä, että läksyjeni lomassa totutelin itseäni tuohon kaikin puolin kauniiseen ja sivistävään taitoon, joka saattoi olla suureksi iloksi myös kanssaihmisilleni. Siksi ei minun ollut tarvis hävetä ollenkaan nykypäivienikään runollisia kokeiluja, eikä sinikantaisia kirjoitusvihkojani tallintakaisiin tunkioihin ja lastukasoihin piilottaa, josta piiat ja rengit ne kuitenkin löytäisivät. Ensi syksynä minun oli tuotava ne tallelle hänen omaan piironkiinsa.

Tuota ensi syksyä ei koskaan tullut. Hän kuoli heti samana talvena, joskin vielä joulun aikaan saattoin viimeisen kerran elävin silmin nähdä hänet. Hänen kuollessaan olin jo jälleen koulukaupungissani enkä voi sanoa edes kyllinkään katkerasti surreeni tapahumaa. Sen traagillisuuden samoin kuin siihen liittyvän omankin kohtaloni kovuuden olin jo aikoja sitten totisemmin ja todellisemmin elänyt mielikuvituksessani.

Yksi piirre hänen kuolemastaan on kuitenkin kerrottu minulle, ja pidän sen mieluummin totena

muistissani. Jo monet vuodet pillereitä, pulvereita ja kaikenkaltaisia tippoja nautittuaan, joita hänelle määräsi asianomaisen piirin lääkäri Inberg, hän oli kerran veljellisesti kysynyt tältä:

— Onko näistä mitään apua enää?

— Ei, oli tämä harvinaisen rehellinen piirilääkäri sanonut hetkisen raskasmielisesti mietittyään.

— Hyvä on, oli toinen vastannut siihen. Kiitos vanhasta ystävyystyöstä.

Toinen oli lähtenyt vesissä silmin sieltä, toinen kääntynyt seinään päin, maannut vielä kolme päivää siinä mistään välittämättä, ketään puhuttelematta, ja kuollut kuin metsänpeto korvenkomeroonsa.

Mutta minunhan piti puhua kirjallisista pyrkimyksistäni. Niitten vuoro tuli vasta seuraavana kesänä, vieläpä niin merkitsevässä muodossa, että siitä tuli kerrassaan ratkaiseva vastaiselle kirjalliselle toiminnalleni.

16.

PEGASUS.

Sinä kesänä saapui nimittäin vanhempi veljeni Kasimir Leino kotiin Parisista, tuli täysin ranskalaisena herrasmiehenä ja kokonaan muuttuneena entiseltä maalaiselta olemukseltaan. Sinä kesänä saapui myös kotiin vanhin veljeni O. A. F. Lönnbohm (Mustonen), joka muutamaksi viikoksi rasittavasta koulu- ja sanomalehtityöstä irtauduttuaan oli iloisin

kaikista ja tahtoi tarjota meille kahdelle nuoremmalle veljelle mahdollisuuden jatkaa koulunkäyntiämme hänen tieteellisen mustalaisen kodissaan Hämeenlinnassa.

Silloin oli meitä kotona yht'aikaa enemmän sisaruksia kuin muistan koskaan olleen, nimittäin kolme sisarta, joista vanhin oli tullut mielipuo-
leksi jo ennen minun muistinaikaani, toinen, jatkon käynyt opettajatar, oli ollut pakotettu huonon-
tuneen kuulonsa vuoksi koulutyönsä lopettamaan, ja kolmas, kurssinsa päättänyt pystynokkainen
tyttökoululainen, aivan mahdoton pysymään hetkeä-
kään nauramatta tai muuten maailmaa vakavalta
kannalta ottamaan. Näitten lisäksi kolme muuta
veljeä, joista yksi jo ammoin sitten parantumatto-
mana mielipuolena kuollut rakennusmestari, toinen
elämäniloinen ja kihlautunut, nuori maanmittari,
Kaarlo nimeltään, aina edelleenkin yhtä hilpeä
eläkkeennauttija Kajaanissa, sekä kolmas, lyseon
toiselta luokalta eronnut turpeenpuskija, samoin kih-
lautunut, joka sittemmin on luonut oman elämän-
uransa kaukana syntymämaastaan, kalastajana
Ruijan rannikolla.

Voi arvata, että tuossa vanhassa talossa tyynen
lahden rannalla eivät silloin suru ja murhe asusta-
neet talon isännän viimetalvisesta kuolemasta huo-
limatta.

Päinvastoin kajahtelivat nykyisyyden ilosta,
tulevaisuuden toivosta ja koko olemassaolon ylen-
palttisesta riemusta sekä lahti että lahden rannat.
Niitäkin ulomma vielä kuului sieltä kultaisen elä-

män laine, läikähteli Kasimir Leinon »Ristiaallokon» mukana, jota hän par'aikaa painoa varten viimeisteli, ja »Väljemille vesille» liplatteli vienona, herkkänä kansanlaulun tapaisena virinä O. A. F. Mustosen hymysuisina hyräilyinä, hänen pitkillä onkimatkoilla soiluvia selkiä myöten veneen perässä partahuulisena uroona istuessaan, minun etuteljolla airoja käytellesäni, vuoroin luonnon, vuoroin laulajan kannalta kuunnellessani.

Useimmat hänen runoistaan eivät liene koskaan kirjaan pantuja, ollen hetkessä syntyneitä, hetkessä haihtuneita. Erään niistä luulen suunnilleen ulkoa muistavani:

»Ei mull' oo maata, mammonaa,
ei taloa, ei tavaraa,
vaan aatoksia mulla on
ja laulun aarre verraton.

Mut aatoksista armahin
sä olet, immyt ihanin,
oot ihanin ja ikuisin
ja kaikkein kaunehin.»

Toinen, joka lienee jossakin senaikaisessa joululehdessä ilmestynytkin, oli mielestäni hyvin kaunis. Se kertoi kesäillasta, iltapilvistä, iltatuulesta ja punatulkusta, jotka kaikki haihtuivat valkean yön hämäärään. Aamun valjetessa tulivat ne muut takaisin, niin pilvi kuin tuuli että ehkä vielä joku muukin tunnelmaan kuuluva yksityiskohta, ei punatulkku. Runoilija näkee kaiken muun palajavan, mutta puhkeaa tosiseikan edessä seuraavaan kaksiriviseen valitukseen:

»Vaen en punatulkkuain, mi lensi maille muille,
taikka lie jo sattunutkin muiden ansapuille?»

Joku kolmas, jota en tosin näillä onkimatkoillani kuullut, vaan jonka olen lukenut jonkun Suomen suurmiehen muistolle pyhitetystä ylioppilasalbumista, oli yksinkertainen tarina pojasta ja tytöstä, jotka seisovivat kesäisessä yössä vuoren kukkulalla. Siellä tuli kiista heidän välillään siitä, oliko illan vai aamun ruskoa se punerrus, minkä he näkivät pilven palteilla. He kiistelivät, kiistelivät ja — —

»Sillä aikaa nouskin Pohjan päivä.»

Näitä lienee ollut sadoittain, ehkä tuhansittain. Painatettu ei niitä monta ole, mutta tuntisin huonosti veljeni, Kuopion museon kunnianarvoisan patriarkan, jos hän olisi jonakin kirjallisen epätoivon hetkenä ne liekkien omaksi uhrannut. Mutta kaikki on mahdollista.

Hänkin oli siihen aikaan vahvasti rakastunut.

Omasta puolestani ei minun liene tarvis vakuuttaa, että mitä rakkauteen ja runoiluun tulee, en suinkaan ollut veltoimpia, joskin vähimpiä Israelin pääruhtinasten seassa. Ne kuuluivat jo kumpikin ikäänkuin ammattiin, kuten Persian shaahi sanoi erään häntä vastaan Parisissa tehdyn murhayrityksen johdosta. Runoilu lienee kuitenkin ollut sinä kesänä etualalla. Ainakin muistan olleen kesän suurimpia merkkitapauksia sen, että veljeni Kasimir, jolle sisareni olivat runokokeistani kielineet, eräänä kauniina päivänä pyysi minun niitä hänelle näyttämään.

Voidakseen käsittää hetken täriseyttävän kriittisyyden täytyy ottaa lukuun, että hän jo silloin oli pari painettua kirjaa julkaissut, viimeisteli kolmatta ja lueskeli joutoaikansa keltakantisia runollisia romaaneja ja runoilijoita, ollen sitäpaitsi 12 vuotta minua vanhempi ja koko paikallisen ympäristön ehdoton arbiter elegantiarum (makumestari). Saatoin heti hänen käteensä siististi kirjoitetun käsi-
kirjoitukseni.

Hän kävi tunnollisesti sen läpi, teki huomautuksia keveällä kädellä sinne tänne, ja minun täytyi ihmetellä, kuinka vähällä vaivalla hän äkkiarvaamatta sai soimaan ja sointumaan säejakson, jonka kanssa minä olin päiviä ja viikkoja turhaan kimpustanut. Varsinkin loppusoinnuttelun täydellinen sirous sai minut äänettömästi ihailunsekaisesta kunnioituksesta vavahtelemaan.

Mutta äkkiä hän pysähtyi — — —. »Tämä näyttää painettavalta tekstiltä», hän sanoi ja painoi nenäkakkulansa lujemmin paikoilleen. Hän luki tarkkaavaisesti tuon verrattain pitkän runon, jonka nimi oli »Kajaanin linna», ja virkahti: »Tässä täytyy ruveta todelliseen korjaustyöhön.» Ja hän alkoi korjata, säilytti, mitä siinä suinkin oli säilytettävää, ja poisti, mikä oli poistettavaa, korvaten sen jollakin onnistuneemmalla sanankäänteellä. Kun se oli lopussa, hän tarkasti vielä kerran työtään ja katso, se oli sangen hyvä. Hän ojensi kätensä ja sanoi toverillisesti: »Onneksi olkoon, Eino Leino! Voit tästä lähin käyttää sitä nimimerkkiä.» Lienen siihen saakka runoillut jollakin »Tainion» tai »Vienon» tai »Norkon»

nimimerkillä. Sitten kutsui hän koolle koko talon väen ja luki tuon runon julki omalla herkällä, diskreetillä tavallaan. Ei liene tarvis huomauttaa, että koko tuo Topeliuksen tähtien alla syntynyt runotekele sai täten aivan toisen, aateloitun tunnepitoisuuden. Runo herätti yleistä suosion sorinaa. »Sen on Eino Leino kirjoittanut», hän sanoi ylpeästi. »Ille faciet.» (Hän on sen tekevä.)

Korkeammalle en voinut kohota enää. Enkä ole tainnut usein jälkeensä tuntea senveroista kirjallista itsetyytyväisyyttä kuin silloin 12 vuoden ikäisenä. Runo sai kunnian sittemmin ilmestyä painostakin »Hämeen Sanomain» palstoilla, joitten toimittaja vanhin veljeni O. A. F. Lönnbohm oli. Miten paljon tuo tapaus silloiselle runoileskentelevälle koulupojalle merkitsi, todistaa sekin, että tuo merkkipäivä, syyskuun 20 päivä 1890, on murene-mattomana jäänyt muistini komeroihin.

III
HÄMEENLINNA

Labor improbus omnia vincit.
(Itsepäinen työ voittaa kaikki.)

Oppitalon otsake.

1.

LAUHKEASSA VYÖHYKKEESSÄ.

Syksy siirsi minut Hämeenlinnaan. Siellä kohetasivat minua kokonaan toiset olot ja kokemukset. Jo itse ilmasto ja luonto oli toinen, lempeämpi, lauhkeampi ja ikäänkuin inhimillisempi. Samalla vaikutti se minuun satukirjalta, jonka joskus olin lasna lukenut.

Enhän ollut koskaan elämässäni ennen nähnyt edes omenapuuta kasvavan punertavine hedelmineen. Ja täällä kasvoi pähkinäpuitakin! Puhuttiin lehmuksista, vaahteroista, saarneista, tammista, joitten lehtiä en ikinä oppinut oikein tuntemaan ja jonka vuoksi totuinkin niitä myöhemminkin vain yleisellä nimellä etelämaitten puulajeiksi nimittämään. Sama oli eläinkunnan ja sama kasvikunnan laita. Pitkät pellavasarat tekivät mahtavan vaikutuksen minuun, samoin uusien toverieni puheet metsäsioista, pukeista, vuohista ynnä lukemattomista muista luonnonihmeistä, joihin ennen olin vain jonkin joululehden palstain kautta tutustunut.

Samoin olivat pitkät, lämpimät syyskuun illat

täysin outoja minulle. Järvi, joka meni jäähän vasta lokakuussa, kuului minulle ennen näkemättömiin luonnonilmiöihin. Luistimet, jotka voitiin ottaa esiin vasta parin viikon jäätymisen ja sulamisen jälkeen, eivät tuntuneet minun luistimiltani. Sukset, joilla päästiin liikkumaan vasta marraskuussa, eivät olleet kaukaisen Kainuun silloin jo kipeäntseviä talvipäiviä varten eikä myöskään tämä murtomaahiihto, jossa ei päässyt avoimia järvenselkiä myöten luikumaan.

Ihmiset, vieläpä uudet luokkatoveritkin, tuntuivat epäilyttävän ystävällisiltä, talttuneilta ja niin sanoakseni kesyttyneiltä. Koulussa ei puhaltanut enää sama vinha ja vihamielinen Pohjanlahden tuuli kuin Oulun aina taistoon valmiissa lukiossa. Toverit tulivat mitä hymyilevimpinä ja hyväntahtoisimpina uutta tuttavuutta tekemään, eivätkä opettajakaan tuntuneet aivan pahinta tarkoittavan. Se oli kaikkien arvojen uudestaan arvioimista. Täytyi koettaa itsekin ihmistyä eikä päästää Barrabasta irti, jos mieli tulla toimeen toisten kanssa tällä Tyyenen meren saarella, joka vaikutti kuin luodulta onnellisempia ja lempeämpiä olotiloja varten.

2.

VANHIN VELJENI.

Ohjaajani kaikessa tässä uudessa elämänopissa oli rakas ja kunnianarvoisa vanhin veljeni, joka otti minut mukaan pitkille botaanisille kävelymatkoilleen,

pitäen koko ajan minulle sisältörikkaita ympäröivästä elämästä ja siinä asuvista »Vaahto on aina pinnalla», kuului hänen arv koulukumppaneistani, »syvät luonteet piilev mällä». Toisella kertaa hän roomalais runoilijan Propertiuksen avulla antoi minull sen runoilijan ohdakkeisen elämänuran vai

»Non datur ad Musas currere lata via.»

(Ei ole väljä se tie, luo runotarten mi

Kolmannen kerran hän neuvoi minul terveysesopin pääperusteen: »Ihminen ei muuta kuin verta, paljon verta, ja pitää se liikkeessä. Sentähden on paras syödä paljon halkoja paljon ja tehdä pitempiä ja lyhyemp matkoja aina sen mukaan kuinka sattuu maan.» Myöskin rakkaudesta hän jutte kanssani. »Se on vaarallinen tunne», h »Mutta se on samalla elämän keskipäivä. ei ihminen tiedä eläneensääkään. Kyllä se tuun.» Kuuntelin häntä henkeäni pidättäe se käy», hän virkahti vielä. »Kyllä se käy päinsä miehen mielenlujuuden ja työtarm mutta tarttuvilta taudeilta on itseänsä v

Hän kohteli minua yleensä kuin täysikä Puhelipa hän kanssani myöskin omista t densuunnitelmistaan ja rakkaimmista un »Siperiaan minun mieleni tekee», hän san olisi paljon uutta nähtävää ja kuultavaa luonnon valtakunnassa. Mitkä kasvikkoele voisinkaan sieltä poimia ja kotiin lähettä

sitä ennen minun kyllä lienee pakko muuttaa tämä opettajakandidaattitutkinto filosofiankandidaatiksi, josta ei enää olisi kuin kukonaskel liseniaattiin.»

Minä kyselin ja hän vastaili. Botanistia minusta ei tullut tekemälläkään, mutta kenties juuri hänen antamansa alkupohjan avulla jonkinlainen humanisti.

Hänen kauttaan tulin tuntemaan henkilökohtaisestikin suuren määrän opettajia, mutta varsinkin nuoria lahjakkaita ylioppilaita, joitten piirissä hän vanhempanakin miehenä niin mielellään viihtyi, samoin kuin tuo piiri vaistomaisesti oli valinnut hänet omaksi aina vakavaksi, aina isälliseksi keskipisteekseen.

Muistan tämän piirin jäsenistä vielä muutamia. Niitä olivat ensiksikin veljekset Voionmaa (Wallin), Väinö ja Eino, edellinen silloin Hämeen maanteitten toivorikas tohtori, jälkimmäinen omien elämänteitensä aina edelleenkin riemurikas taivaltaja, sitten lakitiedettä lueskelevaiset Laurinus, Chydenius ja Petterson, joista ensimmäinen oli atleetti ulkomuodoltaan, toinen harvinaisen hieno hahmoltaan ja arvattavasti myös luonteeltaan, kolmas taas aina hyväntahtoinen ja toverillinen. Vielä kuului siihen voimamies Backman, kenraali Kivekkään veli, päätekijä, haihtunut Cuban sotaan, aina päivänpaisteinen Matti Helenius (Seppälä), jonka tulevaa kuuluisuutta ei silloin vielä kukaan voinut aavistaa, Ilmari Blomstedt ja kenties vielä joku muu, joka tällä hetkellä on haihtunut muististani.

Voi arvata, ettei tämäntapaisesta seurapiiristä nalja eikä nauru puuttunut. Suurin riemuni oli tie-

tysti hiipiä hiljaa ja mahdollisimman huomaamatta veljeni huoneeseen muka jotakin kirjaa tai vanhaa sanomalehteä, Lönnrotin »Mehiläistä», Snellmanin »Kallavettä» tai Beckerin »Turun Viikkosanomia» selailemaan ja saada silloin kuulla heidän vallatonta leikinlaskuaan milloin maan ja valtion, milloin lähimmän yhteiskunnan ja ympäristön asioista. Tuon yleisen seurasävyen luoma mielialan turvallisuus ja sopusointu johdatti muistiin eräitä toisia samantapaisia iltoja entisiltä ajoilta synnyinkodistani, jolloin isävainajani peräkamarista kaikui pitäjän herrojen yhtä tuores huumori ja elämänilo ja jolloin minä piimäsuina pikkaraisna sain siellä paikan jossaakin sohvankulmassa lähellä höyryävää totipöytää, kuuntelin, nautin ja nukahdin siihen.

Esimerkkinä tämän seurapiirin nuorekkaasta leikinlaskusta mainittakoon tässä se juhlanumero, minkä se toimitti joku vuosi sen jälkeen »Hämeen Sanomain» päätoimittajan virasta eroavan veljeni kunniaksi. Sen ensimmäinen uutinen kuului jotta-kuinkin näin:

»*Lehtemme pääloimillaja O. A. F. Lönnbohm on luopunut toimestaan antautuakseen kokonaan erotiikan alalle.*»

Joku seuraava uutinen kuului: »*I l m a r i B l o m s t e d t on tuntemattomalla tavalla poistunut paikkakunnalta jättäen jälkeensä rakkaan muiston ja nikkeliöidyn voimistelusatuvan.*»

Niitä oli sitten peräkkäin yhtä herttaisia ja yhtä naiiveja useampiakin. Tämäntapaisia numeroita oli luonnollisesti painettu ainoastaan rajoitettu määrä,

joita oli sinne tänne ystäville ja tuttaville lähetetty. Veljeni luki sen ensin kauhukseen, sitten suuremmalla epäluulolla, mutta ei ollut aivan varma siitä, kumpi tunne mahtoi olla oikeampi.

— Ei niistä penteleen pojista tiedä, hän sanoi. Voi niitten päähän tällainenkin hullutus pälähtää. Hän tempasi lakkinsa, suki palttoon päälleen ja riensi juoksujalassa kaupungin seurahuoneelle, tavalliseen kahvipaikkaansa, jonka uutterin ja säännöllisin kävijä hän oli. Hän väitti näet sieltä pitäen voitavansa parhaiten seurata maan sanomalehdistöä.

Mutta hyvät ystävät ja kylänmiehet olivat tämänkin tapauksen edellyttäneet. Siellä oli samanlainen sanomalehti.

Nyt jo hiukan hädissään hän kiirehti erään yhteisen tuttavan luokse. Sama tapaus. Vasta kirjapainossa selvisi asia hänelle. Se päättyi yhteiseen iloon ja ylimääräiseen kahviannokseen.

Eräs ensimmäisiä ja vastaisuudessa hyvinkin tärkeitä elämäkokemuksiani tässä ympäristössä oli läheltä tutustuminen senaikaisen sanomalehden toimittamiseen.

Se oli kuin kurkistamista niitten teatterikulissien väliin, jotka kaukaa katsoen suurta yleisöä hämmästyttivät ja ihastuttivat. Kynä ja sakset saivat toisen ja ennen aavistamattoman merkityksen mielesäni. Avustajain, kaupunkilaisten ja maaseutulaisien, kohtelu, yleisen mielipiteen lukuunottaminen ja arkaluontoinen ohjailu, valtiollisten suunnanvaihdusten vakoilu ja paikallisten uutisten urkinta olivat kaikki minulle ennen tuntemattomia tosi-

seikkoja. Entäs kirjapainosta juuri lähteneet, vielä kosteat korjausarkit! Entäs nuo salaperäiset merkit, joilla mielestäni jo pyhyiden saavuttaneita kirjasi-
mia poistettiin, yhdisteltiin, eroteltiin tai pantiin kokonaan päällelleen seisomaan! Tyypillisen maa-
seutulehden toimitustyöhön kuului nimittäin vielä siihen aikaan myöskin yöllinen korjausluku, jolloin torkahteleva painopoika istui ovipielessä ja veljeni tai sisareni silmät punaisina paljosta valvomisesta suoritti tätä yhteiskunnalle tärkeätä aseetonta sota-
palvelustaan.

Veljelläni oli oma ja arvattavasti vieläkin vanhemmilta ajoilta periytynyt tapansa hoidella sanomalehteä. Keskimäärin kerran viikossa hän pistäytyi Helsingissä eikä suinkaan jättänyt käymättä Uuden Suomettaren toimituksessa, missä hän paitsi V. Lounasmaata (Löfgren) tapasi milloin minkin silloisen fennomanian suurmiehistä, milloin Meurmanin, milloin Jaakko Forsmanin, milloin itsensä Yrjö Ylimmäisen. Täältä sai hän aina napatuksi jonkin suomalaisen suurpolitiikan murenen, jota sitten taas hämeenlinnalaisessa seurapiirissä illat pitkät puolelta jos toiseltakin pohdittiin. Jos oli puute paikallisista pääkirjoituksen aiheista, ilmestyi aina artikkelin otsake: »Uusia pysäkkejä tarvis», jota vastaan ei kenelläkään voinut olla mitään muistuttamista. Tärkeimmiksi tapahtumiksi muodostuivat luonnollisesti kunnalliset vaalit ja varsinkin valtiopäivävaalit, joilla ei kuitenkaan liian usein silloista yleistä mielipidettä rasitettu. Kilpaileva paikallinen sanomalehti »Hämäläinen» oli sitten »ränstynyt» ilma-

puntari jokanumeroisten pääkirjoitustensa vuoksi, joissa maalaisrahvaalle kylläkin tärkeät ilmanmuutokset olivat yleispätevästi todetut ja kenties joskus myöskin varovaisesti eteenpäin ennustetut.

Veljeni jälkeen tuli Severi Nuormaa lehden päätoimittajaksi. Hänen kihlajaispäivänään ilmestyi kuitenkin lehden huoneistoon sen entinen päätoimittaja.

— Ajattelin, että sinulla ehkä tänä päivänä on jotakin muutakin tekemistä, oli hän sanonut. Mene sinä juomaan juhlakahviasi ja minä vikarioin täällä tämän päivää sinun sijastasi.

Toinen kiitti ja lähti. Hänen riemunsa ei liene ollut enää yhtä sekoittamaton seuraavana päivänä nähdessään lehtensä pääkirjoituksen paikalla tuon yleisen toivomuksen, että oli jälleen uusia pysäkkejä tarvis Hämeenlinnaan.

3.

KOULUN PYLVÄITÄ.

On luonnollista, ettei koulutyö eikä ehkä toveri-elämäkään, johon kyllä innokkaasti jo heti alusta alkaen suhtauduin, voinut näissä olosuhteissa pääasiaksi muodostua, varsinkin kun ottaa lukuun aina utterammaksi käyvän runoiluni ja aina rajattomamman rakastumiskykyni. Toinen näistä täydensi toistaan, viljellen eri puolia samasta asiasta. Edellisen avulla harjaannuin jo koulun yläluokilla varsin

kunnioitettavaksi kielenkäyttelijäksi, ollen mahdollisimman valmis siinä suhteessa ylioppilaaksi tullessani ja ensimmäisen runovihkoni julkaistessani. Jälkimmäistä saanen kiittää joskus aivan sairaalloisuudenkin ääriä kosketelleesta tunneherkkydestäni ynnä lukemattomista sen luomista aistimusten ja mielialojen aaltoiluista.

Koulutyö muodostui pelkäksi leikiksi minulle, matematiikkaa lukuunottamatta, jossa suhteessa olin poiskadonnut lammas jo ensi luokaltani. Historia oli minulle suurta satukirjaa, kielitaito korva-kuuloa. Kaikki muu meni opettajien yleisellä suosiolla ja avuannolla.

Ainoa, joka ei ollut niin helposti petettävissä oli Iso (Brummer), suomen ja latinan kolleega, joka usein sanoi minulle osaamisen merkiksi viitatessani:

— Lönnbohm konsa osaa, konsa ei. Lönnbohm konsa viittaa, konsa ei. En kysy sinulta sinun viitatessasi.

Koetin lahjoa häntä pystyttämällä käteni pitempäänkin viittausasentoon. Yhtä huonolla menestyksellä.

— Minä läpinäen sinun tietämättömyytesi, sanoi Iso. Paras ettet viittaakaan.

Harvoin hän kysyi minulta mitään. Kelpasin kuitenkin silloin tällöin luokan edessä Vänrikki Stoolia lausumaan.

— Et sinä osaa lausua, hän sanoi hetkisen kuunneltuaan. Mene paikallesi ja kuuntele, kun minä lausun.

Hän otti kirjan käteensä, piti pienen taidepaussin,

katsoa mulautti ympärilleen silmälasiansa ylitse ja alkoi lukea ymmärryksellä ja oikeilla äänenpainoilla, kiintyi lukemiseensa, kiintyi myöskin itse tekstiin, unohti ympäristönsä ja kadotti ajan ja paikan käsit-
tyksen.

Pojilla oli hauskaa sillä välin. Ei ollut pelkoa läksyjen osaamisesta. Saattoi hiljaa ja varovasti telmiäkin hiukan.

Eikä kukaan huomannut, että kirja jälleen oli painunut alas hänen kädestään ja hänen silmänsä seivästyneet luokkaan noitten peloittavien sankalasiensa ylitse.

— Turhaa tuhlata päärlyjä sioille, hän sanoi mitä syvimmällä loukkaantumisella ja halveksumisella. Tunti oli loppunut. Nousi ja lähti ja jätti jälkeensä kaamean mielialan miehestä, joka ei voinut kunioittaa meitä muulla kuin syövyttävimmällä ylenkatseella.

*

Matematiikan opettaja oli Skrepa (Hårdh). Hän oli olemukseltaan vanha, sirosteleva ja sievistelevä kavaljeeri, jonka Juppiter oli tälle epäkiitolliselle alalle asettanut. Turhaan hän koetti takoa asianomaisten oppilastensa päähän aritmetiikan, algebran ja ennen kaikkea geometrian perustavia päätötuksia.

— No siis, no siis, koetti hän valittavalla, ärtyneellä äänellään ohjata taulullaolijoita mittausopillisten ongelmien johdonmukaiseen ratkaisuun.

— Aijaijajai, eijeijeijeiei, aijaijajajai, kuului hänen vaikeroiva kärsimyksensä jokaisen uuden ereh-

dyksen johdosta, mikä noissa hänen mielestään niin yksinkertaisissa ja meidän mielestämme niin monimutkaisissa päätelmissä tapahtui. Hänen oli yhtä mahdoton herättää todellista pelkoa kuin todellisen arvovaltaisuuden vaikutusta meissä. Ensiksi hän oli liian hieno ja kulki liian hipsimällä ynnä hienosti puettuna, sitten hiipi kaamea kuiske hänen kantapäillään, että hän käytti peruukkia! Mitä me enää muita todistuksia kaipasimme? Minä en sitä uskonut, moni muukaan vakavampi oppilas ei sitä uskonut, mutta kerran lingottu epäluulo teki salaista, kaivertavaa työtään ja heikensi pohjan hänen jalkojensa alta. Vaikkakin hän vaativaisuudellaan sai pojat jotakuinkin paljon matematiikkaa harrastamaan, hän tuskin herätti kenessäkään mitään erikoista innostusta siihen.

*

Toisin oli historian opettajan Paavin (Favén) laita. Älykkäänä, leveänä, lyhytkasvuisena, rusopartaisena hän siirsi heti tunnin alussa nojatuolinsa pulpettien väliin keskikäytävän päähän, josta hän hoi-teli sekä opetustaan että kurinpitoaan valppaasti, vilkkaasti, vaativasti, milloin ilkamoivalla ivalla, milloin leveällä leikillisyydellä. Hänen ei tarvinnut koskaan käyttää mitään rankaisukeinoja. Häntä pelättiin ja hänestä pidettiin, osattiin historiaa kuin hevoset. Eikä sillä hyvä. Hän pani painoa myöskin tavalle ja kyvyille kertoa, mitä oli lukenut ja mitä muisti luetusta.

— Ei kuulu läksyyn, oli usein toistuva valitus meillä.

— Kyllä kuuluu, hän vastasi. Ellei se kuulu nykyiseen, se kuuluu entisiin, ellei entisiin, niin tuleviin.

Vielä jollakin historiallisella anekdootilla höystettynä oli tämänkaltainen todistelutapa vastaan sanomaton. Tietysti hän sai naurajat puolelleen, eikä ainoastaan opettajana.

*

Venäjänkielen opettaja oli Jassi (Palander-Suolahti). Pienenä, laihana, käppyräisenä, tulipunaisena poskipäiltään, venäläisen telegrafistin näköisenä hän kätki ulkonaisesti vähäpätöiseen olentoonsa mitä suurimman määrän tahdonlujuutta, työtarmoa ja aivan räjähtävän määrän sitä hillittyä sähköenergiaa, jota hirvittäväksi temperamentiksi ja samalla luonteen koleerisuudeksi sanotaan. Opettaessaan siihen aikaan jotakunkin vastenmielistä ainettaan läpi koulun hän osasi kaikkien muoto- ja lauseopillisten ongelmien kautta ohjata teräsnäppisellä kourallaan meidät korkean venäläisen runouden lähteille, Pushkinin »Kapteenin tyttäreen» ja Boris Godunoviin saakka, painaen täten kovakorvaisimmankin 8-luokkalaisen lukiolaisen päähän miellyttävän muiston kestetyistä vaikeuksista ja niitten aukaisemista viehättävistä näköaloista. Samoin kautta koulun kunkin yksityisen oppilaan sielunelämään perehtyneenä hän kuljetteli — kutakuinkin puolueellisesti muuten — jokaista heitä oman mielensä mukaisesti

ohi kaikkien tilapäisten salakarien, päästen tässäkin suhteessa useimmiten ainakin välttäviin ja tyydyttäviin tuloksiin.

Hän merkitsi miehensä jo aliluokilla. Joka silloin muoto-opissa pahemmin hairautui tai osoitti muuten huolimattomuutta sitä kohtaan, sai kärsiä koko koulun ajan siitä.

Meidän luokallamme oli kaksi, John Zidbäck ja Edv. af Enehjelm, jotka osasivat kumpikin kuin kasakat venäjänkieltä. Jostakin syystä he kuitenkin jo alusta asti olivat luokan syntipukkeja. Kun kello tuli viittä vaille tunnin loppua, pani Jassi kirjan kainaloonsa ja lausui tyynesti: »Ja nyt hiukan muoto-oppia. Enehjelm, kuinka kuuluu venäjäksi laiska aatelismies?» Koko luokka hymyili, hyvin tietäen, mitä tulossa oli.

Enehjelm nousi, vastasi ja yritti istua alas. »Taivutetaan», sanoi Jassi. Enehjelm taivutti epätoivon vimmallalla sanat kaikissa kuudessa sijassa. Nyt ainakin katsoi hän oikeudekseen istua alas. »Monikko!» virkahti Jassi eepillisellä tyyneydellä. »Kuinka kuuluu siihen monikko?» Nyt oli jo koko luokan suu naurussa. Enehjelm otti happamen ilmeen, teki vastahakoisen eleen ja taivutti monikonkin. »Istu», määräsi Jassi. Zidbäckiä varten hänellä taasen oli jokin muu muoto-opillinen ratkaistava.

Tätä jatkui sitten läpi koulun aina 8:nnele luokalle saakka, sen verran kuitenkin sovellettuna, että hän lakkasi 6:nnelta luokalta saakka sinuttelema-
käyttäen siitä lähtien ainoastaan kolmatta persoonaa.

Niitä kohtaan taas, jotka aliluokilla olivat taitoa ja harrastusta osoittaneet, hän oli koko koulun ajan hyvä ja varsin hellä. Hänellä jos kenelläkään olivat siis fideksensä ja ei-fideksensä.

Jälkimmäisiä hän uhkasi aina koulusta erottamisella. »Eroa pois, eroa pois!» hän huusi. »Mene suutarinoppiin! Mene kraatarinoppiin! Mitä sinä täällä olet muitten esteenä ja kiusana opetuksessa?»

Hänen äänensä, joka oli harvinaisen vivahtusrikas, saattoi kasvaa lempeimmästä ja hymyilevimmästä kuiskauksesta ukkosen jylinään saakka. Se kuultiin silloin, kun joku antoi muistutuksen aihetta hänen alati valvovalle huomiokyvyllään, ei kiintynyt yksinomaan oppilasten hairahduksiin tai poikamaiseen vallattomuuteen, vaan paljon enemmän yleisiin luonteenominaisuuksiin, varsinkin itse-rakkauteen ja itsekylläisyyteen.

Herrais (Herrgård) päästi kerran esim. jollakin varomattomalla ja itsetyytyväisellä kasvojenilmeellä tuon hirmumyrskyn mylvähtämään.

Se oli kauhea hetki. Jasse tuli kateederista alas hänen eteensä kohona hyppien, molemmin käsin vatsan kohdalta housujaan kannattaen, ja huusi ja jylisi ja sylki ja pärskyi ja kuvaili koko asianomaisen raivon esineen kurjaa ja vähäpätöistä olemusta, niin että suuremmallakin itsetunnolla varustettu homo sapiens olisi siitä saanut sydänkouristuksen. Sitä kesti monta minuuttia ja se päättyi ratkaiseviin sanoihin: »Tuo päiväkirja!» Se merkitsi kahden tunnin istumista; hän ei koskaan määrännyt sen vähempää. Tuollainen kohtaaminen tapahtui harvoin,

tuiki harvoin, mutta sujui samojen foneettisten lakien mukaisesti ja päättyen aina samaan kohtalokkaaseen lopputulokseen. Ei-fideksiä vainosi Jasse hellittämättömällä itsepintaisuudella myöskin opettajiston keskuudessa, jonka merkitsevin jäsen hän oli, eikä vähemmän sen lukukausikokouksissa, missä kukin oppilas tiedoiltaan, taidoiltaan ja hyviltä tavoiltaan vaa'alla punnittiin.

Juuri päinvastainen oli fideksien kohtalo ja kohtelu hänen puoleltaan. Antaen itse heille parhaat numeronsa hän vaikutti myöskin muitten opettajien numeroihin, eikä, kuten kerrottiin, halveksinut myöskään suusanallista suositusta. Hänen käytöksensä heitä kohtaan kävi vuosi vuodelta aina lempeämmäksi, eikä hän yläluokilla enää kysynyt heiltä muulloin kuin jossakin harvinaisessa tapauksessa, milloin oli kysymys jonkun toisen antaman väärän vastauksen korjaamisesta. Itse fideksenä, koska olin heti kouluun tultuani sattunut täysin virheettömän kirjoituskokeen suorittamaan, saan kiittää häntä paljostakin sillä verrattain sileällä opinuralla, jota Hämeenlinnan lukiossa taivaltelin.

Kerran kuitenkin meni ylpeyden paholainen minuun. Se tapahtui ylimmällä luokalla, jonka priimukseksi Jassin ja Pehtorin (Lindeqvist) armo ja suosio olivat minut kohottaneet.

Priimuksen tehtäviin kuului koulun yleisen tavan mukaan, paitsi taulun puhtaanapitämistä, ilmoittaa ennen jokaisen oppitunnin alkua, ketkä poissa olivat. Tätä varten hänen oli tuotava mustepullo ja kynä opettajan kateederin ääreen, missä hän merkitsi

heidän nimensä samalla kuin omansakin suureen päiväkirjaan. Tuon tapahduttua oli priimuksen jälleen vaellettava kynä ja mustetolppo kourassa takaisin paikoilleen.

Tuo vanha tapa oli muodollisuudellaan jo jonkin aikaa ärsyttänyt minua. Ostin opettajapöydälle oman kynän ja mustepullon ja nousin ylös vain paikaltani poissaolevia ilmoittamaan.

Tämä kävi parin ensimmäisen oppitunnin aikana. Opettajat näyttivät hiukan hämmästelevän tuota uutuuutta, mutta sallivat sen kuitenkin tapahtuvan.

Jassi ei pitänyt uutuuksista. Minä nousin ylös ja ilmoitin poissaolevat hänelle. Hän katsoi kysyvästi ja lempeällä hymyllä minuun. Minä ilmoitin toisen kerran. Hän hymyili vieläkin lempeämmin. »Minä en oikein kuule tällä korvallani», hän sanoi. »Jospa Lönnbohm tulisi hiukan lähemmäksi.» Ei minun auttanut muu kuin taivaltaa tovereitteni äänettömän ivan esineenä tavalliselle paikalleni opettajan oikealle puolen ja ilmoittaa siitä poissaolevat. »Jahhah», sanoi Jassi. »Minä kuulen nyt paremmin.» Hän ojensi kynän ja mustepullon minulle ja minun oli pakko marssia takaisin paikalleni nyttemmin kahden kynän ja kahden mustetolpon onnellisena omistajana. Tunsin kyllä samoin kuin jokainen tunsii hänen erikoista laatua olevan kuuroutensa. Välistä hän kuuli vaikka kuinka, toisin vuoroin hän ei tahtonut kuulla mitään. Tämä kävi esille varsinkin silloin, kun oli kysymys siitä, vastasiko fides vai ei-fides. Jälkimmäisessä tapauksessa hän useinkaan ei kuullut oikeita, ainoastaan

väärät vastaukset, edellisessä oli laita päinvastoin. Hän lausui itse varmuuden vuoksi oikean vastauksen, ikäänkuin fides itse olisi sen lausunut, ja nyykäytti päätään hyväntahtoisesti: siirtyi sitten seuraavaan.

4.

K. O. LINDEQVIST.

Yläluokilla tuli sitten toisia minulle vieläkin merkityksellisempiä opettajapersoonallisuuksia näköpiiriini.

Niitä oli koulun rehtori K. O. Lindeqvist, Pehdoriksi kutsuttu, historian tohtori ja suomenkielen opettaja, sittemmin Helsingin jatkokurssien lehtori, historiankirjoittaja ja kunniaprofessori. Kaikissa kolmessa tärkeässä aineessa, ainekirjoitus kolmantena, minulle korkeimman arvosanan läpi lukionsa antaen, hän suuresti helpotti koulunkäyntiäni, jota hän tuki ymmärtäväisellä, suorasukaisella olemuksellaan muutenkin monessa ajankohdassa ratkaisevasti. Kaikki pitivät hänestä. Hänen oikeudenmukaisuutensa oli yhtä tunnettu kuin hänen opetuksensa vapaa kaikesta pikkumaisuudesta.

Joku tenava oli joutunut koulun seinien sisällä kiinni itse teosta, s. o. erään suositun pilkkalaulun esittämisestä, jossa laulussa kukin opettaja kuuli kunniansa. Pehtori oli saattanut hänet omaan kansliaansa, jonne toinen oli pamppailevin sydämin

häntä seurannut. Poika poloinen odottanut tietysti esimerkiksi kelpaavaa rangaistusta. »Laula!» Pehtori sanonut. Poika katsonut kummastuneena häneen. »Laula!» Pehtori toisen kerran sanonut karttakeppiään pudistaen. »Kyllä sinä osaat sen laulun, minä kuulin itse.» Poika teetellyt, mutta ryhtynyt nyyhkyttäen ja kyynärpäällään silmiään varjostaen laulamaan:

»Skrepa teki, Skrepa teki nappularattaat,
nappularattaat, nappularattaat,
Skrepa teki, Sprepa teki nappularattaat,
Paavi ja Pehtori raudoitti.»

Pehtori lyönyt tahtia karttakepillä. Kun poika oli vaiennut, oli jälleen tuo Salomonin tuomio kuulunut: »Laula! Kyllä sinä osaat sen laulun. Kuinka kuuluu siihen jatko?»

Ja poika täyttä kurkkua kallottaen saanut laulaa laulunsa alusta loppuun yhtään säettä tai jaksoa pois jättämättä. Sitten vasta hän saanut mennä menojaan.

Eikä hänellä ollut edes tuota tavallista tilaisuutta vedota ystäviensä hyväntahtoiseen sääliin tai yleiseen mielipiteeseen opettajien harjoittamasta vääryydestä, joka useimmiten seuraa rikoksen ja rangaistuksen kantapäillä. Kaikki pitivät tuomiota täysin oikeana.

Pahempiakin rikkomuksia sattui. Milloin oli koulun käymälä niin täynnä tupakansavua, että seiväs olisi seisonut siinä, milloin joku koulupoika tai abiturientti juonut itsensä täyteen makeata viinaa, jossa tilassa hän oli koulun ulkopuolella

näyttäytyen ollut omiaan herättämään myös ankaran ja kunnianarvoisen kouluneuvoston huomiota.

Silloin oli leikki kaukana. Pehtori kulki kartta-keppeineen luokasta luokkaan, paukutti pöytään sitä ja manasi: »Kuinka täällä eletään oikeastaan? Eletään niinkuin hollituvassa. Rymytään ja räjäytetään niin että kaikkien rehellisten ihmisten tukka nousee pystyyn. Ennen minä otan Augiaan tallin puhdistakseni kuin tämän oppilaitoksen.» Sitä seurasi sitten sarja usein hyvinkin drakonisia rangaistuksia, koulusta erottamisia, karsseria ja istumisia. Nyt hän ei ollut mikään Juppiterin vihaama opettaja-automaatti enää, vaan Juppiter itse, jonka kulmakasvojen rypistys merkitsi maailmojen häviötä.

Onneksi tätä tapahtui harvoin, kovin harvoin, ainoastaan kerran, pari niiden 5 vuoden aikana, jotka minulla oli onni ja kunnia kuulua Hämeenlinnan klassilliseen lyseoon.

*

Omat henkilökohtaiset kokemukseni hänestä olivat kokonaan toista laatua.

Heti ensimmäisestä aineestani »Hiihtoretki», jonka olin kirjoittanut sekä suorasanaisesti että kaikuvilla Danten kolmisoinnuilla, hän oli merkinnyt arvosanaksi 10 +. Tämä lienee tapahtunut jo 5:nnellä luokalla.

Siitä saakka seurasivat kymmeniköt järkähtämättä jokaista ainettani, oli se pitkä tai lyhyt. Eivätkä ne liittyneet erottamattomasti ainoastaan ainekirjoitusnumeroihin, vaan myöskin suomen-

kieleen ja historiaan. Näitten kolmen kymmenikön ja Jassin yhtä järkähtämättömästi antamien yhdeksikköjen avulla oli minun hyvä purjehtia ohitse muitten aineitten vaarallisimpienkin salakarien, joista luonnontieteet ja matematiikka olisivat joissakin muissa oloissa voineet minut milloin hyvänsä omaan lahjattomuuteeni langettaa.

Suomenkielessä sain olla osittaisena auktoriteetinakin koko luokan eikä aina suinkaan vähimmän itsensä opettajan korvakuuloon nähden, varsinkin mitä tuli länsisuomalaiselle kielikorvalle vaikeihin objektiasioihin. Kyllähän ne kaikki seisoivat Setälän kieliopissa, mutta niitä ei tietysti lukenut kukaan eikä niitä oikeastaan muuta kuin muodon vuoksi vaadittukaan. Omasta puolestani osasin ne kanteesta kanteen. Nykyään muistan niistä vain sen yleisen vaikutuksen, etten koskaan ollut arvannut, kuinka vaikeata kieltä olin puhunut jo hamasta lapsuudesta.

Muuten luettiin vain Kalevalaa. Itse olin siihen jo aikaisemmin yksityisesti syventynyt, joskin sen runo-opillinen asu oli minulle tietopuolisesti vieras eikä ole aivan selkeä vielääkään. Mutta sen kauneudet tajusin, sen maailmoita syleilevä mielikuvitus löi minut hämmästyksellä, ja ymmärsin, että tässä oli jotakin aivan uutta tuotu maailmankirjallisuuteen.

»Pehtorin» voima oli kuitenkin historia, niin kotimainen kuin yleinenkin. Hänen oppituntinsa muodostuivat vuosi vuodelta yhä enemmän luennoiksi, joissa ei ollut kysymyksiä niin paljon sodista,

hallitsijasuvuista ja vuosiluvuista, vaan ihmiskunnan yhteistä kehityskulkua johtavista ajatussuunnista ja virtauksista.

Hänen loistohetkensä oli Ranskan suuri vallankumous. Silloin hän ei kysynyt mitään keneltäkään, vaan karttakeppi paukkui hänen omaa polveaan vastaan ja sanat sinkoilivat sattuvina ja näköaloja avartavina hänen huuliltaan. Harvinaista kyllä, hänen esityksensä kävi senkin jälkeen aina etevämmäksi, mitä enemmän nykyisiä aikoja lähestyttiin.

Hän ei tehnyt juuri paljon mitään yksityiskysymyksiä, ei ainakaan minun kohdaltani. Hän käski vain kertoa jotakin asianomaisen päivän läksyn piiriin kuuluvaa. Se sai alkaa varhaisemmistakin ajoista ja jatkua myöhäisempiinkin, kunhan siinä vain esiintyi joku kuvailukyky ja sisäinen johdonmukaisuus.

Kaikesta päättäen olin minä hänenkin fideksensä. Kerran hän vaikutti varsin ratkaisevasti elämänkohtalooni.

Inhimillisesti katsoen olin pääsevä ylioppilaaksi 16-vuotiaana, mutta minun teki mieli päästä jo 15:n vanhana, johon päätökseen ei liene vaikuttanut niin paljon mikään pohjaton kunnianhimo kuin esimerkin voima, kunnostautumisen halu jonkun koulupoikallemmittyni silmissä, mutta ennen kaikkea riippuvaisuuden tunne vanhemmasta veljestäni maanmittarista, jonka kukkaron kululla — osaksi myös kodin maitorahoilla — tiedon ja taidon polkuja taivaltelin.

Kiihoittavana esikuvana oli oppilas A., joka

edellisenä vuonna 5:nnellä luokalla istuttuaan oli lukenut kesällä 6:nnen luokan kurssin, istahti seuraavan syyskauden kanssani 7:nnellä luokalla, luki yksityisesti sen luokan kurssin, siirtyi 8:nnelle ja kirjoitti seuraavana vuonna ylioppilaskokeet. Ennätyks, 3 luokkaa yhdessä vuodessa, lienee saavuttamaton Suomen oppikoulujen historiassa.

Mutta siihen kuuluu myös jatko. Abiturienttitutkinnon suoritettuaan tämä mallikelpoinen, enemmänkin kuin mallikelpoinen oppilas oli ensimmäisen kerran elämässään juonut muutamia pulloja olutta, jotka heti olivat hänen jännittyneeseen hermokeskukseensa kiihittäneet. Hän tapaa Pehtorin kadulla ja tahtoo halata häntä pelkästä ystävällisyydestä.

Suunnilleen seuraavankaltainen keskustelu virisi heidän välillään:

— A. menee nyt heti kotiin, koettaa Pehtori ohjata tätä harhautunutta oppilastaan oikean poluille.

— Pehtori, Pehtori, rakas Pehtori, kuinka minä tykkään sinusta! selittää A. Sinä se olet oikea miesten mies. Mennäänkö vähän olutta juomaan? Minä maksan.

Eikä Pehtorin auttanut muu kuin suureksi murheeseen toimittaa karsseriin hänet pari kolme päivää ennen lähtöä Helsinkiin.

Käytös oli alennettu parilla numerolla. Ukko Rein yliopiston rehtorin kansliassa kiinnittää huomiota siihen.

— Hm, sanoo hän. Mitä tämä? Miksi tämä?

— Join vähän olutta, vastaa A. siihen kursailematta.

— Hjah, tjah, njah, huomauttaa ukko Rein siihen yhtä äkeästi kuin hyväntahtoisesti. Ei pidä juoda olutta.

Häntä ei pantu yliopiston rehtorin erikoisen katsannon alle tai n. s. rehtorin osakuntaan, mikä tuli monen muun vajakäytöksisen ja aluksi myös kaikkien naisylioppilasten osaksi, ennenkuin varsinaiset osakunnat suostuivat heidät jäsenikseen hyväksymään.

Noin säteilevä ihannekuva silmiäni edessä en minäkään tahtonut olla Pekkaa pahempi, vaan hypätä ainakin yli yhden luokan. Näistä haaveellisista haihatteluista teki kunnan Pehtori kuitenkin lyhyen lopun täysipainoisella todistustavallaan.

— Joutavuuksia, sanoi hän. Suorastaan mieli-puolisuutta. Lönnbohm tulee kuitenkin 16:n vanhana ylioppilaaksi. Koettaa nyt vain rauhassa kypsyttellä omia opintohalujaan, ettei ole tarvis akatemiassa liian typerää aasinsiltoja rakentaa.

Ja sille puheelle se jäi. Hän väitti ainakin tekevänsä kaikki moisten hullutusten vastustamiseksi.

Se johdatti elävästi mieleeni vanhimman veljeni kerran antaman elämänohjeen, kun hän katsoi minun kirjallisilla kokeillani liian paljon ruumistani rasittavan.

— Ei ole pakko niin kiirettä pitää, hän oli sanonut. Ehtii sitä hautaan vähemmälläkin.

MUODOLLISTA LOGIIKKA.

Mutta pari kertaa joutui Pehtori minua kohtaan osoittama ja arvattavasti tuntemakin suopeamielisyys kovalle koetukselle.

Ensimmäisen kerran se tapahtui seitsemännellä luokalla, missä uskonnon ja samalla muodollisen logiikan opettaja Vainio, itse hyvinkin muodollinen, kuivakiskoinen, jopa suorastaan vastenmielinen mies, teki toran tyhjästä juuri ennen kevätlukukauden päättymistä.

Se tapahtui logiikan tunnilla. Kytömaa oli vastannut sisällyksellisesti aivan oikein, joskaan ei sanasta sanaan niiden sääntöjen mukaisesti, jotka kuuluivat Vainion vaatimukseen. Hän ei hyväksynyt vastausta ja kysyi, kuka taisi asian. Tunsin nuo vaatimukset ja viittasin laiskansitkeästi.

— Niin se kuuluu, virkahti hän päätään nykähyttäen. Se oli oikea vastaus.

Kytömaa katsoi kysymysmerkkinä minuun. Juuri sitä samaahan hänkin oli tarkoittanut! En malttanut olla ivallisesti hymyilemättä hänelle, joka iva kuitenkin tällä kertaa oli kokonaan asianomaiseen opettajaan kohdistettu.

— Miksi Lönnbohm nauroi? hän kysyi.

En tahtonut luonnollisesti sitä ensin sanoa hänelle, mutta kun hän vaati aina kiivaammin vastausta, hän saikin sen jotakuinkin suorasukaisesti: Kytömaahan sanoi aivan samaa, vaikka eri sanoilla. Riip-

pui vain opettajasta itsestään, että opettaja ei sitä ymmärtänyt.

— Kuinka niin? penäsi hän.

En viitsinyt vastata enempää, vaan istahdin takaisin paikalleni naama niin happamessa ja ylenkatseellisessa hymyilyssä, että hän keskeytti siinä silmänräpäyksessä opetuksen ja lähetti minut rehtorinkansliaan.

Pehtori ilmestyi sinne oppitunnin päätyttyä. Vainio oli ehtinyt jo käytävässä kertoa hänelle asian pääpiirteet, onnistumatta kuitenkaan millään tavalla järähyttämään sitä jatkuvaa hyväntahtoisuutta, jota Pehtori tunsu minua kohtaan.

— No mitä se Lönnbohm taas on viisastellut? sanoi hän heti kynnykseltä tunnetulla leveydellään ja rehtiydellään. Loukannut omaa uskonnonopettajaansa? Mitä se semmoinen on?

— Logiikan opettajasta oli tällä kertaa kysymys, enkähän minä ole viisastellut, vaan Vainio.

— Maisteri Vainio, sopii Lönnbohmin sanoa. Eikö Lönnbohm tiedä, että esivalta on ylhäältä annettu ja että opettajat ovat Jumalan sijaisia maan päällä?

Sepäs kuului jo joltakin tuon tunnetun vapaaajattelijan suusta! Sitäpaitsi tunsimme me koulu-
pojat vaistomaisesti, ettei Pehtorikaan mahtanut olla hänen kaikkein innokkaimpia ihailijoitaan.

Katsoin senvuoksi voivani olla tavallista julkeampi.

— Hän on vastenmielinen mies, sanoin suoraan.

— En tahdo väittää, että hän olisi niin kovin

mieltä myöten minustakaan, pääsi kuin vahingossa Pehtorin hammastarhasta, mutta hän on kuitenkin Lönnbohmin opettaja ja tämän oppilaitoksen arvo . . . on kallis minullekin.

Rohkenin yhä edelleen jouta jännittää.

— Mutta tämä on jo kolmas koulu, jota käyn, ja hyvän matkaa neljätkymmentä opettajaa on minulla ollut ja jos he kaikki ovat olleet Jumalan sijaisia maan päällä . . .

— Siivolla! sanoi Pehtori, paukauttaen kartta-keppiä pöytään. Lönnbohmin on pyydettävä anteeksi häneltä.

— Sitäkö hän vaatii?

— Sitä.

— Eikö mitään muuta? Ja entä minä en pyydä anteeksi?

— Sitten kaiketi minun täytyy ruveta miettimään Lönnbohmin erottamista tästä oppilaitoksesta. Sopiihan koettaa, miltä näyttävät olot neljännessä koulussa.

Asia oli kääntynyt vaaralliselle uralle, mutta minä näin hänen naamastaan ja silmäkulmistaan, että hänellä ei ollut pienintäkään tarkoitusta toteuttaa kylläkin onnettomuutta uhkaavia sanojaan.

— Minä en pyydä anteeksi, sanoin sitten harvaksseen, sillä silloinhan myöntäisin todella jotakin rikoneeni. Vainio . . .

— Maisteri Vainio!

— Sama henkilö ei saa koskaan sitä tyydytystä omalle logiikalleen, joka on yhtä muodollinen kuin hänen itserakkautensa. Mutta kentiespä hänen

sopisi katsella jotakin toista, ei vain koulua vaan elämänuraa itselleen.

(Hänestä tuli sittemmin Turun tuomiokapitulin notaario.)

Mutta nyt oli jousi äärimmilleen jännitetty. Näin jo Pektorin ulkohaahmosta, että hän katsoi hetken tulleeksi toimia oman virkavelvollisuutensa mukaisesti. Onneksi soivat samalla kellot rukouksiin.

— Minä jätän Lönnbohmmin muutamiksi minuu-teiksi tähän miettimään asiaa. Toivottavasti Lönn-bohm sillä aikaa on saanut voiton omasta itse-rakkaudestaan ja tullut parempiin ajatuksiin.

Hän meni. Jäin yksin tyhjään kansliahuoneeseen.

Istuin alas ajatuksissani. Hetken perästä pistäytyi sisälle Vainio ja tuli klompsuttavine askeleineen ja tuijottavine silmälaseineen saman pöydän ääreen aivan lähelle minua. Nousin ylös vastenmielisesti.

— Noh? kysyi hän. Lönnbohmilla on minulle jotakin sanomista?

— Ei mitään, vastasin.

— Rehtori sanoi kuitenkin minulle, selitti hän, että Lönnbohm oli valmis minulta anteeksi pyytämään.

— Ai, ai sitä Pektoria! ajattelin, mikä valtioviisas. Nyt lähetti hän tuon puujumalan minun ristikseni, kun ei itse tahdo kanssani enempää riitaa rakentaa.

Mutta ääneen sanoin minä:

— En suinkaan. En ensinkään. Kytömaa vastasi oikein, vaikka ei aivan sen mukaan kuin opettaja tahtoo. Jos hymyilin . . .

— Lönnbohm hymyili!

— Kyllä, mutta minä en hymyillyt Kytömaalle.

— Siis opettajalle?

— Taikka itselleni, kuinka sen vain tahtoo käsittää, huomautin hyväpäisen koulupojan yliolkaisella ylemmyydellä. Asia on mielestäni aivan liian vähäpätöinen, että siitä kannattaa kiistellä sen enempää.

— Vai vähäpätöinen? alkoi hän jälleen näreänä ja närkästyneenä jatkaa muodollista logiikkaansa. Kuinka Lönnbohm voi nimittää vähäpätöiseksi sitä, mikä juuri on suuriarvoisinta kotona, koulussa, elämässä ja yhteiskunnassa...?

J. n. e., j. n. e., j. n. e. ad infinitum.

Eksyimme jälleen logiikan ja etiikan ongelmiin. Sillä välin olivat rukoukset loppuneet ja Pehtori pisti päänsä sisälle ovesta mielestäni sangen kettumaisen näköisenä, teki jotakin asiaa toisen pöydän ääreen ja meni menojaan.

Myöskin Vainio meni menojaan. Kun ei kukaan ollut käskenyt minua enempää kansliahuoneessa odottamaan, menin minäkin menojani. Käytävässä kohtasi minua iloinen hämmästys: koko luokka odotti siellä. Kukaan ei ollut poistunut eikä poistunut vielä kukaan heidän edessään ärhentelevän Pehtorin huomautuksista huolimatta, he tahtoivat nähdä, mikä oli tuleva minun kohtalokseni.

Se oli toverihenkeä se. He lähtivät vasta minun viittauksestani.

Seuraava päivä oli sunnuntai, ja sitten seurasi maanantai. Silloin alkoi sama juttu uudelleen.

Minua tultiin pyytämään rehtorinkansliaan keskeltä Jassin oppituntia. Hän jäi hämmästyneenä

katsomaan, kun minä tein tovereilleni voimattoman liikkeen ja nousin kutsua noudattamaan.

Hän oli sangen arka arvostaan. Kukaan ei rankaisematta häirinnyt hänen opetustaan. Hänen kätensä tapailivat jo housunkaulusta hänen ole-mattoman vatsansa kohdalta, hänen silmänsä sei-västyivät jo uhkaavasti kohti koulun vahtimestaria ovelle päin, mutta hän pysähtyi hetkeksi kuulles-saan rehtorin nimeä mainittavan ja ikäänkuin tode-takseen, oliko hän kuullut oikein. Kuka uskalsi? Hänen fides-poikansa? Mitä saattoi olla rehtorilla ja koulun kanslialla hänen kanssaan tekemistä? Näkyi, että nuo kysymykset risteilivät hänen aivois-saan, mutta sillä aikaa olin minä ulos käytävään pujahtanut.

Seisoin jälleen Pehtorin kanssa kansliahuoneessa.

— Maisteri Vainio, aloitti hän nyt jo todellakin vaivatulla ja melkein kuin minua syyttävällä äänen-painolla, oli koko eilisen aamupäivän minun luonani. Hän valitti, että Lönnbohm kohtelee häntä muuten-kin pilkallisesti ja uppiniskaisesti, joka on sitäkin rumempaa, kun Lönnbohmilta ei hänenkään mieli-piteensä mukaan lahjoja puutu. Mutta Lönnbohm näyttää huonoa esimerkkiä tovereilleen.

Se oli uusi käänne asiassa. Pyysin anteeksi häneltä, jos asianlaita todellakin oli niin, ja koetin saada häntä vakuutetuksi siitä, ettei se missään tapauksessa ollut kovin pahasti tarkoitettu.

— Ei Lönnbohmilla ole minulta mitään anteeksi pyytämistä, oikaisi Pehtori minua, vaan maisteri

Vainiolta. Minä olen omasta puolestani aina ollut sängen tyytyväinen Lönbohmiin.

Samaa väitin minäkin omasta puolestani hänen suhteensa ja käytin tilaisuutta kiittäkseni häntä niin suoraan ja sydämellisesti kuin osasin kaikesta siitä innostavasta opetuksesta, eikä vähimmin luonteeni ymmärtämisestä, mikä aina oli tullut osakseni hänen puoleltaan. Luulen valalla vakuuttaneenikin, ettei se koskaan pitkän elämänsäkään kuluessa minulta unehtuisi.

Pehtori ärisi jotakin, mutta ojensi kuitenkin kätensä minulle.

— Lönbohm, sanoi hän, on liian vanha ja liian viisas ikäisekseen. Sentähden uskon, että Lönbohm ymmärtää oman asemansa ja myöskin minun asemani.

Pahoin pelkään, että joku kyynelkin taisi kohota silmäkulmaani. Myöskin Pehtori näytti olevan liikutettu.

Mutta sitä kesti vain hetkisen. Seuraavassa silmänräpäyksessä hän tempasi jälleen kätensä pois ja julisti kylmästi ja virallisesti:

— Me päätimme eilen maisteri Vainion kanssa, että ellei Lönbohm pyydä anteeksi häneltä, on minun annettava muistutus, ankara kahdenkeskinen muistutus Lönbohmille.

Hän piti pienen taidepaussin. Sitten hän tuntui ikäänkuin huohtavan helpotuksesta.

— Ja nyt minä olen antanut sen, hän sanoi painokkaasti. Lönbohm menee takaisin luokalleen.

Asia oli päättynyt. Jossakin toisessa oppilaitoksessa ja toisenlaisten tunnustähtien alla olisi se ollut

omiaan tuottamaan ehkä minulle mitä tuhoisimpia seurauksia.

Ja ikäänkuin lopullisesti ja ratkaisevasti muillekin tietää antaakseen, että minä en ollut mitään hänen sisäisessä arvonannossaan edelläkerrotun välikohtauksen kautta kadottanut, hän teki minusta pian sen jälkeen koulun priimuksen kahdeksannelle luokalle.

6.

KIIPELISSÄ.

Toinen pulma oli pelkästään leikillistä laatua.

Abiturientin erikoisasema, oppi ja joku parranhaiven antoivat kahdeksannella luokalla jo itsestään verrattain suuren vapauden meille. Sekään ei riittänyt kuitenkaan. Vastenmielisyys koulutyötä, varsinkin tuota kiusallisen varhaista aamunousemista kohtaan, oli vuosien vierissä kasvanut niin suureksi, että meidän oli pakko tehdä täydellinen taulukko, ketkä kulloinkin saivat sopivasti sattuvan sairauskohtauksen vuoksi olla poissa koulusta, ketkä eivät.

Enempää kuin neljäsosa taikka viisi noin paristakymmenestä ei saanut absenteerata. Muussa tapauksessa olisi minunkin priimusvelvollisuuteni, joka oli ilmoittaa heidät asianomaiselle opettajalle, käynyt ylivoimaiseksi.

Mutta tätä järjestystä seuraten se kävi kuin rasvatuilla rattaila. Poissaolevien luku oli normaali,

ja he saivat kelliä rauhallisina vuoteissaan sillä aikaa kuin muut ähkyen ja puhkuen riensivät rukoukseen. Mutta silloin sattui tuo onnettomuuden päivä, tuo »Dies irae», joka ilman Pehtorin hyväntahtoisuutta olisi voinut muodostua käännekohdaksi meidän elämässämme.

Meitä asui kaksi hyvää kumppanusta yhdessä, kaksi luokan »lumen'ia», primus ja secundus. Secundus, Väinö Toppelius nimeltään, liikanimeltään Putelius, oli kuvankaunis nuorukainen ja nautti ehdotonta naisonnea, ollen samalla taipuvainen kaikenkaltaisiin koirankureihin, mutta ennenkaikkea sähkötekniikkaan ja luonnontieteisiin. Hänen oli vuoronsa nousta ja mennä kouluun. Minä en malttanut olla häntä kiusoittelematta.

— Koetappas kiirehtiä, sanoin. Alappas vain kil-tisti laputtaa! Joudut muuten laiskanläksylle tai varsiluuta kourassa nurkkaan seisomaan.

Hän haukotteli haikeasti. Kun en antanut pahaa-kaan rauhaa hänelle, hän vihdoin kimmahdi, kiivas-tui ja veti itsensä takaisin umpihuppuun peiton alle.

— Nouse itse, hän tuhahti. Mene itse kouluun! Minä en ainakaan mene. Tulloon mitä tuli, minä aion maata keskipäivään asti.

— Mutta sehän on vasten välipuhetta, virkahdin nyt jo itsekin todella säikähtyneenä. Kello on 8. Ehdit tunnille vielä.

Ei vastausta. Hän oli kuorsaavinaan.

— Se on nyt Lemperin leikkiä! huusin ylös pon-nahtaen. Mitä, jos kaikki tekisivät samoin? Silloin voisi olla koko luokka tyhjänä. Mitä sinä ajattelet?

Ei vastausta. Hän äkeytyi vaitioloonsa.

— Nouse ylös! huusin jo miltei rukoilevalla äänellä. Vai tahdotko sinä, että minun pitää mennä sinun sijastasi?

— Tehnet mitä tehet, ähkäisi hän sitten peiton alta. Minä ainakin aion nukkua. Ja neuvoisin sinua tekemään samoin taikka olemaan ainakin huutamatta, ettet suotta herättäisi tanttejamme.

Asuimme nimittäin vanhan rehtorinrouva Bergrothin ja hänen sisarensa Ifigenian luona, jotka lukiolaisiin ja heidän tapoihinsa tottuneina hoitelivat meitä kaikella äidillisellä lempeällä, mutta ei silti sen vähemmän kiinteällä arvovallalla.

Sain toverini sanasta uuden ajatuksen.

— Juuri heidät aionkin herättää, sanoin. Saatpa nähdä, kun ne kuulevat asian, kenen puolta he silloin tulevat pitämään.

Toverini teeskenteli edelleen ääretöntä väsymystä. Nähtävästi hän oli aivan varma siitä, etten tantin vaatimuksestakaan mitään kielisi enkä kantelisi.

Pahalla ei hänelle mahtanut mitään. Koetin hyvän sanan voimaa siis.

— Ruvetaan korttia pelaamaan, ehdotin. Joka häviää, menee ensin kouluun.

Siinä silmänräpäyksessä hän oli vuoteessa istuallaan.

— Ota kortit, hän virkahti. Knorriako?

— Tietysti knorria, vastasin. Mutta meidän täytyy jättää pois puolet pakasta.

— Se on sovittu. Nosta!

Minä nostin.

— Tee työ ja opi pelaamaan!

Tein työn ja me aloimme iskeä intohimoisesti. Käytimme korttipöytänä hänen tuoliaan sängyn pääpohjissa, jolta sitä varten raivasin pois jonkun romaanin ja yöllisen juomaveden. Siirryin itse peitto korvissa sen toiselle puolen omalle tuolilleni istumaan. Hetket kiisivät. Kello osoitti jo vajaata yhdeksää.

Kuulimme silloin kellon kilahduksen paraati-ovelta ja tutun äänen kysyvän eteisessä:

— Ovatko pojat kotona?

Se oli Pehtori.

Meillä ei ollut aikaa pitkiin puheisiin. Putelius ennätti vain heittäytyä pitkälleen, minä koota korttipakan ja istahtaa sen päälle omaan sänkyyni, kun jo kuulimme oman ovemente rivan helskähtävän.

— Niin, pojat taitavat olla vähän sairaita, tuntui taitava rehtorinleski Bergroth vielä mielinkielin seinän takana ruotsiksi selittävän.

— Menen juuri heitä katsomaan, kuului Pehtori karheasti vastaavan siihen.

Siinä silmänräpäyksessä hän jo olikin sisällä.

— Päivää, sanoi hän. Mikä teitä vaivaa?

Vastasin tervehdykseen ja kehoitin häntä istumaan.

Nyt kuuluu asiaan, että meillä oli elättirastas, jonka myöhään syksyllä olin saanut kiinni kaupungin puistosta ja kantanut kotiin palttooni povessa. Arvattavasti oli se jollakin tapaa loukannut toisen siipensä ja jalkansa, koska se ontui eikä päässyt lentämään.

Sitä enemmän sai se lennellä meidän huonees-

samme. Ystävällisten tanttiemme aina uudistuvista huomautuksista huolimatta me emme suostuneet sille häkkiä rakentamaan, ainoastaan täyttämään pari teevatia vedellä ja hampunsiemenillä peilipiirongin päällä, missä se viettikin yönsä rauhallisesti kuvastimen yläkehyyksen harjalla. Mutta aamulla se heräsi aina jo ennen meitä, lenteli edestakaisin huoneessa ja levitti ympärilleen sellaista iljetystä, että palvelijattaremme oli jo monta kertaa kieltäytynyt huonettamme siivoamasta.

Tantit olivat uhanneet päästää sen akkunasta ulos, mutta ei heidänkään sydämensä sallinut sitä tehdä talvipakkasella.

Nyt juuri lenteli se Pehtorin pään kohdalla liki laipiota. Pelkäsin skandaalia, joka ei suinkaan olisi koitunut eduksi muutenkin kaikin puolin vaaranalaiselle tilanteellemme.

Myöskin Pehtori näytti huomaavan vaaran. Hän kohdisti siihen koko huomionsa, huitoen urhoollisesti kepillään.

— Mi-mi-mikä se on tuo elikko? hän lausui ankarasti. Päästäkää ulos se! Harjoitatteko te vielä eläinrääkkäystä?

— Emme suinkaan, uskalsin siihen ulkokultaisesti virkahtaa. Mutta eihän sitä voi päästää talvisen taivaan alle.

— Ka-ka-kauanko te aiotte pitää sitä? jatkoi Pehtori. Se on tapettava. Täällähän on sellainen siivo kuin sikolätissä.

— Palvelijattaremme ei todellakaan vielä ole ehtinyt täällä siistimään, väistin tuon tuiman hyök-

käyksen salaviekkaisesti. Mutta herra rehtori on hyvä ja istuu.

Koetin ojentaa omaa tuoliani hänelle.

— Kiitos, vastasi hän kuivasti. Eihän täällä ole paikkaa, missä istua. Seison mieluummin. Hän asetui uusia vasten seisomaan. Mutta hänen silmänsä seurasivat yhä edelleen levottomasti rastaan lentoliikkeitä, joten hänen huomionsa aluksi jakaantui ja hänen keskustelunsa meidän kanssamme kävi hiukan hajamieliseksi.

Olin siitä elättillemme sangen kiitollinen. Joka voittaa aikaa, voittaa kaiken, ajattelin. Tilanne olisi jo nyt ehkä päättynyt yleiseen naurunhyrinään, ellei korttipakka pakaroitteni alla olisi naulinnut minua kuin nakutettu paikoilleni.

Koetin kuitenkin ojentaa tuoliani, joka sattumalta oli aivan puhdas, kohti Pehtoria. Jaksan seisokin, murahti hän. Lönnbohmin ei tarvitse ollenkaan vaivata itseään. Mikä teitä vaivaa, teitä molempia?

Se oli vaikea kysymys. Mikä saattoi olla se sala-peräinen syy, joka näin äkkiä oli lyönyt vuoteenomaksi kaksi eilen vielä kaikin puolin tervettä ja punaposkista koulupoikaa? Mikä kelpasi edes teko-syiksi?

Luulin sellaisen kuitenkin keksineeni. Häkymyrkytys, selitin, palvelijatar oli pannut pellit kiinni eilen illalla liian aikaisin. Heräsimme hirveään päänkivistykseen.

En ottanut lukuun, että Pehtori seisoi vasten uunia kädet selän takana.

— Se on valhe, jyrähti hän. Uunihan on kylmä, jääkylmä. Täällähän ei ole ollut tulta vuorokauteen. Kuinka teitä hoidetaan oikein täällä?

Ulkona oli oikein kipenöitsevä pakkanen.

Kiusallisesta tutkintotuomarin osastaan huolimatta ei tuo hyväntahtoinen mies voinut estää sydänlämpöänsä rakkaitten poikiensa puolesta voimakkaasti läikehtimästä.

— Aivan erinomaisesti, koetin selittää. Taisin erehtyäkin, kun luulin, että se oli uunin häkää. Ehkä se olikin lampun häkää . . .

— Lönnbohm valehtelee, jyrähti hän uudelleen. Mitä lampun häkä? Ja jos lamppu olisi savunnut, näkyisi siitä kyllä jälkiä koko tässä hollituvassakin.

— Mi-mi-minä en valehtele, jatkoin epätoivoista taisteluani itseni ja toverini puolesta. Mutta minun aivoni käyvät ympäri . . .

— Sen kyllä uskon, virkahti Pehtori jo isosti leppeämmin. Lönnbohm puhuu ristiin.

— Puhuisi joku toinenkin, voiinkin vielä, jos olisi tällainen hirveä päänkivistys.

— Niinkuin Toppeliuksellakin? hän kysyi sarkastisesti.

— Niinkuin Toppeliuksellakin, vahvistin painaen käsin kaksin kulmaluitani ja päätäni edestakaisin huojutellen. Kun on kaikki pään ja sydämen solut täynnä häkää, niin täytyy olla täydellinen luonnonilmiö sen, joka silloin saattaa pysyttää ajatuksensa ankarimmassa johdonmukaisuudessa.

— Mutta hän näyttää vallan mykistyneen? kysyi

Pehtori sääliä teeskennellen. Kuinka Lönbohm sen selittää?

— Hyvä Jumala, koetin pitää puoliani huohottaen, kun on ollut niin lähellä kuolemaa kuin hän, niin on ikuinen ihme, että hän vielä edes hengittää.

Tekaisin tämän uuden valheen yhteisen koulun enkä suinkaan toverini vuoksi, jonka koko käyttäytyminen närkästytti minua sanomattomasti. On ensin itse alkusyynä kaikkeen tähän pahaan, sitten ei ole mitään siitä tietävinäänkään, vaan jättää koko tämän jo itsessään epäkiitollisen tehtävän yksinomaan minun harteilleni! Senkin simppu! Mutta kyllä minä hänet pehmitän, jähka ensin Pehtorista selviytyisimme.

— Mutta hengittääkö hän todellakin? kuului tämä jälleen äännähtävän. Kuunnelkaamme! Hän lähestyi toveriani, joka makasi liikkumattomana silmät ummessa kuin kuollut paareillaan, ja kumartui muka kuunnellakseen, mutta sattui samassa kädellään sängyn pääpohjaan nojautumaan.

Huomasin sen vasta liian myöhään voidakseni estää sitä.

Sillä mitäpäs nyt tapahtui? Alkoi soida pieniä sähkökelloja siellä täällä, kelistä ja helistä, toisia sisällä huoneessa, toisia jossakin sen ulkopuolellakin. Pehtori katsoi ympärilleen avuttomana.

— Mi-mi-mitä musiikkia tämä on? hän hämmästeli. Mikä soi? Missä soi? Eikö tuota peijakkaan peliä saa sitten millään lakkaamaan?

— Kyllä heti paikalla, lohduutin. Herra rehtori

painaa vaan sitä toista nappia, silloin se lakkaa siinä silmänräpäyksessä.

Näin tapahtui. Putelius aukaisi silmänsä ja osoitti elämänmerkkejä. Pehtori ei enää hänestä välittänyt.

— Kenen keksintöä tuo on? hän kysyi minun puoleeni kääntyneenä ja nähtävästi odottaen, että sekin kuuluisi tunnetun kekseliäisyyteni hedelmiin.

— Kyllä se on Toppeliuksen, vastasin alakuloisesti. Hänellä on erikoinen taipumus fysiikkaan, ja aikansa kuluksi hän on rakennellut tämän talon niin täyteen sähkölankoja ja pattereita, että olen jo usein pelännyt piankin ilmaan lentävämme.

Se olikin totta, ainakin tanttien ja palvelijattaren mielestä, jotka eivät koskaan voineet olla varmoja siitä, millä askeleella joku uusi ja näkymätön sähkötiuku alkaisi kilistä taas. He olivatkin siitä Puteliusta jo monta kertaa siunailleet ja sadatelleet, kuitenkin voimatta kieltää häneltä kunnioitustaan ja ihailuaan.

Keksijän huulilla karehti tuskin huomattava hymyily. Mutta Pehtori ei nyt ollut hymytuulella. Hän istahti rentonaan pöydän ääreen, veti muistikirjan taskustaan ja loihe lausumaan:

— Tämähän on kuin ruttotauti liikkuisi kaupungissa. Puolet luokkaa on poissa. Mitä se semmoinen on?

— Puolet luokkaa! virkahdin tyrmistyneenä.

— Niin, puolet luokkaa. Kymmenen oppilasta kahdestakymmenestä. Ei se käy, ei se käy, pojat, semmoinen meno.

— Saisiko kuulla niitten nimet? rohkenin varovasti kysyä.

— Kyllä, vastasi hän. Ei se enää mikään salaisuus ole. Jos Lönbohm tahtoo kuulla, niin minä luettelen ne.

Ja hän alkoi lukea noitten syntipukkien nimiä, joista ainoastaan viisi oli toverisäännöstelyn mukaan täysin laillista, oikeutettua pukkia, viisi muuta taas mitä lienevät olleetkin, yhteiskunnan aitojen ulkopuolella olevia riihattomia, kirjattomia, karjattomia vuohipukkeja, vailla edesvastuun tunnetta ja oman itsensä arvonantoa.

Hyi, minkälaisessa toveripiirissä me olimme kasvaneet ja kehittyneetkin! Olin itse asiaan nähden täysin yhtä mieltä kunnan Pehtorin kanssa.

— Larsonkin poissa? huomautin hiljaisella nuhteella, hänen olkapäänsä yli muistikirjaan kurkistettuani.

— Kyllä, vastasi Pehtori, mutta hän on sairas.

Hän on todellakin sairas. Gustaf Larson (Larin Kyösti) oli ainoa, joka oli hänet saanut sairaudestaan vakuutetuksi. Mutta hän olikin, kuten jäljestäpäin kuulin, ehtinyt nähdä Pehtorin jo portilta siihen pieneen kamariin pitkän pihan perällä, missä hän asui äitinsä, ravintoloitsijattaren, kartanossa. Hän oli ennättänyt myös sänkyyn, vieläpä saanut päänsä ympärille kylmän kääreen ja yöpöydälleen pari oudonnäköistä apteekkipulloa. Näin hän oli maannut muka kovin kuumeisena Pehtorin sisään astuessa.

Pehtori oli istahtanut osaaottavaisena hetkiseksi

hänen sänkynsä laidalle, kysynyt hänen vointiaan ja sytyttänyt paperossin. Sitten hän oli vilkaissut yöpöydällä oleviin pulloihin ja kirjoihin ja kehoittanut häntä Paul de Kockia välttämään, noussut ja lähtenyt käyntiinsä täysin tyytyväisenä.

Mutta nyt tuli meidän vuoromme.

— Milloin te aiotte kouluun? hän kysyi suoraan ja päättävästi.

— Eihän sitä voi niin tarkkaan tietää, koetin vielä edes näennäisesti pelastautua. Jahka tämä päänkivistys lakkaisi ensin...

— Kyllä sen tietää, patisti Pehtori. Kyllä se lakkaa. Tuletteko te iltapäivällä kouluun?

Katsoin parhaaksi jättää nyt puheenvuoron Puteliukselle.

— Toppelius tuon tietänee, vastasin. Hän näyttää koonneen koko ajan ajatuksiaan sillä aikaa kuin minulla ovat olleet liiankin pingoitettut.

Putelius hymyili happamesti ja heitti minuun silmäyksen, jossa väärentämätön viha välkähteli.

— Tuleeko Toppelius iltapäivällä kouluun? penäsi Pehtori. Jos te tulette iltapäivällä kouluun, niin teidän ei ole tarvis esittää lääkärintodistusta. Mutta ellette tule, on sellainen todistus välttämätön.

— Tohtori Gratschoffinko todistus? kysyi Pute-lius asiantuntevasti.

— Ei, katkaisi Pehtori karskisti, vaan koulu-lääkäriin Bartramin. Minä neuvoisin teitä iltapäiväksi paranemaan.

Painoi lakin päähänsä ja lähti, jättäen meidät syviin mietteisiin.

Lääkärin laita oli niin, että Gratschoff otti 2 markkaa tuollaisesta koulupojan sairaustodistuksesta, jonka hän muuten kyllä hienona miehenä ja gentlemannina oli aina valmis tasa-arvoisella ja siksi sitä mairittelevammalla huumorilla kirjoittamaan. Bartram taas ei saanut ottaa mitään maksua, mutta kenties juuri senvuoksi hän ainoastaan jossakin poikkeustapauksessa antoi sellaisen.

Suo siellä, vätelä takana siis. Tiesimme, että Gratschoff antaa todistuksen, mutta myöskin, että 2 markkaa on paljon rahaa, jolla voi saada jo 20 teetä leivän kanssa kaupungin ainoassa konditoriassa.

Bartramin puoleen taas oli turha kääntyäkään. Täytyi todellakin ruttotaudin raivota kaupungissa, ennenkuin hän oli taipuvainen ottamaan sitä ollenkaan vakavalta kannalta.

Pehtorin meidän luonamme viipyessä olivat tantit huolissaan meidän kohtalostamme panneet viisaat päänsä yhteen ja päättäneet lumota hänet rakastettavalla käyttäytymisellään. Paitsi että he olivat korvansa saliin aukenevaan välioveen painaen kuulleet visusti jokaisen huoneessamme vaihdetun sanan, he olivat rakentaneet sinne kahvipöydän, jonne he nyt eteisessä pyysivät Pehtoria. Hänen vahva puolensa ei ollut seurustelu salonkinaisten kanssa. Tässä tapauksessa hänen ei kuitenkaan auttanut muuta kuin suostua kohteliaasti esitettyyn ehdotukseen.

— Herra rehtori on niin hyvä, kuulumme jälleen tantti Bergrothin ruotsiksi äännähtävän. Herra

rehtori sallii kaikei meille tämän meitä kunnioittavan mielihyvän?

Myöskään ruotsinkieli, paikallisen ylhäisön vanhanaikaisella siroudella sievistelemänä, ei ollut Pehtorin vahva puoli. Hänen täytyi kuitenkin pitää hyvää ilmettä huonossa pelissä.

— Voin istua hetkisen, kuulimme Pehtorin samalla kielellä tøykeästi virkahtavan, mutta en pitkäksi aikaa, sillä minun on oltava vielä monessa muussa paikassa.

Hän istahti saliin. Nyt oli meidän vuoromme olla oven takaa kuuntelijoita.

— He väittävät, että siellä on ollut häkää, kuulimme hänen edelleen selittävän, mutta uuni on kylmä, jääkylmä. Kuinka te hoidatte oikeastaan poikianne?

Nyt tuntui tantti Bergrothin ääni käyvän entistä ohuemmaksi, kohteliaammaksi ja vilpillisemmäksi.

— Anteeksi, se on todellakin palvelijattaren asia, kuului hän oikaisevan Pehtoria kuin koulupoikaa. Mutta mehän voimme kysyä palvelijattarelta, miksi hän ei ole lämmittänyt uunia eikä seurannut minun nimenomaista määräystäni.

— Ei, ei, sopersi Pehtori. Ei minun vuokseni ole tarvis. Uskon vähemmälläkin.

Tarvittiin tantti Iffin koko kepeämpi tykistö keskustelun palauttamiseksi taas oikeille urille.

Pehtori nousi ja lähti. Minä menin iltapäivällä kouluun, sillä minulla ei yksinkertaisesti ollut rahaa ilmestyäkseen tohtori Gratschoffin kansliahuoneeseen. Toista oli Puteliuksen laita, joka varakkaitten

vanhempien lapsena Heinolasta liikkui aivan toisissa summissa ja taskurahoissa.

Hän kelli todellakin vuoteessaan keskipäivään saakka.

7.

TOVERIKUNNAN ILTAMA.

Kolmas ja sävyltään jo sangen vakavaluontoinen ristiriita kunnan Pehtorin kanssa oli minulla kahdeksannella luokalla juuri ennen ylioppilaskirjoituksia.

Toverikunnassa sattuneitten eripuraisuuksien vuoksi olimme me, melkein useimmat abiturientit, siitä eronneet. Kuitenkin oli omiaan meitä siihen liittämään tavanmukainen ohjelmilta koulun rukoussalissa, johon silloin, paitsi kutsuvieraita ja itse-oikeutettuja opettajakunnan ja kouluneuvoston jäseniä, tuli myöskin maksavaa yleisöä. Pääsylippujen tuottamat tulot käytettiin sitten pieniksi stipendeiksi Helsinkiin lähteville ylioppilaskokelaille.

Ylpeyden ja uhman paholainen oli mennyt meihin. Koska useimmat ohjelman suorittajista kuuluivat kahdeksannelle luokalle, päätimme toimeenpanna tuon juhlaillaman omassa emmekä toverikunnan nimessä. Siitä oli seurauksena taas, että kaikki alempain luokkain avustajat, joita eräässä saksankielestä kääntämässäni ylioppilasilveilyssä, mutta varsinkin kansantanssissa, tarvittiin, kieltäytyivät viime hetkellä asianomaisista osistaan.

Hyvät neuvot olivat kalliit. Päätimme toimia pikaisesti, pontevasti ja määrätietoisesti.

Ensin oli Pehtorin lupa tähän totutusta tavasta poikkeavaan ohjelman muutokseen hankittava. Minut pantiin hänen tunnetusti enimmänsuosimanaan oppilaana tuolle arkaluontoiselle diplomaattiselle asialle.

Se onnistui aluksi odottamattoman hyvin.

— Tehkää niinkuin haluatte, minulle on aivan samantekevää, kuka laulaa, kuka soittaa, kuka lausuu, kuka esitelmöi, kuka tanssii, kuka näyttelee. En aio puuttua sormellanikaan toverikunnan teke miin päätöksiin.

Mutta kun uskalsin lievästi huomauttaa, että tarkoitus oli saada tuo iltama menemään juuri toverikunnan ulkopuolitse ja vain kahdeksannen luokan nimessä, keskeytti hän äkkiä jyrkästi esitykseni:

— Ei, ei, se on hullutusta. Kyllä sen täytyy käydä toverikunnan nimessä niinkuin ennenkin. Muuten minä en anna lupaa ollenkaan koko iltaman pitämiseen.

Siinä hän oli järkähtämätön. Sain mennä niine hyvineni.

Nyt jälleen miehet miettimään.

Pahoin pelkään, että se olin minä, joka tein tuon yhtä poikamaisen kuin kirjaimellisesti oikean, mutta sisällyksellisesti salakavalan ja epäkunniallisen ehdotuksen:

— Annetaan käydä vain toverikunnan nimessä, sanoin.

— Kuinka? Kuinka? kyselivät kiihtyneet äänet ympärilläni.

— Juuri näin: »Kahdeksas luokka toimeenpanee toverikunnan nimessä.»

— Hyvä! hyvä! riemuitsivat hurmioituneet äänet. Siitä tulee hyvä. Eteenpäin!

Tein ilmoitusehdotuksen, johon piirsin päällimmäiseksi harvennettuna ja moninkertaisilla alleviivauksilla varustettuna:

VIII LUOKKA,

sitten tavallisella prantillä:

Toimeenpanee,

sitten mahdollisimman pienellä prantillä, petiitillä ilman harvennusta ja lainausmerkkien sisällä:

»Toverikunnan nimessä»,

ja lopuksi:

Juhlailtaman,

j. n. e.

— Hyvä, hyvä, hyvä, hyyvä! Eläköön! Eläköön Lömpä! Eläköön!

Se oli Lönnbohmissa johdettu lempinimeni, jolla minua koko koulun ajan toveripiirissäni kunnioitettiin.

Tovereitteni riemulla ei nyt ollut rajoja. Luulen, että he heittivät minua liki laipiotakin ja kantoivat juhlasaatossa erääseen koulupuulaakiin, missä minulle Goethen kootut teokset »ad perpetuam rei gloriam» (mainetyön ikuiseksi muistoksi) ojennettiin. Ne oli hankittu jo edellämäinittujen toverikuntariitaisuuksien johdosta, joskin he nyt vasta katsoivat ajan

tulleeksi paukauttaa ne pöytään oman dityrambisen riemunsa todistuskappaleeksi.

Luonnollisesti oli minun siitä lyhyellä ja ytimekkäällä puheella kiitettävä, tulkittava todellista hämmästynttä liikutusta ja teeskenneltävä mahtipontista totisen toverihengen ja ikuisen uskollisuuden ilmaisu.

Se saavutti yleistä myrskyävää menestystä.

Vedettiin esille punssipullot ja täytettiin juomasilit. Pari niitä taisikin olla vain, meitä taas toistakymmentä isänmaan toivoa, mutta uutterasti niitä täyttäen ja tyhjentäen tuli kukin kuitenkin saamaan siunatun osansa, ei kuitenkaan sen enempää kuin että siitä seurasi muille pitkä serenadiretki, minulle tilapäinen pahoinvointi, joka pakotti minut tuotapikaa asuntooni poistumaan.

Heräsin siellä kuin taivaan ja helvetin keskiväliltä, kuullen kurnuttavia ääniä vatsastani ja samalla ilmasta kuin sulosta soitantoa. Toverini ne siellä ulkona lauluretkensä päätettyään pitivät nyt minulle serenadia aina edelleenkin saman mielialan haltioittamina. Missä määrin siihen myös olivat nautitut punssilasilat osaltaan vaikuttaneet, tunsin kyllä liiankin hyvin omasta psykofyysillisestä olemuksestani.

Ja totena pysyy, etten sitä ennen enkäpä juuri jälkepäinkään ole koskaan kuullut niin ihania sävelaaltoja. Tavanmukaisen kynttilän sytytettyäni kömmän jälleen vuoteeseeni ja vaivuin sanoin kuvailemattomaan onnen, rauhan ja sopusoinnun tunnelmaan. Taisin siihen nukahtaakin.

Tuosta herätti minut Putelius, jonka ilkamoivan

äänen kuulin huoneen vastakkaiselta puolelta aamuhämärässä.

— Mitä sinä nyt teet?

Lepäsin ryntäilläni sängynlaitaa vasten ja ylennoin valtavasti suoraan lattialle. Samassa nukahti hän, mutta minä sain kiireen nousta ylös, huuhtoa suuni ja ryhtyä ominpäini huoneen siivoamiseen, ennenkuin palvelijatar ehtisi sinne kahvitarjottimiseen. Muistan, että käytin sitä varten puolen tusinaa kotoa mukaan pantuja pyyheliinoja ja kenties jonkin paidanriekaleenkin, jotka kaikki sain yhteen myttyyn sitaistuksi ja alimpaan piironginlaatikkoon haudatuksi. Samalla naputtikin jo palvelijatar oveemme.

— Tiltta odottaa, huusin, minä otan vastaan tarjottimen.

Teinkin sen ja aukaisin niin vähän kuin suinkin ovenrakoa. Mutta pieni ja viaton viekkauteni ei auttanut minua ollenkaan.

— Herra Jesus, kuinka täällä haisee! äännähti hän, sulkien sieraimensa esiliinallaan. Mikä täällä haisee?

— Tuo Putelius, sanoin vakuuttavasti. Minä luulen, että hänen vatsansa ei ole oikein järjestyksessä.

— Herra siunatkoon!

— Mitä se Tiltta kirkuu siellä? kuului joku tunteista viereisen huoneen läpi kysäisevän.

— Go' moron, tant! (Hyvää huomenta, tati!) kiirehdin sieltäpäin uhkaavaa vaaraa jo veräjältä kohtaamaan. Toppelius tycks inte må riktigt bra. (Toppelius ei näy voivan oikein hyvin.)

— Va säjer du? (Mitä sanotkaan?) kuului sama ääni nyt jo sangen huolestuneena.

— Förlåt tant, men jag måste nu till skolan (Anteeksi täti, mutta minun täytyy nyt kouluun), vastasin.

Olin käyttänyt aikani nimittäin varsin hyvin, pukenut sutiputi ylleni, kostuttanut nenänpäättäni, vieläpä ehtinyt kaataa sisälleni kahvikupposenkin. Jätin Puteliuksen alttiiksi omalle kohtalolleen, josta tiesin hänen tavallisen kekseliäisyytensä avulla sangen helposti suoriutuvan.

Mutta koulussa uhkasi uusi ja paljon vakavampi vaara nyt jo todellakin suuttuneen Pehtorin muodossa minua.

Hän kutsui minut heti rukouksen jälkeen kansansa käytävään kävelemään.

— Mitä tämä on? ärähti hän ja näytti minulle saman aamun lehteä. Tämä on hävyttömyyttä, suoraista hävyttömyyttä. Kuka tämän on tehnyt?

Ja hän levitti eteeni paikkakunnan arvoisan äänenkannattajan, jonka etusivulla seisoi painettuna prikusta prikkuun tuo eilinen kovanonnen ilmoitusehdotukseni.

Hyvät toverini olivat minun tietämättäni ja myöhäisestä hetkestä huolimatta sen kirjapainoon kiidättäneet.

Tunsin itseni tämän täydellisesti langettavan todistuskappaleen edessä sangen typeräksi, varsinkin kun minulla ei ollut tilaisuutta vähääkään neuvotella myötäsyyllisteni kanssa sen luonnollisista seurauksista. Koetin siis vain ylimalkaisesti sopertaa:

— Ei yksi enempää kuin toinenkaan, kaikki siinä oltiin läsnä. Päätös oli yksimielinen.

— Kaksimielinen se on ollut, jyrähti Pehtori, onneksi ilman karttakeppiä. Lönnbohm sen on tehnyt, sillä kuka muu olisi osannut noita sanoja: »Toverikunnan nimessä» lainausmerkeillä varustaa?

— No niin, minä se olin, myönsin yksinkertaisesti. Mutta kaikki muutkin hyväksyivät sen.

— Ja minä annan palttua teidän hyväksymisellenne. Minä en sitä hyväksy. Ellei tämä tule siistiin muotoon huomispäivän toiseen lehteen painetuksi, niin minä kiellän koko iltaman...

— Mutta kunniavieraat, uskalsin huomauttaa. Nekin on kuvernööristä lähtien ehditty jo komitean kautta käydä siihen henkilökohtaisesti kutsumassa.

— Minä annan palttua teidän kunniavierailenne. Saatte itse omat kutsunne peruuttaa. Lönnbohm on nyt kuullut minun sanani ja voi sen, jos tahtoo, omille tovereilleen välittää.

— Kutsujen peruutus voisi kuitenkin antaa ehkä aihetta epämiellyttäviin selityksiin, jotka eivät olisi ehkä omiaan koko koulunkaan kunniaa kohottamaan, rohkenin vielä vedota hänen jalompiin tunteisiinsa.

Tein sen tällä kertaa turhaan. Muuten oli koulun kunnia kylläkin kallis hänelle, olipa hän tavallisesti siitä hyvinkin arka, mutta ei tässä tapauksessa.

— Lönnbohm menee luokalleen, hän sanoi olkapäitään kohauttaen. Muu ei koske minua, mutta kyllä Lönnbohmiä.

Luokalla oltiin jo levottomia kohtalostani, mutta

tunti alkoi, vieläpä kireä latinantunti, eikä ollut aikaa neuvotteluihin.

Mutta sitä enemmän seuraavalla väliajalla. Pantiin jälleen viisaat päämme yhteen ja tultiin siihen epäilemättä yhtä viisaaseen kuin kaukonäköiseen tulokseen, että Pehtori oli oikealla ja siistillä ilmoituksella paikkakunnan toisen äänenkannattajan huomiossa numerossa lepytettävä. Se supistui pelkästään lainausmerkkien karsimiseen ja kirjasinlajien tasapuolisempaan käyttelyyn.

Ei kunnan Pehtorimme puuttunut enää asioitten menoon, mutta meille itsellemme alkoi ankara aika, sillä meidän täytyi verrattaisesta vähälukuisuudestamme huolimatta suorittaa nyt yksin koko ohjelma.

Näytin seurattavaa esimerkkiä. Lausuin toisen laulun juuri valmiiksi saamastani kuningas Fjalarin suomennoksesta, esitelmöin aiheesta, jota en muista enää, näyttelin toista pääosaa ja tanssin purppuria naamioituna vanhaksi hämäläiseksi jäkäläpartaiseksi ratsutilalliseksi. Mutta samoin tekivät kaikki muutkin, yhteisenä tunnussanana: »Jos miestä missä tarvitaan maan eestä vaikka kuolemaan.»

Kuten lukija huomaa, ei tämä kaikki suinkaan olisi ollut koulun yleisessä rukoussalissa mahdollista. Senvuoksi olikin jo yllämainittu ylpeyden paholainen houkutellut meitä tilaamaan iltamaamme varten kaupungin ainoan teatterisalin, joka nyt juhli meitä äärimmillen täynnä, ei vain tanssinhaluista nuorisoa, pitkäpalmikkoisia tyttökoululaisia, ylioppilaita ja kaupungin nuorempia virkamiehiä, vaan myöskin opettajistoa, lääninhallituksen jäseniä y. m. yhteis-

kunnan pylväitä aina patriarkaaliseen kuvernööriin saakka, jonka arvokasta ja hyväntahtoista hahmoa ei koskaan puuttunut tämäntapaisista paikkakunnalla niin harvinaisista kulttuuritilaisuuksista.

Iltama oli mitä onnistunein. Kun loppu on hyvä, niin on kaikki hyvin. Erosimme joku kuukausi sen jälkeen meidän puoleltamme vilpittömällä kunnioituksella ja kiitollisuudella, Pehtorin puolelta huomattavalla liikutuksella toisistamme.

8.

SAMUEL PAJULA.

Nauttimani uskonoppi oli alunpitäen kylläkin vakaville kulmapaasille rakentunut.

Äitini ei sitä ollut koskaan sen enempää vaatinut eikä opettanut kuin tavalliset ilta- ja aamurukoukset, omistanut kuitenkin minulle joskus joululahjaksi Arndtin Rukouskirjan, sitten myöhemmin Uuden Testamentin kuin salaviihkä käteeni puristanut.

Muistelen, että tuo oli tapahtunut juuri lähtiesäni ensimmäiselle luokalle Kajaanin ala-alkeiskouluun. Käytin valitettavasti liian harvoin niitä kumpaakin, jälkimmäistä etupäässä koulukirjana edellämainitun sulosanaisten rovasti Fredrik Rechartin hyvinkin evankelisessa ja lempeässä opetuksessa.

Oulussa kohtasin lain miehen, kiivaan Magnus Rosendalin, joka oman maailmankatsomuksensa Siinailta tärisytti sydämiämme ja munaskuitamme.

Mutta vasta Hämeenlinnassa sovellettiin tuo kahden testamentin yhtäpitävä todistus elävään elämään meidän ympärillämme ja sisällämme.

Sovelluttaja oli jumaluusopin kandidaatti Samuel Pajula.

En tahdo puhua hänen tilapäisistä viransijaisistaan. Niinpä saatan jotakuinkin hyvällä omallatunnolla sivuuttaa vankilansaarnaajan ja sittemmin pakanalähetyksen pappismiehen Lundellin, joka uskoi enemmän ulkolukuun kuin uskonnon herättämään sisäiseen harrastukseen ja jonka vaatimuksista en muista juuri muuta, kuin että meidän jo neljänellä luokalla täytyi osata solkenaan vastata seuraavantapaisiin pulmallisiin ongelmiin:

— Mitkä ovat suuret helmasynnit? hän kysyi.

— Lihanhimo, silmäin pyynti ja elämän koreus.

Saatan yhtä lyhyesti ohauttaa myöskin toisen vankilansaarnaajan, Vartian nimeltään, joka oli edellisen suoranainen vastakohta, ei vaatinut meiltä mitään, mutta ei myöskään saanut ketään mitään oppimaan. Jonkin verran onnistuneempi opettaja oli nykyinen kouluneuvos Tarjanne, joka sympaatteisella olennollaan, kuvankauniilla hahmollaan ja suoralla, selkeällä esityksellään sai meidät kuitenkin terveellisessä kurissa ja Herran nuhteessa kasvaamaan. Mutta hänkin opetti meitä liian vähän aikaa, voidakseen painaa mitään persoonallisempaa leimaa henkiseen kehitykseemme.

Edellämainitusta Vainiosta olen jo kylliksi puhunut.

Varsinaiseksi uskonnonopettajaksemme Hämeen-

linnassa jäi kuitenkin Samuel Pajula, joka kaikesta vaativaisuudestaan huolimatta oli mies meidän miellemme mukaan.

Hän ymmärsi meitä ja me häntä. Hän löi palloa pikkupoikien kanssa ja ohjasi kärsivällisesti meitä isompia sillä ainoalla autuaaksi tekevällä tiellä, jonka kolmiyhteinen Jumala kaikessa viisaudessaan oli Nicaean kirkolliskokouksesta Augsburgin uskontunnustukseen saakka evankelisluterilaiselle kirkolle valmistanut.

Dogmatiikan kilpeä ja kirkon oman historian kalpaa sankarillisesti heiluttaen hän saattoi aivan henkilökohtaisten elämysten tavoin kuvailla meille milloin gnostisismia, milloin manikealaisuuden, milloin areiolaisuuden, milloin roomalais- tai kreikkalaiskatolisen kirkon hämmästyttäviä harhateitä, joilta meidät kuitenkin, kautta Athanasiuksen oikean Kristus-opin, kautta Augustinuksen armonvalitsemusopin ynnä niin monen muun verta itkeneen kirkkoisän ja aikansa koko oppineisuutta hallitsevan hengenmiehen huolenpidolla, oli yhtä hämmästyttävällä tavalla omaan onnelliseen pelastusvarmuuteemme palautettu.

Tuntui oikein turvalliselta häntä kuunnellessa.

Silti ei tuo kirkkomme kehityskulku läpi vuosisatojen suinkaan ollut vailla eräänlaista sisäistä jännitystä ja seikkailua.

Kapenihan tuossa väylä koskenkorvallisiksi. Päästiinpä siitäkin sentään ehein nahoin! Mentiinhän tuossa vasten ilmeistä kalliota niinkuin pussin suuhun.

Aukenipas siitäkin sentään armon ja pelastuksen ura tyynemmille suvantovesille!

Mutta oli se ikuinen ihme kuitenkin, miten monelta taholta kerettäläisyys oli ollut syöksemäisillään hauraan haahtemme kirouksen ja kuoleman kurimukseen. Ja oli vielä ikuisempi ihme, että kaikesta tuon vaaranalaisen taipaleen jälkeen saatoimme nyt niin täysin purjein avaraa merenselkää myötätuuleen höllötellä.

Vielä viimeiseksi oli Voltaire yrittänyt olla paha pukama poskessa, mutta kun Ranskan suuri vallankumous oli tullut ja kantanut jotakin pahamaista naista järjen jumalattarena juhlasaatossaan, oli hänenkin verraton ihmisneroutensa sortunut omaan naurettavaisuuteensa.

Tiesimme jo edeltäpäin, milloin oli sallittu nauraa hänen tunnillaan. Hän antoi itse siihen merkin omalla soonorilla, soinnillista s:ää sihauttavalla kielenpäänaurullaan: zi-zi-zi-zi! nauroi hän. Za-za-za-za! yhdyimme me äänekkäästi ja mielenosoituksellisesti kuuroon. Mutta sitä ei koskaan kestänyt kauan. Jälleen varjosti hän kädellä silmiään ja piti pitkän vaitiolon, joka saattoi päättyä yhtä hyvin jonkin ulkopuolisen havainnon kuin sisäisen kokemuksen esittämiseen.

Hän kuului niihin opettajiin, jotka eivät tuoneet kouluun pelkkää oppiaan eivätkä eri tahoilta kokoonhaalittua tietosummaansa, vaan koko oman omituisen, mehevän, rosopintaisen, mutta joka tapauksessa nuorten mieliä kiinnittävän olemuksensa. Siitä kaiketi johduivat verrattain hyvät tulokset, joita he opetukses-

saan saavuttivat silloisten vanhentuneitten ja muotopakollisten menetelmiensä uhallakin. Jos hän oli käynyt esim. Helsingissä — jossa hän kävikin sangen usein, osaksi tekeillä olevan teologisen väitöskirjansa, osaksi samoin vielä ratkaisemattoman rakastumisensa vuoksi — oli hänellä heti jokin todellisuudesta temmattu havainto meitäkin varten, niinkuin kunnan perheenisällä peijaisista tai ristiäisistä palatessaan joku nususämpylä takkinsa povitaskussa kotona kiltisti odottavia pellavapäitä varten.

— Ei, ei, pojat, saattoi hän silloin puhjeta puhumaan, ei elämä ole pelkkää leikkiä. Tapasin siellä Helsingin satamassa erään koulutoverini, jolla oli toisessa jalassa vanha kalossi, toisessa sikari-laatikko . . .

Ja hän kertoi tarpeellisella elämänymmärtämyksellä ja huumorilla tuon toverinsa kylläkin traagilliset elämänvaiheet.

Taikka saattoi hän varoittaa meitä ennen Vapunpäivää:

— Älkää juoko, pojat, simapulloja kaupungin puistossa, älkääkään varsinkaan heitelkö niitä puitten kylkiin ne tyhjennettyänne! Sillä simapullostakin tulee olutpullo ja olutpullosta holipompelipullo. Eikä sitten ole pitkä matka vaivaistaloon eikä vankilaan.

Hän oli myöskin eläinsuojelusta harrastava mies. Varsinkin markkina-aikaan, jolloin puolijuopuneet hevoshuijarit edestakaisin kaupunkia ympäröivillä jäillä, vieläpä usein sen tiheimpäänkin kansantungosten läpi orheillaan karauttelivat, saattoi se olla hyvinkin paikallaan.

Silloin painatti hän myöskin omalla kustannuksellaan suurilla, värillisillä kirjaimilla paperitauluja, jotka hän itse kävi liisteripönttö kourassa edellisenä yönseutuna kadunkulmiin kiinnittämässä ja joissa jonkin sopivan raamatunlauseen avulla oli vedottu rahvaan parempiin tunteisiin.

Muistan monestakin syystä erään sellaisen. Siinä seisoi: »Vanhurskas armahtaa juhtaansa, mutta jumalattoman sydän on armoton.»

Meillä oli markkinain jälkimmäiseksi päiväksi tavallista pitempi läksy ruotsinkielistä Corneliuksen kirkkohistoriaa. Kukaan ei osannut sitä, mutta useammalla kuin yhdellä oli noita ilmoitusplakatteja kerallaan.

Jonkun mieleen juolahti silloin nerokas tuuma.

— Kiinnitetään se taululle, sanoi hän. Lömppä kiinnittää. Jos hän suuttuu, menemme kaikki vastuuseen. Mutta vedotaan mekin kerran hänen jalompiin tunteisiinsa.

Tuuma oli mielestämme sangen onnistunut. Odotimme kuitenkin pelon ja vavistuksen vaiheilla, mitä seuraava uskontotunti oli tuova mukanaan. Pajula tuli, tervehti, vilkaisi taululle, pysähtyi ja istui sitten opettajapöytänsä ääreen paperilevyä vielä paremmin tutkimaan.

— Zi-zi-zi-zi, kuului äkkiä hänen naurunsihauksensa yleiseksi ihastukseksemme. Kukaan ei kuitenkaan uskaltanut nauraa vielä. Vasta kun hän kohotti silmälasinsa ylös otsaan ja sihautti toisen yhtä nasevan naurun, rohkenimme mekin jo päästää Barrabaan irti ja yhtyä ylös ja alas aaltoilevaan kuoroääneen:

— Za-za-za-za! Sitten tuli hän jälleen täysin totiseksi, istahti opettajapöytänsä ääreen, riisui silmälasinsa, siirsi syrjään ne ja peitti kasvonsa käsillään.

— Kuka tuon on tehnyt? hän kysyi.

— Minä, vastasin.

— Koko luokka, vastasi joku toinen ääni.

— Miksi? hän kysyi.

— Läksy oli todellakin liian pitkä, vastasimme.

— Oliko se liian pitkä Lönnbohmillekin, hän kysyi.

— Kenties ei juuri minulle, vastasin, mutta objektiivisesti ottaen se on liian pitkä, kun on vieras-kielistä tekstiäkin.

Hänen kätesä putosivat alas ja hän viittasi minua istumaan.

— Pojat, pojat, hän sanoi, mitäs te olisitte minun aikanani tehneet, kun tuli suomalainen poika vieras-kieliseen kouluun ja lyötiin sivumäärin läksyä eteen, josta ei ymmärtänyt niin hiventäkään, vaan täytyi kaikki osata ja oppia ulkomuistin avulla? Niin opin minä ruotsin, niin latinan, kreikan ja sitten myöhemmin yliopistossa myös hebreankielen. Tiedätekö te, pojat, minkälaista hebreankieli on? Kyllä se on niinkuin tinaa purisi. Ja arameankieli? Ja arabian-kieli? Ja persiankieli, joita ei kirjoitetakaan vasemmalta oikealle, vaan päinvastoin oikealta vasemmalle? Ja eksegetiikka ja metafysiikka? Ette te pojat silloin sanoisi liian pitkäksi tätä läksyä.

Kuuntelimme kunnioittavalla kauhulla noita tie-teellisen opin salattuja ongelmia. Mutta yht'äkkiä hän peitti jälleen silmät kädellään.

— No niin, hän sanoi, se on liian pitkä läksy teille, koska te kerran sanotte niin. Minä en siis kysy teiltä mitään. Voittehan lukea sen perusteellisemmin ensi tunniksi. Koetan kuluttaa tämän tunnin vain kertomalla teille jotakin itsestäni.

Siitä seurasi oppitunti, jonka aikana me olimme pelkkänä korvana.

Hän kertoi oman koulunkäyntinsä vaikeuksista, suomalaisen pojan esteratsastuksesta kohti opillisen tiedon korkeuksia, vastoinkäymisistä, jotka hän oli voittanut rautaisella tahdonlujuudella, ja menestyksistä, jotka olivat tehneet hänet nöyräksi.

Nyt hän oli viimeisen kynnyksen kiipeämäsilläään, valmistuen par'aikaa jumaluusopillista väitöskirjaansa. Kaikki siihen kuuluvat kirkkohistorialliset ainekset olivat koossa jo; hän taisteli enää vain akateemisten muotokysymysten kanssa, joista hän oli jo liiankin pitkäaikaisessa opettajatoimessaan osaksi vierautunut. Mutta tässäkin taistelussa seurasivat Jumalan siunaus ja ajallinen onni ihmeellisesti hänen askeleitaan, sillä hän oli samalla oman onnensa kynnyksen yli astumaisillaan. Niin kuvaili hän kyyneltyvin silmin meille, ei tosin aivan ventovieraille, mutta kuitenkin vasta lapsenkengistä päässeille lukiolaisille myöskin oman sydämensä taisteloita, joitten palkkana jalon naisen rakkaus nyt näytti hänelle tietä viitoittavan. Eikä liene ollut ketään meistä, joka ei sillä hetkellä olisi toivonut hänen tähtensä ohjaavan hänet oikeaan.

Hänen ensimmäinen väitöskirjansa hylättiin kuitenkin. Sanottiin sitä aarraitaksi vastaisia tutkijoita

varten. Pajula teki toisen väitöskirjan. Se hyväksyttiin, mutta niukin naukin. Sanottiin, että oli liian vähän viitannut siinä käyttämiinsä lähteisiin.

Mutta hänen toivomansa akateeminen oppituoli oli hänestä iäksi etäännytynyt. Sanottiin, että hän oli tosin äärettömän tietomäärän, mutta ei tieteellisen tyylin mallikelpoinen edustaja.

— Hyvät herrat, oli hän toisessa väitöstilaisuudessaan epätoivon vimmallalla tiedustanut. Te sanotte, että tässä ei ole akateemista tyyliä. Tein minä niin taikka näin, en minä koskaan osaa oikeaan. Pyydän teitä, hyvät herrat, sanokaa minulle siis, mikä on tuo akateeminen tyyli!

— Tekijän oman judiciumin pitäisi se sanoa, oli joku kuivakiskoinen ääni yleisöstä silloin huomauttanut.

Hän siirtyi sitten Iitin rovastiksi, missä punaiset hänet v. 1918 mitä julmimmalla tavalla murhasivat.

9.

ARTHUR SIEGBERG.

Ruotsinkielen pohja oli minulla tavallista vankempi, kiitos olkoon kaksikielisen kotikasvatukseni ja varsinkin ruotsalaisen runouden ja romaanien, joista Välskärin kertomukset lienevät ensi sijassa mainittavat.

Siitä oli silloin nimittäin vain ensimmäinen osa suomeksi ilmestynyt. Mutta koska aavistelin, että

opettajatar-sisareni pöydällä olevat 4 muutakin osaa olisivat vähintään yhtä mielenkiintoisia, aloin niihin hiljaksen ominpäini tutustua, kuitenkin sanakirjaa käyttämättä. Vähäisen vaivannäköni palkitsi kyllin niitten aina nykyaikaistuva sisällys, päättyen vihdoin jokaisen järkeilevän ja uppiniskaisen koulupojan ihanteeseen, Paul Bertelsköldiin. Ei edes Ferd. Ahlmanin enemmän kuin kuiva oppikirja voinut sittemmin minussa tuota toisen kotimaisen kielen harrastusta täysin tukahuttaa.

Runebergin ja Tegnérin runous saattoi asian onnelliseen loppupisteeseen. Ymmärsin jo koulun keskiluokilla ruotsinkieltä kutakuinkin täydellisesti. Yläluokilla opin sitä puhumaan, sangen virheettömästi puhumaan.

Tämä ynnä omat Päivälehdessä, Nuoressa Suomessa ja Hämeen Sanomissa jo koulupoikana julkaisemani runokokeet lienevät herättäneet silloisen ruotsinkielenopettajani Arthur Siegbergin (Siikaniemi) huomiota. Seitsemännellä luokalla hän erään lukutunnin loputtua kääntyi äkkiä puoleeni ja kysyi, enkö muka ollut ajatellut kääntää suomeksi Kuningas Fjalaria, jota juuri tunnilla luettiin.

Olin painua maan alle tuosta minua ylenmäärin kunnioittavasta ja mairittelevasta ajatuksesta.

— E-en ole uskaltanut niin korkealle, sain kuitenkin sanoilla merkityksi. Se on vaikea, kovin vaikea työ.

— Epäilemättä se on vaikea, myönsi hänkin, mutta Kiljanderin suomennokset ovat niin tuiki kankeita ja puutteellisia, että ne joka tapauksessa on tehtävä toisen kerran.

— Kyllä, vastasin vaatimattomasti. Ne eivät ole outoja minulle.

— Lönnbohmin pitäisi ainakin yrittää. Kun Lönnbohmillä itsellään on niin kaunis kieli, niin ei sen pitäisi olla aivan mahdotonta. Ja epäilemättä se olisi makua kehittävä.

— Kyllä, epäilemättä, vastasin, varsinkin jos maisteri itse ottaisi tarkastaakseen käännökseni.

— Mikäli aikani sallii, vastasi hän herttaisimmalla hovimiehen hymyllään, teen sen mielelläni. Pidämme asian siis päätettynä?

— Ahkeruus on ilomme, uskalsin jo nyt puolileikillisesti tarttua tarjottuun käteen.

— Onhan siinäkin joku elämäntehtävä, hän sanoi, kääntää Runebergia!

Epäilemättä se oli varhaisemman sukupolven mielestä elämäntehtävä sellaisenaan. Onneksi olinkin kyllin nuori, ettei pieninkään epäily sen pätevyydestä päässyt syntisimpäänkään sydänalaani pujahamaan.

Oikealla vaistolla tartuin ensin kiinni tämän majesteetillisen runoelman muodollisesti helpoimpaan toiseen lauluun. Sen kanssa pari kuukautta kampailluani saatoin sen jo tarjota tarkastettavaksi tuolle optimistiselle opettajalleni.

Hän teki siihen keveällä kädellä joukon yksityis-huomautuksia, joista heti oivalsin — ellen olisi sitä ennen tiennyt — olevani tekemisissä hienon, herkän laulajasielun kanssa, joka käytteli suomenkieltä minulle hämmästyttävällä taituruudella. Samalla

antoi hän siitä edullisen lausunnon ja kehoitti jatka-

Sain seuraavana kesänä työni loppuun ja tarjosin sen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, joka asetti sitä varten tarkastusvaliokunnan, professori Arvid Genetz (Jännes) ja lehtori Paavo Cajander sen jäseninä. Tämän kielellisen mankelin läpikäytyään se oli-kin valmiina minulla jo ylioppilaaksi tullessani, matkaten Werner Söderströmin isälle, vanhalle konsuli G. L. Söderströmille, joka samoihin aikoihin oli asettunut toisen suomenkielisen Runeberg-painoksen eli n. s. mallipainoksen puuhan etunenään.

Söderström maksoi siitä palkkiona Smk 200: —, joka tässä täydellisyyden vuoksi mainittakoon.

Muuten ei Arthur Sieberg pedagogina liene ollut ensimmäisiä, ellei viimeisiäkään. Hän oli taiteilijan näköinen ja hän oli taiteilija. Leppymätön kohtalo oli hänet opettajan epäkiitolliseen ammattiin lennättänyt. Mutta mekin, hänen silloiset oppilaansa, ymmärsimme aivan hyvin, ettei se hänen oikea alansa ollut.

Hän oli laulaja ja hänestä olisi pitänyt tulla säveltäjä. Varmaankin oli hänen lämmin äänensä ja innoittava esitystapansa omiaan monessa nuoressa sydämessä tarpeellista ihannemielisyyttä herättämään. Kun hän pääsi ruotsinkielisestä kirjallisuudesta ja runoudesta puhumaan, sädehtivät hänen silmänsä, hänen vartalonsa oikeni, hän pyyhkäisi joskus kuin vapautunut vanki tummatukkaista, kaunismuotoista päätään, sanojen hopeasolkina hänen huuliltaan solistessa. Mutta mallikelpoi-

nen pedagogi hän ei ollut, sen huomasimme ennen kaikkea siitä, että hän ei aliluokillakaan käyttänyt mitään rangaistuksia eikä yläluokilla taas muita kuin lyhyitä kyyneltyviä vaitioiloja ikkunan ääressä selkä meihin päin.

Tuo tapahtui silloin, kun hänen mielestään emme osanneet mitään tai olimme häirinneet hänen ope- tustaan tavallista suuremmalla vallattomuudella.

Ne jättivät jälkeensä meihin pahan omantunnon tutkaimen, jonka vuoksi koetimme olla häntä kohtaan mahdollisimman hyvänsuopia myöskin omasta puolestamme. Se osoittautui läksyjen tunnollisessa lukemisessa ja etenkin kirjallisten harjoitusten hiki- päisessä suorituksessa, joka ei epäilemättä vähenty- nyt tuosta hänen alati päihimme takomastaan tosi- asiasta, että niistä riippui ainakin neljänneksi osaksi, tulisiko meistä koskaan ylioppilaita vai ei. Emme myöskään antaneet hänelle mitään liikanimeä.

Arthur Sieberg oli mielestämme mies erikseen opettajistomme keskuudessa. Sitäpaitsi hän oli kau- pungin kaikkien säveltaiteellisten harrastusten itse- oikeutettu keskipiste, joten hänen suhteensa etenkin luokan lauluveikkoihin oli mitä toverillisin ja sydä- mellisin.

10.

MATEMATIIKKA.

Muistan vielä varsin hyvin isäni ylpeyden, kun jo varhaisina lapsuusvuosinani opin ulkoa kertoma- taulun, jota sittemmin sain kaikille hänen vierailleen

yhdessä luistavan ulko- ja sisälukuni kanssa toistaa ja todistaa.

Siitä seurasi aina hyväntahtoinen pään silytys ja useampiakin ylimääräisiä palkintoja rinkelin tai piparkakkujen muodossa, joitten kanssa minun sittemmin oli pikaisesti perähuoneesta poistuttava.

En ymmärrä, että olisi ollut mitään vikaa myöskään vanhan koulutätini minulle tarjoamassa opetuksessa. Vielä vähemmän sitä oli Kajaanin ala-alkeiskoulun rehtorin Ticcanderin päihimme pääntäämässä numerotiedossa, sillä häntä pidettiin sangen vaativana ja täsmällisenä opettajana.

Tuon tasaisen uran taittuminen lienee tapahtunut Oulussa, missä koko tärkeän kolmannen luokan ajan hoiti matematiikan opetusta tähän toimeen täysin kykenemätön maisteri Wettersten. Kukaan ei osannut eikä kenenkään tarvinnut osata mitään. Riitti, jos edes istui kiltisti paikallaan. Mutta tietysti ei kukaan tehnyt sitäkään, vaan ilvehti, pukki toistaan ja tappeli, tuon härmaantuneen ukon hommastellessa ja höpistessä yksin taulullaan. Jotakin siitä olisi pitänyt kaiketi opintovihkoihinkin kirjoittaa, mutta kuka sitä viitsi, kun tiedettiin kuitenkin, että hän kovin epämielellään antoi liian alhaisia arvosanoja.

Vaatimattominkin kurinpito oli kokonaan ylivoimainen hänelle. Usein ei kukaan luokalla ollut enää lopulla tuntia paikoillaan, vaan kiersi ja tanssi pitkin huonetta, pistäytyenpä välistä itse opettajankin pyhitetyn pöydän taa. Samalla oli ääntä ilmassa usein niinkin paljon, että se häiritsi lähintä

luokkaa, josta silloin joko Rosendal tai Westerlund tai joku muu yhtä ankara pöpö ovelle ilmestyi, synnyttäen heti ympärillään haudanhiljaisuuden.

Ukko ei kuitenkaan ollut niin kiltti eikä tuhma kuin olisi luullut. Välistä hän salavihkaa tähtäili tuota pitkin huonetta hälisevää huligaanilaumaa, merkitsi syntipukkinsa ja lähti päättävästi häntä kohden etenemään. Hänen pitkä takkinsa oli aina liidussa, mutta paha merkki oli se, että hän silloin muutti liitupalasen oikeasta vasempaan käteen.

Toinen tiesi jo, mitä tulossa oli: hyvä korvapuusti. Tiesi ja kohotti kyynärpänsä suojakseen.

— Käsi alas! ärähti ukko. Pois kyynärpää!

Joka totteli, pääsi korvapuustilla, joka ei totellut, sai jälki-istunnon.

Useimmat valitsivat korvapuustin, joka tuli kuin isän hihasta ja jätti jälkeensä kaikkien viiden sormen sijat. Mutta sillekin naurettiin vain.

Kerran olin itsekin päästä tuosta onnesta osalliseksi, mutta tunti oli melkein loppuunkulunut ja minulla oli jo päässäni naapukka, kädessä kintaat, joita ei silmänräpäyksellistä ulossyöksyä varten puuttunut kenenkään koulupojan pulpetista.

— Ota pois naapukka, hän sanoi ja siirsi liidunpalan oikeasta vasempaan käteen. Mutta minä en riisunut naapukkaa. Hän määräsi minut silloin nurkkaan seisomaan. Viittasin vielä johonkin kysymykseen sieltäkin, kinnas kädessäni. Sain silloin tunnin istumista.

Kerran hän kuitenkin kaikessa avuttomuudessaan vaikutti liikuttavasti meidänkin kivikoviin

sydämiimme. Se tapahtui, kun odotettiin kouluun ylitarkastaja Strengiä.

— Koettakaa nyt osata jotakin, pyysi Wettersten. Tehkää nyt parhaanne! Jos lienee ollut vikaa minussakin, mutta minä menetän virkani, jos te niskoittelette.

Me päätimme tehdä parhaamme. Me emme totisesti niskoittelleet, mutta emmehän me osanneet mitään. Lienee syytä ollut sitten sysissä niinkuin sepissäkin.

Nerokas ylitarkastaja pääsi heti muutamien harvojen kysymysten jälkeen tämän kylläkin arvelutavan asian perille. Hän ajoi ukko paran itsensä taululle jotakin tavalliseen koulukurssiin kuuluvaa mittausopillista tehtävää suorittamaan ja astui itse hänen paikalleen, omalla salamannopealla, leikkaavalla ja järkähtämättömän johdonmukaisella tavallaan opetusta ohjaamaan.

Oli kuin hän aivan vaistomaisesti ja tahallaan olisi ottanut luokan mahdollisimmat matemaatiko muokatakseen. Mutta hän ei epäonnistunut siinäkään, hän veti esiin oikeat vastaukset, kiskoi ne niinkuin rautahohtimilla, käyttäen ainoina havaintovälineinä käsiään, jalkojaan, kyynärpäitään ja jokaista sormeaan. Hän piti todellakin meille mallitunnin, jota me hörössä korvin ja jännittynein mielin kuunteelimme, sillä mikään siitä ei mennyt yli niin surkeasti laiminlyödyn matemaattisen huomiokykymme.

Tajusimme ainakin vaistomaisesti, miten oli opetettava ja miten meitä oli opetettu. Tollokin olisi voinut sen ymmärtää.

Tunnin loputtua hän nyökkäytti päätään meille

jäähyväisiksi, astua tepsutellen ulos yhtä pehmeänä, liukkaana ja kriitillisenä kuin oli tullutkin. Ukko-pahaista, joka pää alhaalla ja hartiat kumarassa poistui hänen perässään, hän ei kunnioittanut pienimmälläkään huomiolla.

Ylitarkastaja Strengin kaikkivalta koulun alalla perustui muuten siihen opettajainkin tunnustamaan tosideikkaan, että hän ei suinkaan ollut yksinomaan etevä matemaattinen pedagogi, vaan saattoi antaa samanlaisia näytetunteja kielissä, luonnontieteissä, historiassa, missä milloinkin. Siksi kumahtelivat kuin kuolon kellot meidän korvissamme hänen loppusanansa eräässä rukoustilaisuudessa, jossa hän, annettuaan lausuntonsa koulun yleisestä tilasta ja ilmoitettuaan olevansa siihen hyvinkin tyytyväinen, paitsi eräässä aliluokan aineessa, jossa siinäkin sentään tulisi pikainen parannus tapahtumaan.

Se oli consilium abeundi (eronpyytämisen neuvo) ukko Wetterstenille.

Hän kuuluikin sitten eronneen, mutta silloin olin minä jo Hämeenlinnassa.

Sielläkään ei Skrepan kiivaista ponnistuksista huolimatta kolmannen luokan jättämä aukko matemaattisessa kehityksessäni täyttynyt enää. Pohjani oli heikko kerta kaikkiaan. Nautin vähintään vuoden algebran opetusta, olematta ollenkaan selvillä sen perusteista. Sama kurjuus jatkui sitten läpi koulun. Trigonometria oli tehdä kokonaan nuuskaa minusta. Logaritmeja opin, ihme kyllä, koneellisesti käyttämään, samoin kuin kerran tai pari lukukaudessa toistuvia harjoitustehtäviä auttavasti ratkaisemaan.

Salaisuus piili siinä, että minulta ei kysytty koskaan. Ei vaadittu viittaamaan eikä pantu taululle todistelemaan. Kuuluin luokan yläpään oppilaisiin ja siinä ominaisuudessa niihin harvoihin etuoikeutettuihin, joitten oli lupa olla viittaamatta. Toinen salaisuus oli se, että koko ajan otin yksityistunteja. Sellaisia oli minulle jo kouluun tullessani antanut silloinen ylioppilas Eino Voionmaa (Wallin), sittemmin luokkamme paras matemaatikko A. Dugin, joka varsinkin kahdeksannella luokalla koetti epätoivon vimmallalla painaa päähäni sinuksen ja cosinuksen ongelmia. Käyttämättä kenenkään hyväntahtoista apua sain kuitenkin välttämättömät kolme laskua ylioppilaskirjoituksissa suoritetuksi.

Mutta, niinkuin sanottu, minun pohjani oli heikko, kovin heikko. Siksi nauttikin yllämainittujen matemaattisten aineitten opettaja, lehtori Sargrén, rajatonta ja pelonsekaista kunnioitusta minun puoleltani. Olin aina näkevinäni hänen suupielistään esiin pistävän hymyn, joka merkitsi samaa kuin hän olisi sanonut:

— Tunnen hyvin tietojesi puutteellisuuden, poika. Annan kasvaa elonleikkuupäivään saakka nisujen niinkuin ohdakkeitten, mutta silloin on minulla sirppi kädessäni ja kahdeksannella luokalla minä leikkaan sinut poikki, poika.

Hänen ulkonainen olemuksensa tarmokkaine, täsmällisine piirteineen ja kalkkarokäärmeellisine nenäkakkuloineen oli muutenkin tavallisuudesta poikkeava ja ikäänkuin tarkoitettu pitämään meitä tarpeellisen välimatkan päässä.

Hän oli puettu aina siistiin, aina silkkipieluksi-
seen pitkään takkiin ja housuihin, joitten lahkeet
putosivat sen alta aina kuin räätäililtä tulleina ja
viivöttimella vedettyinä. Nenäkakkulat olivat luon-
nollisesti kultareunuksiset ja riippuivat korvan yli
heitetyssä ohuessa kultaketjussa. Tukka huolelli-
sesti jakaukselle kammattuna, lyhyt, teräsharmaa
leukaparta hyvin hoidettuna, kaulus, kalvosimet
ja tärkkipaita huikaisevan valkeina, kantasormus
ja hohtokiviset paidannapit omaa aitouttaan sätei-
levinä hän seiso i meidän edessämme ilmiönä korkeam-
mista ja mannermaisemmista yhteiskuntakerrok-
sista, miehenä, jonka kengännauhoja me emme tunte-
neet itseämme kelvollisiksi päästämään.

Hän oli mallikelpoinen toisin sanoen. Kun hän
sitäpaitsi sanoi meitä herroiksi ja käytti koko ajan
meidän suhteemme pelkkää ymmärtäväistä sarkas-
tista ylemmyyttä, ei ollut ihme, että me — kaikki
muut paitsi Dugin — pelkäsimme häntä kuin kuo-
lemaa.

Mikä pedagogi se oli, jonka palttoo ei ollut kos-
kaan nukkavieru eikä takin hihalla tai olkapäillä
tomuhiukkaakaan? Mikä peruukki se oli, joka ei kos-
kaan meille omaa persoonallisuuttaan paljastanut,
ei edes sen vertaa, että olisi tarjonnut kiitollista
maalitaulua juuri häntä varten hyvinkin valmiina
oleville vasamoille? Mikä pedagogi se oli, joka ei
koskaan pysynyt paikallaan opettajapöydän takana,
vaan asettui salakavalasti, kädet rinnan yli ristissä,
luokan taakse seinää vasten seisomaan ja tuosta
epäilyttävästä etäisyydestä taululla tapahtuvaa tie-

tämättömyyden teilausta kylmäverisesti ja kyynillisesti ohjaamaan?

Se oli aivan hirveätä meidän mielestämme. Sehän teki kaiken lunttaamisen mahdottomaksi. Eikä ainoastaan lunttaamista, mutta myöskin kaiken toverillisen kuiskauksen, seurustelun ja hyvinvoinnin. Eihän kukaan voinut koskaan tietää, milloin nuo lasiset tikarit olivat juuri hänen lapaluittensa väliin iskeytyneet, jossa tapauksessa ne piankin hänen kylkiluittensa lomasta esille kurkistaisivat.

Hän piti meitä ainaisen kalpean kauhun vallassa, eikä hän kuitenkaan koskaan kohdellut meitä muuten kuin hienosti, kenties hiukan ivallisesti.

Mutta iva siinä iässä on suorastaan sietämätöntä. Pelkäsimme hänen eleitään, ilmeitään, mutta ennen kaikkea hänen erikoisella taituruudella sorvattuja pistosanojaan, sillä ne kulkivat kuin myrkkyy ja kuluttava tuli kautta koko elimistömme. Sana oli todellakin rankaiseva raippa hänen käsissään. Diabolus itse ei olisi voinut sitä paremmin ja sattuvammin sovelluttaa.

Päällepäätteeksi hän oli erinomainen opettaja, asettuipa hän vielä ennen ylioppilaskokeita ikäänkuin kokonaan meidän puolellemme, koettaen yhdessä meidän kanssamme keksiä kaikenkaltaisia laskutyyppejä, joihin nähden korkean konsistorion asettama tutkijakunta saattoi ehkä olla kyllin utelias tietämään mielipidettämme. Kaikista hänen ponnistuksistaan huolimatta onnistuivat nuo kokeet kovin huonosti. Melkein kolmasosa meistä sai reppuja.

Mutta siitäkin hänellä oli oma sarkastinen tapansa lohduttautua.

— Parempi onni ensi kerralla, hymyili hän. Vahinko viisaillekin. Tämä luokka onkin ollut mielestään, ja myöskin minun mielestäni, henkisesti kaikin puolin liian kehittynyt tällaisilla kuivakiskoisilla numerotiedoilla nerouttaan rasittamaan.

Katsoen siihen, että hän oli myöskin luokan johtaja ja että hänellä sellaisena oli pitkin vuotta ollut tilaisuus jakaa aina järkeviä, aina kärkeviä huomautuksia meille kullekin, oli tuo todellakin diabolisesti sanottu meidän mielestämme. Meidän, humanistien, joitten joukossa oli historioitsijoita, runoilijoita, ajattelijoita, kuoro- ja soololaulajia, näyttelijöitä, viuluniekkoja, tanssitaitureita, kielimiehiä, papinkisällejä ynnä yleensä tiedon ja taidon, luovan ja esittävän taiteen edustajia. Mutta kaikkikaan yhteiset kykymme eivät riittäneet keksimään kyllin mojovaa vastausta tuollaiseen harkittuun hävyttömyyteen.

Ainoa kerta, jolloin näin hänen innostuvan, oli eräällä oppitunnilla, kun hän selitti meille korkorolle-laskun salaperäistä sisällystä ja merkitystä.

Hän kävi silloin suorastaan kaunopuheiseksi.

— Ajatelkaa, hän loihe kiihkeästi lausumaan, teillä on sata, teillä on tuhat, teillä on kymmenentuhatta pientä kuparista penninrahaa. Te panette ne pankkiin korkoa korolle kasvamaan. Teillä on silloin kymmentuhantinen työläisarmeija hallussanne. Ne eivät vaivaa teitä, ne eivät vaadi teiltä mitään, eivät palkkaa, eivät ruokaa, eivät juomaa,

eivät vaatteita tai taskurahja, ne tekevät vain koko ajan työtä, yötyötä, päivätyötä, pyhätyötä, arki-työtä. Kenen hyväksi? Teidän hyväksenne. Ne eivät nuku koskaan, ne eivät kaipaa lepoa koskaan, eivät huvitusta eivätkä vapaata maanantaita. Mitäkö ne tekevät sitten? Ne takovat kultaa, ensin pikku murenin ja murto-osin, sitten aina kasvavam-pina kasoina ja kilisevämpinä kimpaleina. Ne ovat vuoren kääpiöitä, joitten vasarat eivät lakkaa koskaan valkkamasta.

Luulen, että oli aikainen aamutunti ja että varhaisen talvihämärän kanssa kamppailevat kynttilän-liekit valaisivat himmeästi huonetta hänen takanaan. Hän vaikutti niitä vasten katsottuna kuin ilmetyltä pimeyden ruhtinaalta. Hän oli aluksi nojannut polvensa tyhjään pulpettiin ja aloittanut miltei linkku-veitsen kulmassa esityksensä, mutta mitä pitemmälle hän pääsi siinä, sitä säkenöivämpinä säihkyivät hänen silmänsä ja sitä kirikkaampina kiilsivät hänen nenäkakkulansa, hänen vartalonsa oikein, hänen päänsä nousi pystyyn, hänen kätensä teki kouristuksen-tapaisia liikkeitä, kuin hänellä nyt jo olisi ollut sormiensa välissä laskettavina kaikki nuo niin kaunopuheisesti kuvailemansa kultakasat.

Missä eivät sormet eivätkä sanat riittäneet, hän riensi taululle esittämään salamannopeasti takaa-ajamansa ajatuksen.

— Jos tämä penni, hän sanoi, olisi pantu pankkiin ensimmäisenä päivänä Kristuksen syntymästä, ja laskettu sille korkoa korolle tähän päivään saakka, niin olisi sen summa nyt näin ja näin suuri.

Samalla hymyili hän meille niin mefistomaisesti, kuin olisi hän todellakin seisonut keskellä suitsevien ja sauhuavien alkuaineittensa nesteitä ja kaasuja, massoja ja möhkäleitä. Hän todellakin näytti luomisintoiselta metallurgilta, josta oli tullut uusia maailmoita kaaoksesta muovaileva demiurgi. Varsinkin kun tiedettiin hänen erikoisella haltioitumisella harastavan myös joitakin fysikaalisia keksintöjä, joista sanottiin hänen valmistelevan akateemista väitöskirjaakin, teki tuo antikristillinen näky meihin todellakin tärisyttävän ja kaamean vaikutuksen.

Matematiikan tohtoria hänestä ei tosin tullut, mutta kyllä sensijaan eräs Pohjoismaisen Yhdyspankin haaraosaston johtajia Hämeenlinnassa.

11.

FYSIIKKA.

Aine, josta sensijaan kaikki olisimme olleet huvittettuja, epäilemättä opettaja itsekin, sillä sehän ei kuulunut noitten pelättyjen ylioppilaskirjoitusten piiriin, oli fysiikka. Opetusvälineitten puutteellisuus oli kuitenkin parantumattomana esteenä sen enempään harjoitukseen, mutta saimmehan niittenkin avulla sentään olla mukana edes joissakin kokeissa, joista polttopisteet, taskukellon naputuksen kuuleminen koko luokkahuoneen yli, mutta ennen kaikkea sähköoppi tuntui tulevan lähelle meitä.

»Viksari» eli »piru pullossa» herätti yleistä tyyty-

väisyyttä. Huomasimme, että tässä oli jälleen tilaisuus nauraa, koska opettajaa itseäänkin nauratti, ja koetimme kaikki omalla sormitekniikallamme sitä mielen mukaan hypittää.

Seitsemännellä luokalla oli tämän hyvin hyödyllisen aineen opettaja sitäpaitsi tuiki nuori mies, maisteri Plathán nimeltään, joka täysin toverilliselle kannalle meidän kanssamme asettuen nautti jakamatonta sympatiaamme. Jollakin hyvällä sukkeluudella saattoi, ei vain fysiikan, vaan myöskin tuon peloittavan matematiikan pahimmistakin pulmista selviytyä. Kurinpidosta sensijaan ei jäänyt jälkeäkään.

Yllämainittu Sargrén nautti silläaikaa virkavapautta joitakin tieteellisiä töitä varten, joilla hän aikoi väitellä itsensä tohtoriksi. Sekin seikka oli omiaan ylläpitämään kauhunsekaista sädekehää hänen poissaolevankin päänsä ympärillä.

Plathánin luona saatoimme myöskin toverillisella vieraskäynnillä pistäytyä. Hän tarjosi silloin kahvia, voipa joskus paperossinkin ojentaa, kieltäen kuitenkin hirveällä otsanrypistyksellä ketään polttamasta.

— Tehän olette lukiolaisia vasta, sanoi hän. Minähän olen teidän opettajanne, eikä koululaki salli teidän polttaa ainakaan opettajanne silmien edessä.

Sitten purskahti hän herttaiseen ja sydämelliseen nauruunsa, josta oli seurauksena, että me kaikki urhoollisesti pöllytimme paperossimme loppuun. Tavallisesti lähdimme sitten kävelemään kaupungin puistotielle, usein hän mukanaamme.

Mutta hänen koulutunneillaan vallitsi usein sellainen intiaani-iloisuus, että joku läheisenkin luokan peruukeista tai Pehtori itse törmäsi kummastuneena katsomaan. Jos se oli Pehtori, sanoi hän vain:

— Pojat, pojat! ja meni menojaan.

Syntyi heti kuolemanhiljaisuus, jota kesti usein monta minuuttiakin. Myöskin opettaja uskalsi tuskin hengittää.

— Siinä sen näitte nyt, kuiskasi hän matalalla äänellä osoittaen ovelle päin. Jos te ette ole hiljaa, niin meidät hukka perii.

Hän asettui meidän kanssamme täysin solidaariseksi.

Me koetimme lohduttaa häntä arvelevaisella päänpudistuksella. Keksimme jonkin uuden vitsin, joka sai hänet jälleen hymyilemään, ja pian oli äänten yhteissumma jälleen yhtä korkealla.

Jos se oli Jassi, niin saavutti hän saman tuloksen yhtään sanaa sanomatta. Hän seisoi vain hetkisen käsivarret ristissä rinnan yli, korjasi housunkaulustaan ja teki siron ympärikäännöksen. Muista vierailijoista me emme juuri mitään välittäneet. Kahdeksannella luokalla saapui Sargrén jälleen joukkoansa johtamaan ja kurinpito oli mallikelpoinen. Mutta luonnollisesti kaipasimme me kaikki ystäväämme Plathánia, sillä me emme olleet koskaan voineet aavistaakaan, että niin kuivan aineen kuin matematiikan opettaja saattaisi olla myöskin ihminen ihmisten seassa.

Fysiikan koppiin päästyään osoitti hänkin sitä olevansa. Hänen sähkökokeisiinsa kuului luonnolli-

sesti myöskin kissannahka ja sen tai tämän oppilaan jollekin sähköjakkaran tapaiselle laitokselle nouseminen, jolloin hän tahtoi osoittaa sähköön vaikutusta varsinkin ihmisen tukkaan nähden.

Tämä jälkimmäinen koe kauhisti meitä sala-peräisesti, sillä olimmehan lukeneet sanomalehdistä, että Amerikassa oli sähkötuoli anastanut vallan sekä giljotiinilta että pyövelin piilukirveeltä, ja jos lisäksi vielä ikkunaluukut silloin suljettiin, oli tuo faustilisen taikakeittiön tunnelma täydellinen.

— Kentiespä joku tahtoo astua tänne opettajan kateederiin, kuului vain hänen äänensä kohteliaana ja notkeana. Minä vakuutan, että koe on täysin vaaraton niin kauan kuin sähkökone on minun käsissäni. Minä näytän tietä tällä sähkölampulla.

Ja samassa välkähti aavemainen valokimppu läpi pimeyden, pyyhkäisten ohimennen hänen omaa kotkankourunenäänsä kultasankaisine nenäkakku-loineen, mahdollisesti jotakin kultaplombiakin hänen sarkastisiin hymykuoppiin vetäytyneessä suomalolaan. Sitten tanssi se niinkuin piinallisen kuoleman uhka kunkin meidän päälaellemme. Kaikki istuivat jähmettyneinä paikoillaan.

Olimmehan me täydellisesti hänen vlassansa. Hänhän hallitsi voimia maassa, meressä ja taivaan vahvuudessa. Tukkamme seisoivat pystyssä jo ilman enempää sähkötystäkään.

Äkkiä tunsin sen pysähtyvän omalle päälaeleni. Samalla kuulin hänen kohteliaan, täsmällisen, kenties hiukan ivallisen äänensä soinnahtavan.

— Lönnbohm on niin urhoollisen näköinen,

sanoi hän. Ehkäpä herra Lönnbohm ei pelkää sähkökojetta minun kädessäni?

Hypähdin pystyyn siinä silmänräpäyksessä kuin jo sähköiskun saaneena.

— Olen valmis, virkahdin, tosin hiukan vavahavalla äänenpainolla.

Eikä roomalainen moriturus-gladiattori itse voinut ylpeämmällä ilmeellä imperaattoriaan tervehtiä kuin nyt minä kulkiessani tuon salaperäisen sähkölyhdyn valossa päin tuntemattomia kohtaloita.

Olinhan luokan priimus, täytyihän minun näyttää hyvää esimerkkiä.

Mutta minä en tiennyt, että kuljinkin päin pahempaa kohtaloa kuin kuolemaa, vaikka olisihan minun pitänyt se jo edellyttääkin. Sillä enhän ollut tekemisissä vain tavallisen pikkupirun kanssa, vaan itse pahan periaatteen, sen langenneen enkelin kanssa, joka omistaa infernaalisista kuiluistaan kohoten saattoi millä hetkellä hyvänsä kohdata minun vähäpätöistä kahdeksannen luokan priimus-auktoriteetiani omalla peljättävällä primus inter pares-arvovallallaan. Sillä kenen kilpi ja kalpa olikaan kerran paistanut kirkkaimmalla valollaan kaikkien tavalisten kerubien eturinnassa? Kuka oli kerran ollut sen ylhäisempi taivaan lukemattomien joukkojen ja joukko-osastojen johtaja kuin hän, tuo pimeyden pääruhtinas itse, joka oman ylpeytensä hulluttamana oli houkutellut omat tähtilukuiset laumansa ja oman myriadisena alipäällystönsä epätoivoiseen taisteluun itse valkeuden pääruhtinasta vastaan? Ja kukapa nyt sen syvemmälle syöstyynä oman

epäilyksensä tulipalopakkaseen koetti vielä helvetin keskuudesta eli Danten mukaan maapallon keskipisteestä sen itsepintaisemmin ja käärmeellisemmin kostaa tappiotaan, valloittamalla valkeuden jumalalta niin monta alamaista sielua kuin mahdollista, vetääkseen heidät alas omiin iankaikkisiin onkaloihinsa?

Sillä mitä pelkää mies enemmän kuin kuolemaa? Tulla — naurunalaiseksi.

Tunsin tulevani siksi tuolla onnettomuuden sähköjakkaralla seisoessani ja kuullessani oman jotakuinkin tuuhean tukkani rätisevän hänen kuljetellessaan kättään minun pääni ylitse.

Arvattavasti iski se kipinöitäkin, joita en kuitenkaan itse nähnyt. Näin sensijaan tovereitteni pidätetyn sisäisen hilpeyden, joka siellä täällä yhä ylenevillä penkkiriveillä purkautui jo minun herkistyneille kuulohermoilleni hyvinkin tajuttaviin hihi-tyksiin ja puoliääneen supatettuihin kuiskutuksiin.

— Lömppä, Lömppä, katos Lömpppää, kuului sieltä. Hi hi hi hi! Onpa hän nyt niinkuin Sodomian ja Gomorran mies.

— Lömppä! Lömppä! kuului toisaalta. Tuskin hän kuulee meitä enää tuolta Siinain korkeudesta.

— Lömppä on niinkuin Daniel palavassa pätsissä, tuntui vielä lisäävän siihen eräs villipeto, jonka nimeä en unohda milloinkaan, vaikka sulasta halveksumisesta en katso tarpeelliseksi sitä tässä yhteydessä mainita.

— Eipäs, vaan niinkuin Sadrak tai Mesak tai Abednego, sillä heidäthän tuliseen pätsiin heitettiin,

kuulosti joku toinen yhtä etevä neropatti pitävän asianmukaisena tässä jo ilmankin arveluttavassa tilanteessa raamatullisesti korjata häntä.

— Siis on Daniel heitetty teidän eteenne, ajattelisin vavisten voimattoman vihan ja raivon tunteesta. Sillä enhän ollut aivan varma siitä, pääsisinkö enää paikaltani päkähtämään ylenantamatta sieluani iankaikkiseen kadotukseen.

— Riittää, sain kuitenkin kutakuinkin säilytyllä itsetunnolla sanotuksi.

Tunsin samalla tuon salaperäisen taikapiirin ympäriltäni hälvenevän. Luciferus pysäytti heti sähkökojeensa.

— Kiitoksia, kuulin tuon tunnetun demiurgin vierelläni virkahtavan. Herra Lönnbohmilla onkin harvinaisen tuuhea tukka, joka on erikoisen sopiva tämäntapaisiin kokeisiin.

Erosimme kohteliaalla kumarruksella. Olin jälleen vapaa mies paikalleni istumaan.

Missä määrin naurunalaisuuteni toverieni silmissä samalla lakkasi, sitä lienen ehkä polkeen-alainen itse punnitsemaan. Mutta taitavasti piilotettu epäluulo minuun jäi, eikä se ehkä ole kokonaan poistunut vieläkään.

12.

KISSANNAUKUJAISET.

Tuo samainen Sargrén, tuo peloittava luokanjohtaja, tuo kaamea fyysikko, matemaatikko ja trigonometrikko, osoitti sentään eräässä arkaluonto-

sessä asiassa meitä poloisia koulupoikia melkeinpä enemmän kuin tarpeeksi tajuavansa.

Miksi siis juuri hänelle kissannaukujaiset?

Eipä suinkaan hänelle, joskin hän oli epäsuora aihe niihin.

Kerran eräällä fysiikantunnilla ei hän voinut lukion vanhalla, kuluneella kissannahalla jotakin varsin viatonta sähkökoetta esittäessään olla eräällä paljon merkitsevällä äänenpainolla huomauttamatta:

— Tarvittaisiin oikeastaan uusi kissannahka tähän kouluun.

Valitettavasti eivät nämäkään alemmat luontokappaleet kuitenkaan ole niin korkealle luonnontieteelliselle tasolle kohonneet, että ne tulisivat itsestään ja varsinkaan ilmaiseksi edes ihmiskunnan havainnollisen opetuksen hyväksi meille selkätaljaansa tarjoamaan. Muistaakseni huomautti hän samalla, että siihen tarvittaisiin ehkä joitakin koulu-toimen ylläpitämiseltä haettavia ylimääräisiä varoja. Mutta koska valtio ylimalkaankin oli varsin niukka luonnontieteellistä pedagogiikkaa kohtaan, niin ei ollut varmaa edes, tulisiko tuontapainen hakemus ollenkaan hyväksytyksi.

Mutta minkä muistan aivan selkeästi, on se, että esitettyään tuon yhtä vaarallisen kuin arvaamattomia näköpiirejä avaavan asian katsoi hän meihin kaikkiin tuiki hullunkurisesti ja katupoikamaisesti yli kultasankaisten nenäkakkulainsa, samalla kuin hieno, tuskin huomattava hymyily karehti hänen kapeilla huulillaan.

Kenen todellisen koulupojan sydän ei silloin olisi

uudesta riemastuttavasta onnentunteesta sylkähäntänyt? Eiköhän se ollut sama hekkumallinen hengen auvo, joka sai niin monen oikean tappelupukarin, jopa paikkakunnalla tunnetun puukkojunkkarinkin liittymään meidän lyhyen, mutta karskin vapaustistelumme rintamaan, jossa, kuten niin monet siinä mukana olleet sotijalot vieläkin mielihyvällä kertoilevat, sai kerrankin tapella »ilman lensmannia»?

Meitäkin tarvittiin siis johonkin! Me saatoimme olla mukana niin korkeissa ja päätäpyörryttävissä asioissa kuin isänmaa, koulutoimi, luonnontieteellinen opetus, niitä ohjaamassa, niitä vanhoista ennakkoluuloista vapauttamassa! Alas kahleet ja pakko-paidat! Alas logiikat ja metafysiikat, alas teologiat ja dogmatiikat! In tyrannos! Päin hirmuvaltiaita! Ecrasez l'infame! (Kukistakaa tuo kuvatus, kuten Voltaire sanoo.)

Tuskin mitkään maailman kulttuurihistorian mahtipontisimmatkaan iskusanat voinevat tulkita jokaisen abiturientin rinnassa julki tai piilokkali pulppuavaa vapauden vaatimusta. Vain marseljeesin tulta ja verta suitsuavat sanat ja sävelet saatanevat kautta kaikkien aikojen ja kansakuntien saada siitä kaikki sydämet jälleen syttymään.

»Allons, enfants de la patrie,
le jour de gloire est arrivé! . . .»

(Eespäin, lapset synnyinmaamme,
on koittanut päivä kunnian! . . .)

Yleisen himon ja siitä johtuvan hurmion näin ympärilläni usean ja muuten hyvinkin kehittyneen

kumppanini silmissä kimaltelevan. Syntyi onnettomuutta uhkaava äänettömyys.

Samaa saartuvien ja kohta salamoivien ukkospilvien edelläkäypää tuonentyyntä hiljaisuutta kesti koko sen tunnin ja koko seuraavan välitunnin. Kaikki pakollinen koulutyö tuntui sinä päivänä varsin turhalta ja vähäpätöiseltä. Mutta ennen yötä sitten leimahti, lienee leimunnut läpi yönkin kaukaina sinertävinä Kalevantulina, joitten jyrinää ei kuulunut ennenkuin eräitten vuorokausien kuluttua.

Siitä syntyi yö, jonka vertaista ei liene kuultu koskaan minkään latinakoulun historiassa.

Lienee ollut sen rinnalla pelkkää lastenleikkiä julman Herodeksen toimeenpanema viattomain lasten murha Betlehemissä.

Tuskin voinee verrata siihen edes maailmanhistorian mainitsemia »Sisilian iltamessua» tai kaikille hugenoteille niin kammottavaa Pärttylynyötä silloisessa Catharina di Medicin Parisissa. Kadottivat kauhunsa sen rinnalla myöskin hispanialaisen kulttuurin esitaistelijain aito hidalgolaiset menettelytavat avuttomien aztekien keskuudessa, Tukholman verilöylyt, Alban herttuat, Iivana julmat ynnä hänen myöhäsyntyisempienkin jälkeläistensä harjoittamat teurastusmenetelmät milloin omaa, milloin muita kansallisuuksia kohtaan.

Tarkoitan tällä ennen kaikkea Leninin ja Trotskin nimellä käypää kommunistisevankeelista vallankumouksen propagandaa.

Omasta puolestani olisin taipuvainen tämän nyt kyseenalaisen yön tapahtumia Hämeenlinnan kissan-

naukujaisiksi nimittämään. Naukui silloin todellakin monen mamman kissa ja monen vanhanpiian ainoa turva tunki sisuksensa vavahtavan kuolemanpelosta.

Ei säälytty silloin Ammonin pakanain pyhää karjaa. Suuri parku kuultiin, kuten kerran Egyptin esikoisten keskuudessa.

Tulos oli kokonaan tyrmistyttävä, yli oivallisen.

Kun seuraava fysiikantunti tuli, oli opettajan pöydällä useamman kuin yhden kämmenenmitan korkuinen kasa tuoreita, kiiltäviä kissanvuotia, joihin lehtorin alati valpas katse heti silminnähtävällä mielihyvällä kiintyi.

— Kiitoksia, kovin paljon kiitoksia, sanoi hän huomattavalla lempeydellä ja täydellä ymmärtämyksellä. Tässä riittää kyllä niitä seuraavillekin sukupolville.

Sanoi ja korjasi kallisarvoisen saaliinsa hellävaroen koekaapin lukittujen vihreäverhoisten ovien taa. Tiesimme niiden olevan hyvässä tallessa siellä, vaikka tuomiopäivään asti.

Mutta itse tunsimme tuon päivän kohtalokkaan merkityksen kovinkin läheltä meitä lähestyvän. Sillä moni, sangen moni meistä tunki jo silloin kyykäärmeen ahdistuksen sydänelässään, josta muinaisrunoutemme sanoo:

»Syyt sydäntä kaivelevat»,

ja jonka mestari Akseli Gallen-Kallela on niin tuskaisen todellisesti kuvannut eräässä ikimuistoisessa lasimaalauksessa.

Itse olin verrattain viaton tuohon tapain turmioon. Mahdollisesti vaikutti siihen usein mainittu vastahakoisuuteni matematiikkaan ja sen sukulaistieteisiin nähden, mahdollisesti myös myötäsyntynyt ja kautta koko iänkin seurannut vastenmielisyyteni verta, saati sitten viatonta verta kohtaan, ihmisen niinkuin eläimenkin. Mutta enhän voinut estää, että olin eräänä aamuna ennen tuota historiallista fysiikantuntia herännyt jo kello 6:n aikaan aamulla ja nähnyt kaikkiin sähkökokeisiin hyvinkin innostuneen huonetoverini Puteliuksen suureksi ihmeekseni istuvan jo yhteisen kirjoituspöytäme ääressä ja siinä aivan hyvällä omallatunnolla nylkevän jotakin, joka ainakin aamuntorkkuiisiin silmiini näytti peloittavan todenmukaisesti suurelta, punertavalta kissanraadolta. Siitä tuli piankin tuiman tutkinnon hetki minulle, sillä nyt sekä jyrisi että salamoi.

Kaikki tuon kuulumattoman hirmutyön herättämä itku ja parku, valitus ja voihkina, joka kulki talosta taloon, perheestä perheeseen, kohdistui nimitäin meihin koulupoikiin. Ja ennen kaikkea meihin kahdeksasluokkalaisiin, jotka eivät suinkaan olleet aivan hyvässä yhteiskunnallisessa maineessa enenkään, saati sitten kun siivekäs huhu kertoi meidän myöskin fysiikkaa ja siinä välttämättömiä havaintovälineitä harrastavan.

Luokkamme johtajasta, lehtori Sargrénista, saatoimme kyllä tässä tapauksessa enemmän kuin varmoja olla. Hän ei epäilemättä tulisi omalta osaltaan yhtään meistä ilmiantamaan, eikä edes siihen

tarpeellisessa tutkimuksessa mitään muuta kuin kiitollista päiväkirjaa pitämään.

Hän oli solidaarinen meidän kanssamme, ja saatoimme olettaa samoin olevan myös koko opettajakunnan.

Siihen asti oli asia selvä. Mutta meitä kovistettiin myöskin henkilökohtaisesti.

Ainakin teki sen rehtorinleski Bergroth, joka tosin ei uskonut minua moiseen arveluttavaan ansio-työhön osakkaaksi, mutta sitä enemmän lellipoi-kaansa Puteliusta, joka aina voi olla varma hänen hyväntahtoisesta anteeksiannostaan.

— Onko Lönnbohm nähnyt, kysyi hän oikein kahdenkesken minulta, Toppeliuksen tappavan jota-kin kissaa?

Voin moitteettomalla omatekoisella kärjäkirjuri-logiikallani ja varmalla äänenpainolla vastata tuohon:

— En, rakas täti, en milloinkaan.

— Ehkä sentään? kysyi hän vieläkin pieni epäilyn väre suupielessään, ja jatkoi gustavianis-lenngreniläisellä kielellään:

— Tietäähän Lönnbohm, että tässä talossa asuu pari ikäpatinoitua impeä, joilla oli punakarvainen angorakissan-iljetys ilonaan. Nyt he ovat kuin jehut kimpussani. He väittävät, että Toppelius on tappanut kissan. Onko Lönnbohm nähnyt sitä?

— En, saatoin siihen jo täysin voitonvarmasti virkahtaa. Minä en ole nähnyt sitä enkä usko hänestä mitään sellaista. Jos joku toinen olisi tappanut ja jättänyt sen hänelle nyljettäväksi, niin sen voisoin katsoa hänen tavattoman luonnontieteellisen lah-

jakkuuteensa nähden enemmän kuin todenmukaiseksi.

— Niin minäkin, sanoi siihen kaikkiymmärtävä rehtorinleski Bergroth, lyöden minua tutunomaisesti olalle. Ja jos hän olisi tapanutkin kissan . . .

— Kuinka, rakas täti?

— Niin en pitäisi kovin suurena syntinä sitäkään. Lönnbohm tietää, että minä en pidä kissoista enemmän kuin vanhoista piiostakaan.

— Mutta sehän on synty, sanoin. Mitä rakas täti siis aikoo vastata heille?

— Että meidän pojat eivät ole sitä tehneet. Että he eivät tiedä siitä mitään. He eivät tunne seikkaa. Asia on kokonaan outo meille.

Ja hän poistui omaan huoneeseensa ylpeänä ja kenokaulaisena kuin kuningatar Kristiina itse, arvaustenkin asianomaisille vanhoille piiolle asianomaista ripitystä antamaan.

13.

LUONNONHISTORIAA.

Luontoa olisi minulla tietysti ollut hyvä tilaisuus tutkia jo hamasta lapsuudestani Kainuun karusta faunasta ja floorasta huolimatta, mutta synnyynnäinen kiintymykseni siihen hävisi piankin oppikouluun saavuttuani Linnén luettelomaisen järjestelmän ja Melan sitä uskollisesti seuraavan, täsmällisesti lajittelevan kasviopin painon alla, joka tarpeellisen havainto-opetuksen puutteessa kävi minulle, niin-

kuin ehkä monelle muullekin, kokonaan vastenmieliseksi.

Ei luettu enää Topeliuksen Luonnonkirjaa, vielä vähemmin Lönnotin kasvioppia, eikä oltu eläinopisakaan taas päästy nykyaikaiselle puolimystilliselle, puolikaunokirjalliselle kannalle, joka salli esim. Korkeasaaren nykyisen intendentin Rolf Palmgrenin kerran haltioitumisen hetkellään minulle huudahtaa:

— On aivan samantekevä minusta, kuuluuko joku kivikuntaan, kasvikuntaan, eläinkuntaan taikka taivaan valtakuntaan, mutta luomakuntaan hän kuuluu, ja se riittää minulle.

Olisin valmis hänen kaikelle luodulle omistetun myönteisen uskontunnustuksensa allekirjoittamaan.

Mutta niin ei opetettu meidän latinakouluissamme. Eläinopissa oli päästy Birger Saloseen, joka ei liene ollut ansioton sekään, mutta omiaan yksityisseikkonsensa paljoudella vilkkaimmankin henkisen harrastuksen tappamaan.

Minulle oli luonto lapsuudesta saakka ollut jotakin aivan toista: tunnelmia, suurta sopusointua, rauhaa ja kirjavien mielikuvien kangastuksia, jotka enemmän kuin mikään muu täyttivät mieleni uskonnollisella panteistisella hartaudella. Siitä oli seurauksena, että kasveista ja kukkasista tunsin vain ne, joita yksinkertaisesti ei voinut olla havaitsematta, perhosista ne, jotka joka päivä kotoisilla kylvönurmilla leijailivat, ja maassa matavista eläimistä tuskin muita kuin käärmeen, jota oli varottava, ja onkilieron, joka oli välttämätön kalastusväline.

Sellaiseksi se on jäänyt sitten, lapsen tiedoksi,

naisen muistiksi, kuten vaka vanha Väinämöinen sitä mahtaisi nimittää, jos Joukahaisena hänet ker-
ran Kalevalan peltojen perillä vaatisin kilpalaulan-
nalle:

»Tieän linnuksi tiaisen,
Kiiskisen ve'en kalaksi.»

Pelkään, että se päättyisi jo paljon ennen Joukahaisen yksityiskohtaista luonnontuntemustakin, jota omasta puolestani olen aina suurella arvonnolla katsonut ja ihmetellyt, mitä merkittäviä luotteita Väinämöinen itse mahtoi tietää, koska hän niin halveksivasti kohteli häntä. Mutta viisaasti kyllä kansanruno siitä vaikenee.

Kuitenkin oli vanhin veljeni O. A. F. Mustonen tunnettu luonnontutkija, osoittipa vielä minua vanhempi Artturi-veljenikin luonnontieteeseen jo koulupoikana kiitettävää harrastusta. Minkään perinnöllisen aistitylsyyden ei siis olisi pitänyt minua luonnontieteellisestä opetuksesta niin surkuteltavasti vieroittaa.

Pohjimmaisena syynä lienee ollut se, että elin liian sisäistä elämää voidakseni tarpeellisella mielenkiinnolla ilmiöitä itseni ulkopuolelta tarkastella.

Muistan vain, että jo Kajaanin ala-alkeiskoulussa sain ensimmäiset laiskanläksyni Melan kasviopissa siinä esitettyjen lehtimuotojen vuoksi, joihin kaikelle muulle altis aikani ei ollut sallinut minun lähemmin tutustua. Epäilemättä ei sekään liene lisännyt harrastustani suuren ja minulle käsittämättömän luonnon pikkumaiseen lajitteluun, joka mielestäni tuntui tuiki piinalliselta, muodolliselta sanansaivartelulta.

Eläinopista, johon myös homo sapiens kaikeksi onneksi kuului, herätti meidän kaikkien harrastustamme enimmänsä silmän ja korvan salaperäinen ja sangen nerokas rakenne, jonka valaisemiseksi käytettiin myös mukiinmeneviä havaintovälineitä.

Opetusta hoiti sama maisteri Ticcander eli Tikkus, kuten häntä koulupoikakielellä kutsuttiin, mutta epäilemättä itsekin aineeseensa innostuneena, koska hän kerran väitti meille sen kuuluvan yleiseen sivistykseen.

Ohimennen sanoen lienee hän muutenkin ollut yleisen sivistyksen esitaistelijoita tämän kääpiömäisen yhteiskunnan kulttuurikeskuksessa, koska hän esim. kerran ensi luokalla kaunokirjoitustuntia antaessaan kirjoitti taululle Björnstjerne Björnson, joka meidän oli ison B:n oppimiseksi siitä virheettömästi vihkoihimme kopioitava.

— Hän on suuri norjalainen runoilija, sanoi hän sitten.

Vielä pari sanaa lisäksi ja tuo nimi painui jo silloin murenemattomasti muistiini, ellei se olisi siellä sitä ennen ollutkaan.

Miten asianlaita Oulussa oli, en muista.

Hämeenlinnassa kohtasi minua tällä alalla erittäin omituinen maisteri Ottó Collin, josta lukemattomat jutut olivat jo ennen koulun alkamista korviini saapuneet. Kukaan ei epäillyt hänen taitoaan, tietoaan eikä hänen suorastaan monomaanista rakauttaan luontoon, mutta hänen kykynsä alkeellimsimpaankin kurinpittoon nähden oli alla kaiken arvostelun.

Sitäpaitsi hän opetti kaikilla luokilla jotakuinkin samaa kurssia, jonka pääasiallinen opetus ja viehätys kohdistui hänen omaan persoonallisuuteensa.

Pari näistä jutuista ei ehkä ole poissa paikaltaan.

Maisteri, kuten häntä yleensä kutsuttiin, oli kokonaan mahdoton omaa talouttaan hoitamaan. Sen oli ottanut taas huolekseen hänen vanhempi veljensä, lääkäri arvoltaan, joka lienee ollut sangen taitava ammatissaan, mutta menettänyt jo aikoja sitten jonkin kolttosien vuoksi oikeutensa pitää praktiikkaa. Maisterin oli velvollisuus kantaa hänelle penni penniltä koko kuukausipalkkansa, joten hän tavallisesti oli vailla pienintäkin käsirahaa. Viimemainittu seikka kävi ilmi koulun yhteisillä perunarekillä y. m. tilaisuuksissa, joitten vaatimattomat kulungit oli hattukolehdilla suoritettava.

Mutta kerran oli Tohtorin sydän heltynyt ja Maisteri oli saanut uudet turkit itselleen. Se oli merkkitapaus. Koko koulu oli siitä hämmästynyt. Opettaja-huoneen ulkopuolella olevan naulakon ympärillä, missä ne riippuivat, seisoi sen päivän välitunneilla alituinen ihmettelevä ja ihaileva oppilasjono.

— Ovatko nämä Maisterin omat turkit? uskalsi jo joku viikari aivan viattomasti kysyä.

— Ovat. Ne ovat aivan omat, sanoi Maisteri oikeutetulla ylpeydellä. Ne ovat oikein hyvät turkit. Hän käänteli niitä puolelta ja toiselta ja nautti kaikesta päättäen aivan lapsellisesti niitten herättämästä hämmästyksen sorinasta.

Mutta koulupojat eivät olisi koulupoikia, ellei joku julmuri olisi epäilevästi huomauttanut:

— Minusta ne näyttävät kovinkin Tohtorin vanhojen turkkien näköisiltä.

Hän oli oikeassa. Raivostunut Maisteri karkoitti pois häntä ympäröivän ihailijajoukon, uhaten päiväkirjalla ja kantelulla rehtorille sopimattomasta käytöksestä vanhaa opettajaa kohtaan.

Mutta olipa olemassa vielä sitäkin suurempi julmuri, jonka erikoisuus oli juuri Maisterin matkiminen. Eikä hän tehnyt sitä vain sanoilla ja äänenpainoilla, vaan myöskin ilmeillä, liikkeillä ja eleillä, joten hänen menestyksensä oli aina varma jo edeltäpäin.

Pirullinen juoni oli pistänyt hänen päähänsä. Hän ei puhunut siitä kenellekään, vaan toteutti sen heti koulutyön loputtua ja rukouksista päästyä, jolloin opettajakunta aina hetkeksi poistui omaan huoneeseensa. Hän pukeutui nopeasti Maisterin kallisarvoisiin turkkeihin ja jätti jäljelle oman kuluneen palttoonsa samaan naulakkoon, rientäen sitten voitonriemuisesti ulos.

Matkien erehdyttävästi Maisterin huojuvaa käyntiä hän petti myöskin monet koulupojat tuossa jo hämärtyvässä talvisessa iltapäivässä, kääntyen aina muutaman askeleen päästä taakseen katsomaan, kuten oli turkkien omistajankin tapa varoakseen häntä usein seuraavia kujeilevia koulupoikia. Hänen voitonriemunsa kesti täsmälleen kahden kadunkulman välin. Tultuaan torin laitaan hän kääntyi taas huojuen taaksepäin katsomaan. Silloin hän näki toisessa kadunkulmassa Maisterin itsensä tekevän saman epäilevän liikkeen, sillä hän oli rientänyt

ripein askelin ottamaan selvää tuon uskaliaan teposen tekijästä. Hän yritti pujahtaa nopeasti toiselle kadulle, mutta Maisteri oli jo ehtinyt nähdä hänet.

— Konna, lurjus! kuului hänen takanaan. Anna pois turkit!

Siitä alkoi huima kilpajuoksu. Oppilas juoksi ympäri toria kuin hengen edestä, mutta vieläkin nopeammin harppasi hänen jäljestään Maisteri, mikä katsoen hänen keveään vaatteukseensa ei käynyt hänelle varsin vaikeaksi. Läähättäen kutsui hän milloin taivaan ja pimeyden valtoja, milloin poliisia avukseen.

— Varas! kuuli kauhistunut koulupoika aina lähempää takaansa. Anna pois turkit taikka minä nyljen sinut itsesi elävältä!

Maisteri voitti. Poika oli pakotettu riisumaan turkit. Maisteri puki ne ylleen ja unohti riemuisaan antaa hänelle edes tavallista korvapuustia, joka ei koskaan ollut kaukana hänen muuten liiankin hyväntahtoisesta opetustavastaan. Nähtyään, että turkeille ei ollut mitään sen pahempaa tapahtunut, hän lähti arvokkaasti puuskuttaen kotiinsa marssimaan.

Mutta nyt oli poloisen koulupojan vuoro hätääntyä.

— Minun palttooni! alkoi hän aivan kiltisti pyydellä, seuraten Maisteria. Maisteri antaa pois minun palttooni! Minä palellun ja Maisteri saa maksaa minun lääkelaskuni.

— Mene pois, sanoi Maisteri. Mitä varten sinä

minua seuraat, rimppasääri? Jätä rauhaan minut taikka . . .

Maisteri uhkasi ruokokepillään. Poika väisti ja alkoi pyydellä yhä rukoilevammin. Maisteri ei hänestä ollut sen enempää välittävinään. Joko hän oli kokonaan asian unohtanut taikka hän tahtoi antaa tuolle temppuilijalle tarpeellisen ojennuksen.

Vasta Maisterin luona sai kyseenalainen uskallikko takaisin hänelle kuuluvan omaisuutensa, mutta asia päättyi muuten siihen, että poika lupasi ensi kesänä etsiä Maisterille joitakin harvinaisia linnunmunia.

Maisterin suuri luonnontieteellinen heikkous olivat juuri linnunmunat. Hän kokoili niitä itse ja kokoilutti oppilaillaan. Tiedettiin, että mikään ei voinut häntä niin ilahduttaa kuin jokin harvinaisuus siinä suhteessa. Olipa hän valmis vielä niitä oman kukkaron kullalla ostamaankin, jota pientä menoerää pelätty Tohtori piti täysin luonnollisena.

Toisten oli tapana myös pettää häntä niitä värjäämällä, mutta sekään temppu ei kauan onnistunut. Joku oli tehnyt tuon kujeen liian taitamattomasti ja Maisteri oli huomannut sen.

— Lurjus! hän oli sanonut. Pois 10 penniä!

Senjälkeen hän aina tarkoin pesi ja virutti munat, ennenkuin suostui niistä penniäkään maksamaan. Eräs hänen vallattomimmista oppilaistaan oli tuonut hänelle jonkin aivan erikoisen pöllön munat. Siitä saakka oli hänen turvallisuutensa taattu kailta Maisterin rangaistuksilta.

— Tuo tänne päiväkirja! hän saattoi sanoa.

— Tässä se on, vastasi asianomainen, mutta Maisteri antaa sitten myös takaisin pöllönmunat.

— Lurjus! sanoi Maisteri jo paljon pidättyneemmällä äänellä. Mutta mene nyt tällä haavaa paikoillesi.

Itse voi hän kehittyneemmille oppilailleen kertoilla ympäristön rahvaan luonnontieteellistä raakuutta osoittaakseen esim. seuraavankaltaisia juttuja:

— Tulen tavallisessa luonnontutkijan puvussa pitkä keräilykotelo selässäni erääseen hämäläiseen talonpoikaistaloon. On kesäinen sunnuntai-aamu. Astun pirttiin, jossa perhe juuri einehtii pitkän pöydän takana. Pysähdyn kynnykselle ja kysyn kokonaan luonnonkauneuden lumoamana: »Onks täälläpäin nähty semmottoist lintuu, joka sanoo pi-uuuh, pi-uuuh?»

Seuraa pitkä vaitiolo. Minä kertaan kysymyksen. Talonväki katsoo toisiaan. Isäntä tulkitsee minuun sen enempää huomiota kiinnittämättä yleisen mielipiteen: »Mistähän hullujenhuoneesta tuokin on kesken päässyt?»

— Voitte arvata, että se oli banaalia, lopetti Maisteri esityksensä maalaisrahvaan luonnontieteellisestä kehittymättömyydestä.

Missä määrin Maisteri oli uusia uria uurtava tiedemies, sitä en kykene arvostelemaan, mutta että hän ainakin oli ahkera keräilijä ja sellaisena epäilemättä omansa myöskin muissa luonnontieteellistä harrastusta herättämään, siitä lienevät kaikki hänen oppilaansa yksimielisiä. Vain hänen monet naurettavaisuutensa ja hänen jo itsessään koomillinen

olemuksensa, muista hänen vähemmän viattomista ominaisuuksistaan puhumattakaan, tekivät hänet opetustoimeen täysin mahdottomaksi. Kuitenkin seurasi yleinen sääli hänen onnettomia askeleitaan, silloin kun vararehtori, Paavi, oli pian sen jälkeen pakotettu oikeuden julkisella päätöksellä hänet virastaan erottamaan. Syytettiin nim. hänen vaikuttavan turmelevasti oppilaittensa moraaliin. Omasta puolestani en luule siinä olleen sen suurempaa perää, kuin että hän johdonmukaisena luonnontieteitten opettajana ei pitänyt asianaan vaieta eräistä poikaiden murroskauden vaaroista ja niiden välttämisestä.

Että luonnon suuri valtakunta oli hänelle kokonaan kallis ja että hän milloin hyvänsä oli valmis tuota panteistista hartauttaan myöskin muille mielellään todistamaan, siitä on mieleeni jäänyt eräs ilta jossakin kadunkulmassa, missä hän huomattuaan itseään vakavasti kuunneltavan, alkoi yht'äkkiä selittää meille yllämme kaareutuvan tähtitaivaan salattuja ongelmia. Jos jollakin siinä vielä piili joku peitetty pilkan hymyily suupielissään, katosi se siinä silmänräpäyksessä. Tähdestä tähteen, auringosta aurinkoon lensi hänen ajatuksensa. Hän tulkitsi meille mielipidettään maailmojen synnystä, niiden syttymisestä ja sammumisesta, määrättömien lukujen ja mittojen vierieissä hänen huuliltaan. Kiitimme kädestä häntä ja erosimme kukin suunnallemme tavallista miitteläämmässä mielialassa.

Hänen taloudellinen asemansa muuttui sitten moneksi vuodeksi sangen epävakaiseksi. Jos Maisteri

oli tähän saakka elättänyt Tohtoria, oli nyt Tohtorin vuoro elättää yhtä virkaheittoa veljeään. Se lienee käynytkin jossakin määrin päinsä, sillä häntä mainittiin eteväksi sydänlääkäriksi, eivätkä paikalliset apteekkarit hennoneet kieltäytyä toimittamasta hänen oikeastaan epälaillisia reseptejään. Sitäpaitsi koetti hän itse antaa tunteja melkein missä aineessa hyvänsä, mutta kun hänen oppilaansa tuossa ennakkoluuloisessa pikkukaupungissa olivat luonnollisesti sangen harvat, ja nekin parhaasta päästä lahjattomia tai jälkeenjääneitä koulupoikia, ei sekään elinkeino liene lihaville leiville lyönyt. Hänen entiset oppilaansa, nyt jo valtion ja yhteiskunnan tukipylväitä, keräsivät myöskin hänelle silloin tällöin jonkin vaatimattoman rovon yhteisissä luokkakokouksissaan.

Tulivat toiset ajat. Maisteri haki ja sai painoasiamiehen paikan Hämeenlinnassa, eikä kukaan liene häntä siitä pahasti moittinutkaan. Pidettiin häntä poliittisesti täysin edesvastuuttomana ja ajateltiin, että olisihan se voinut huonompiinkin käsiin joutua.

Kysyin asiasta erään paikallisen sanomalehden toimittajan mielipidettä. Hän naurahti, mutta kävi heti hyvin vakavaksi.

— Hän on aivan pahakurki miehekseen. Hän luulee juuri ymmärtävänsä politiikkaa ja olevansa itse ehkä hyvinkin suuri valtiomies. Hän varoittaa aina minuakin, joka kuitenkin olen hänen entinen oppilaansa, kaikista kuvitelluista vaaroista kovin salaperäisenä, huomauttaa korkeampien piirien kiu-sallisesta tarkkaavaisuudesta ja saattaa pyyhkiä pois

rivejä, kappaleita, jopa kokonaisia kirjoituksiakin, joita hän pitää isänmaan kohtaloille tuiki turmiollisina. Mikään ei silloin saata häntä häälyttää. Onhan sangen selvää, että hän pelkää enimmin joutua itse jälleen virkaheitoksi, mutta senkin huomioonottaen pidän häntä yhtenä kaikkein konstikkaimmista painoasiamiehistä, mitä ainakaan on minun tielleni sattunut.

Ystäväni oli ollut jo niin monen maaseutulehden palveluksessa, että voin pitää hänen arvosteluaan ratkaisevana. Kysyin kuitenkin, eikö Maasterin tunnettuun naiivisuuteen nähden ollut mahdollista pettää häntä.

— Kyllä, vastasi ystäväni. Sen olenkin jo pari kertaa tehnyt, mutta silloin hän on aina saanut ylempää jonkin tiukan huomautuksen ja käynyt kahta varovaisemmaksi. Olen siis lehden omaankin olemassaoloon nähden kokonaan jättänyt tuon menettelytavan.

Mutta kyllin jo maisteri Otto Collinista.

Hänen jälkeensä on jäänyt muistiini maisteri Blom, jonka erikoisuus oli jokin vamma hänen aliraajoissaan, mikä teki kaiken kävelemisen hänelle tuiki vaikeaksi. Kun hän suurella vaivalla pääsi kateederinsa taakse, hän pysyi siinä kyynärpäitensä varassa eikä koko tuntiin siitä liikahtanut. Hän oli hirveän pitkä mies ja hänellä oli pitkät mustat viikset, jotka yhdessä hänen suurten mustien silmiensä kanssa autoivat häntä järjestyksen pidossa. Sekään ei ollut eikä voinut olla hänen liikkumattomuutensa vuoksi mallikelpoista. Hän

kiinnittikin sentähden erikoista huomiota niihin, jotka osoittivat siivoa käytöstapaa, ja jakoi numeroita senmukaisesti.

Kuitenkaan hän ei tullut vähimmälläkään tavalla koomilliseksi. Hänen koko olemuksessaan oli jotakin traagillista, johon sainkin pian selityksen vanhimmalta veljeltäni.

— Hänelle on käynyt elämässä hyvin onnettomasti, sanoi tämä. Hän tutki aikoinaan sähkön vaikutusta kasveihin ja olikin saanut jo käsikirjoituksensa valmiiksi, kun ilmestyi juuri samalta alalta jokin ranskalainen teos, jonka tekijä oli tullut samoihin tuloksiin. Blomin elämä ei enää senjälkeen saavuttanut tasapainoaan. Hän oli pakotettu taloudellisten ahdinkojen vuoksi myömään myös luonnontieteelliset kokoelmansa, jotka olivat hyvin arvokkaat. Suurempaa onnettomuutta tuskin voi luonnontieteilijälle tapahtua.

Koetin istua kiltisti hänen tunneillaan. Lievekö johtunut siis siitä vai siitä, että hän oli hyvä tuttu veljeni kanssa, mutta hän antoi aina korkeimmat arvosanat minulle aineissaan, joista itse asiassa en tiennyt hölynpölyäkään. Kun niitten opetus päättyi jo 6:nnella luokalla eikä niitä 8:nnellakaan enää kerrattu, niin on todellakin olemassa tuo hämmästyttävä tosiseikka, että minulla on sekä eläintä kasvitieteessä kymmeniköt päästötodistuksissani.

Ettei maisteri Blomiltakaan kaikkea huumoria puuttunut, siitä olkoon osoitteena seuraava kuiva-kiskoinen lause, hyvin ymmärrettävästi piirtynyt muistiini:

— Runoilijat, sanoi hän, katsoen merkitsevästi minuun suurilla mustilla silmillään, laulavat usein hyvin kauniisti, miten lootus- tai tavallinen lumme-kukka paistaa kuutamaisen virran kalvossa. Nyt on kuitenkin tuon luonnontieteellinen totuus se, että ulpukat sulkeutuvat visusti jo illalla, auetakseen jälleen aamuauringon koittaessa.

Se oli minusta hyvä tietää jo vastaisenkin varalle. Paljon runollista syntiä lienen tehnyt, mutta luulen, että saa turhaan hakea läpi koko tuotantoni löytääkseen minut vikapääksi tähän pöyristyttävään luonnontieteelliseen rikokseen.

Siitä oli minulla kaikki syy olla maisteri Blomille kiitollinen.

14.

PIKKU-KALLE.

Mutta latinankoulu ei olisi ollut latinankoulu, ellei juuri se kieli, joka jo silloin käytetyn Geitlinin oppikirjan mukaan oli kuin miekkojen kalske, olisi ollut erikoisella kunniasijalla sen aineitten joukossa. Sainkin siinä luullakseni sängen pätevät pohjatiedot.

Kielioppi lukemattomine sääntöineen ja poikkeuksineen oli luonnollisesti vaikeata ja vastenmielistä. Mutta koska sen opetus perustui suurimmaksi osaksi ulkolukuun, joka on siinä iässä keveämpää kuin myöhemmin luulisi, päästiin siitä pian avartuville ulapoille. Ja Cornelius Nepos tyydytti selvillä ja klassillisesti piirretyillä luonnekuvillaan kaikkea

poikaiän luonnollista harrastusta sankarihahmoihin ja seikkailuun. Seurasi Caesar, jonka ytimekäs tyyli herätti meidän vilpittömintä ihailuamme, joskin sen yksitoikkoiset tapahtumat ja aina uusien germaanilaisheimojen nimet ynnä kaavamaiset taistelukuvaudet pyrkivät väkisinkin haukotuttamaan. Sitä ei suinkaan tehnyt Ovidius Metamorfooseineen, joista sen pahempi meillä vain tarkoin valitut kapaleet luetettiin. Vergiliuksen Aeneis herätti meissä vaihtelevia tunnelmia, Livius tuntui kielellisesti liian vaikealta, mutta sitä ei voinut sanoa Horatiuksesta, vaikkakin hänen outo lauserakennuksensa antoi paljon päänvaivaa meille.

Pahin esteratsastuksemme oli kuitenkin kreikkalais-roomalainen mytologia epälukuisine jumaluuksineen ja heidän monisäikeisine aviollisine suhteineen, joita vain harva jaksoi mielessään pitää, saati sitten niiden todellakin mystillisiä tunnetiiveja itselleen selittää. Se oli aaltoileva meri vailla rantaa ja pohjaa, jonka yli meidän kaikkien kuitenkin oli purjehdittava ilman muuta kompassia ja laskinluotia, taivaan tähdet ainoina oppainamme. Mutta tuo kaikki oli kuitenkin välttämätöntä, jos meidän mieli koskaan ylioppilastutkintoa suorittaa tai tulla ylimalkaan kypsyeiksi ihmisiksi.

Näin ainakin selitti meille Pikku-Kalle, jonka, sympaattisen, mutta tiukasti vaativan opettajane oikealta nimeltään tohtori Blomqvist, me saimm-syntiemme vuoksi ylimmillä luokilla latinanlehtoriksemme.

Hän oli lyhytkasvuinen eikä suinkaan mikään

Adonis punatukkaiselta ja punaviiksiseltä olemukseltaan, jolle kuitenkin kaksi mitä kirkkaimmalla ja älykkäimmällä valolla säteilevää silmää antoi tarpeellisen arvovallan. Kun tiesimme sitäpaitsi hänen olevan erittäin soitannollisen, vieläpä eräissä juhlatiloissa julkisestikin esiintyvän erinomaisen viuluniekkan, sai hän kaiken kunnioituksen meidän puoleltamme osakseen.

Mutta hänen vaatimuksensa olivat hirmuiset, aivan hirmuiset, erikoisesti kreikkalais-latinalaiseen mytologiaan nähden.

— Jaa, kyllä nämä täytyy osata, saattoi hän sanoa mitä teräksisimmällä ja itsepintaismalla äänenpainolla. Nämä on aivan välttämättömästi osattava.

Koetimme selittää hänelle niitten vaikeutta ja samalla viitata siihen, että hänen antamiensa tehtävien liiallisuus otti arveluttavasti ajan kaikilta muilta yhtä tärkeitä aineilta.

— Eivät ne ole yhtä tärkeät, hän kiisti vastaan, eikä minun tehtäväni ole pitää huolta siitä, että te muihin aineisiin perehdytte. Minun asiani on katsoa, että te osaatte klassillisen mytologian. Se on osattava, se on ehdottomasti osattava.

Me luimme kaikki kuin hevoset latinaa. Siitä huolimatta hän ei koskaan antanut meille pienintäkään tunnustusta. Me kirjoitimme myöskin epätoivon vimmallalla latinaa sekä kotona että koulussa, mutta näkyi koko hänen käyttäytymisestään, joka ei koskaan ollut ivallinen eikä halveksiva, mutta sensijaan aina omasta oikeudestaan tiukasti vakuutetun

kiusankappaleen, että hän katsoi meitä klassikkoina täydellisiksi analfabeeteiksi.

Myönsimmehän me itsekkin nöyrästi sellaisia olevamme, mutta tuntui kuitenkin joskus, kuin olisimme paremmankin kohtelun ansainneet. Siitä ei sentään meissä kenessäkään ollut miestä häntä huomauttamaan. Hänen oma ihastuksensa ja suoraan hänen silmistään säteilevä ihannemielisyytensä teki ajatuksenkin siitä aivan mahdolliseksi.

Omasta puolestani olin tuohon mytologiaan ja runolliseltakin kannalta altis syventymään. Paitsi Hämeenlinnan silloisen kreikankielenopettajan tohtori Kaarlo Koskimiehen (Forsman) siitä julkaisemalla mieltäkiinnittävällä esityksellä, täydentelin tietojani siinä eräillä teoksilla veljeni kirjastosta, vieläpä koulun lainakirjastostakin, jonka kaikkivaltias hoitaja edellämainittu Paavi oli ja joka ei tässä äskeisessä normaalilyseossa suinkaan ollut tälläkään alalla halveksuttava. Seurauksena siitä oli, että koulun jättäessäni lienen moitteettoman ylioppilaskirjoitukseni ohella ollut myöskin tuohon sekavaan, mutta ei senvuoksi vähemmän huvittavaan jumaltarustoon syventynyt niin paljon kuin sitä suinkin saattoi vaatia kuudentoistavuotiaalta abiturientilta.

Pikku-Kallen tapasin vielä Helsingissä ensimmäisenä ylioppilasvuotenani. Hän tervehti sydämellisesti minua, kyseli opinnoistani ja iloitsi suuresti kuullessaan, että olin jo hyvällä menestyksellä suorittanut latinan approbaturin, jonka pian aioin laudaturiksi koroittaa. Sensijaan hän tuskin olisi iloinnut siitä, että se jäikin ainoaksi akateemiseksi tutkinnokseni.

TULIROKKO JA FILOLOGIA.

Viidennellä luokalla kohtasi minua odottamaton onnettomuus. Sain tulirokon, joka käänsi minut pariksi viikoksi vuoteeseen. Itse tauti ei pahasti-kaan minua ruhjonut, mutta vaati ehdottomasti eristämistä ja sitäpaitsi muistaakseni noin 4 viikon toipumisajan, jolloin se juuri lienee pahinta tarttu-maan.

Ruoka pistettiin minulle ovesta. Sairashuoneek-seni olin saanut vanhimman veljeni tilavan kamarin monilaatikkoisine kirjoituspöytineen ja runsaine kirjastoineen. Kuten tunnettu on toipumisaika yleensäkin mitä suloisin ja henkisesti hedelmällisin. Koko ruumis tuntuu uudistuneelta, sielu samoin. Tiedon-halu on ääretön, ainakin allekirjoittaneella myös runollisen tuotannon halu, johon kumpaankin minulla nyt oli häiritsemätön tilaisuus.

Pääasiallisesti harjoitin luonnollisesti kansiologiaa. Saatoin kulkea tuntikaudet pitkin kirjaston hyllyjä, sivellä rakkaudella siinä olevia teoksia, avata silloin tällöin jonkin niteen niistä ja painaa päähäni, ellei muuta niin niitten nimet ja kansilehdet. Missä runollisen teoksen näin, luin sen sikäli kuin kieli-taitoni siihen riitti, mutta suomenkielinenkin siihen-astinen kaunokirjallisuus oli miltei täydellisesti edustettu.

Tutustuin siihen sängen perinpohjaisesti samoin kuin Lönnrotin Mehiläiseen, Oulun ja Turun

Viikkosanomiin, Kirjalliseen Kuukauslehteen y. m. sentapaiseen kaunokirjallisuuteen. Puutteellisempi oli ruotsinkielinen kirjallisuus, mutta löysinpä sen joukosta m. m. jonkin käännöksen Heinen »Laulujen kirjasta», joka tällaisenaankin teki minuun syvän vaikutuksen. Etsin ja löysin saman kirjan saksalaisen alkuteoksen. Niitä vertaillen ja samalla saksankielen oppikirjaa selailen opin tämänkin tärkeän kouluaineen aakkoset, mikä samana vuonna aloitetussa saksankielen opetuksessa oli minulle suureksi hyödyksi.

Vielä suuremmaksi hyödyksi arvattavasti runollisesti. Saksalainen romantiikka, »Blaue Blume» (Sininen kukka) tuli silloin kylvetyksi syvälle sydämeeni, missä se tuntui menestyksellisesti kilpailevan Runebergin terveän realismin kanssa. Siihen saakka olin runollisissa kokeissani ollut pakotettu vetoamaan vain suomenkieliseen runouteen, jonka tunsin melkein täydellisesti. Mutta mistä minä olisin silloin saanut Kaarlo Kramsun jylhän paatoksen tai J. H. Erkon niin läheltä kansanrunoutta herkästi helähtelevän laulumielen?

Heitä lähempänä kielellisesti ja aatteellisesti oli alunpitäen ollut veljeni Kasimir Leinon laulurunous. Mutta tuskin tunnelmallisesti, sillä hänen tuotantonsa kumpusi niin suureksi osaksi vielä silloin oudosta ranskalaisesta lyriikasta.

Mutta tässä oli jotakin, joka oli minua jo paljon lähempänä. Niin Heinen satiiri kuin hänen lemmenthaaveilunsa, niin hänen balladinsa onnettomuuden uhka kuin hänen vapaudenvaatimuksensa, jolle

tunsin joittenkin vaistomaisten äänien vastaavan syvältä alitajunnastani. Petöfi ja Burns, joihin myöskin tosin puutteellisten käännösten avulla ja vain pieneltä murto-osalta tutustuin, jäivät minusta jo paljon kauemmaksi, arvattavasti juuri heille ominaisen kansanomaisuutensa vuoksi, joka vielä silloin oli minulle täysin vierasta. Ehdin paljon tuossa kuu-kaudessa, jota hedelmällisempää ja tuotteliaampaa tuskin lienen elänyt. Niinpä houkuttelivat samasta saksalaisen romantiikan maaperästä nousevat Koidulan ja Anna Haavan runot minut myös vironkieleen lähemmin tutustumaan. Julius Krohnin kieliopin ja Wiedemannin suuren sanakirjan avulla ei se ollutkaan aivan mahdotonta, puhumattakaan siitä, että olin veljelleni tulevaa Postimeestä jo heti Hämeenlinnaan saavuttuani ahkerasti silmäillyt. Muistan, että saatoin tuon omituisen oppiajan päätyttyä lukea jo melkoisella menestyksellä Eisenin nimellä »Eesti rahva ennemuistesed jutud» ilmestynyttä virolaista kansansatukokoelmaa.

Koi ja Hämärik eivät siitä saakka ole heleällä runoudellaan lakanneet ajatuksiani valaisemasta, milloin ne ovat veljeskansaamme Suomenlahden tuolla puolen kääntyneet.

Veljeni, tunnettu vironkävijä 1870-luvulta, oli noista lapsellisista sukukielen harrastuksistani erittäin mielissään. Itse hän oli antanut muodon omille harrastuksilleen noilta samoilta vuosilta runossaan Lembitu, jonka hän oli julkaissut 1880-luvun alkupuolen kukoistavassa ylioppilasalbumikirjallisuudessa.

Teinpä samalla tuon ulkopuolisen opiskelemisen ohella erään omaperäisenkin löydön hänen käsi-kirjoituksena olevista paksuista pitäjänkertomuksistaan. Löysin nimittäin eräitä kansantaruja Simo Hurtasta, jotka Sotkamon pitäjään sovitettuina tulivat hyvinkin lähelle tuntemani kansan ja luonnon piiriä. Veljeni kehoitti minua laittamaan niistä laajempaa eepillistä runoelmaa. Kuten voinen edellyttää tunnetuksi, olen samaa aihetta sittemmin koettanut käsitellä niin eepillisesti kuin draamallisesti ja lyyrillisesti.

Että koulutyöni kärsi suuresti noiden viikkojen poissaolosta, ei minua silloin, keskellä kirjallisia harrastuksiani, paljonkaan huolettanut. Enemmän kärsin siitä, etten mitenkään ehtinyt niitä muotoon kiteyttää. Saamieni vaikutusten liikarunsaus taikka suoranainen runsauden pula niin sanoakseni esti minut siitä, niinkuin niin monta kertaa jälkeenkäin päin. Mitään aikaa ei myöskään jäänyt tärkeän ranskankielen aakkosille, joka koulussakin oli saanut vain vapaaehtoisen aineen paikan ja olisi myöskin omalta osaltani joutunut kokonaan lapsipuolen asemaan ilman kesäisiä opiskelujani.

16.

MENS SANA IN CORPORE SANO.

Säveltaiteellisten lahjojeni puutteellisuuden tai ainakin kehittymättömyyden vuoksi olin vapautettu laulunopetuksesta, joten jäin sitä enemmän

vieraaksi sen harjoitustyölle. Sitävastoin kuuntelin valmista laulua mitä suurimmalla nautinnolla, vieläpä korkeampaakin musiikkia, milloin sitä oli tarjona tuossa pienessä maalaiskaupungissa.

Samaa voi sanoa piirustuksestakin, kenties ei niin paljon siihen puuttuvien kykyjen eikä harrastuksen vuoksi kuin opettajan oman sääliittävän olemuksen ja senaikaisen epäkäytännöllisen opetusmenetelmän vuoksi. Meidät pantiin heti maantieteellisiä karttoja piirtämään. Huolimatta maantieteellisistä tiedoistamme, jotka ainakaan allekirjoittaneella eivät suinkaan olleet aivan halveksuttavia, käyi niitten mielikuvituksellinen paperille siirtäminen perin hullunkuriseksi tuloksiltaan. Tanska voi niissä näyttää peukalolta ja Skandinaavia etusormelta, etäisemmistä maista ja valtakunnista puhumattaakaan. Islannista saattoi tulla Grönlannin kokoinen ja Englanti olla vain kapea kaistale meressä. Me nauroimme itse niille ja niin teki opettajakin. Hän oli itse vähäpätöinen taiteilija, Favorin nimeltään, likinäköisine linnunnaamoineen, ohuine valjuine kiha-roineen, nenäkakkuloineen ja epävarmoine ilmeineen, jotka aina ikäänkuin pyysivät anteeksi sitä korjaamatonta syyllisyyttä, että hän ollenkaan oli olemassa. Hänen hintelä vartalonsa, saamaton käytöksensä ja huojahteleva, horjahteleva käyntinsä herätti meissä hiljaista iloisuutta.

Se ei kuitenkaan koskaan puhjennut remuavaksi. Hän oli siihen mielestämme aivan liian kiltti ja avuton. Mutta kun me emme ymmärtäneet hiven-täkään hänen sopertelevista ohjauksistaan, niin me

emme myöskään oppineet mitään, vaan saivat mallien mukaan tekemämme hahmokuvatkin samoja kauhistuttavia muotoja kuin yllämainitut maantieteelliset karttapiirustukset. Tuota kurjuutta taisikin kestää vain vuoden, sillä sen pitempää aikaa ei muistaakseni Suomen silloinen valtionkoulu ollut katsonut oppilaittensa mielikuvituksen kehittämiseksi tarpeelliseksi.

Favorinissa ei sittenkään tainnut niin suurta vikaa olla opetuksen täydelliseen epäonnistumiseen kuin edelläolevasta voisi luulla. Osoitukseksi hänen omasta vilpittömästä harrastuksestaan aineeseensa voin mainita, että hän silloin tällöin kutsui myöskin osan oppilaistaan kotiinsa ja näytteli heille siellä omiansa ja muitten maalauksia. Enemmän mielissään hän näytti olevan, jos kehuttiin hänen omia taideteoksiaan. Ne olivat useimmat samankokoisia, pieniä ja vaatimatonta, ja niitä oli paljon, kokonaisia kasoja piirongin päällä. Ne jakautuivat pääasiallisesti kahtia: talvi- ja Imatra-tauluihin. Niissä oli aina alapuoli valkea, sivut vehreät ja yläpuoli sininen. Niitä voi kääntää myöskin nurinpäin, saada Imatra-taulusta talvi-taulun ja päinvastoin. Huomasimme suurimmaksi iloksemme tuon houkuttelevan asianhaaran ja käytimmekin sitä heti hänen likinäköisyyteensä luottaen armottomasti.

— Opettaja, opettaja! äänsimme innokkaasti. Tämä on kaunis taulu. Mitä se esittää?

Opettaja ilmaisi mielihyvänsä sanoin kuvailemattomalla hymyllä, kääntyi ja kumartui sinne päin mielenkiinnolla.

— Se on talvitaulu, hän sanoi vetäen silminnähtävästi mairiteltuna lyhyitä viiksiään. Onko se teidän mielestänne todellakin kaunis?

— Kyllä, valehtelimme aivan häikäilemättömästi ja käänsimme hänen huomaamattaan taulun toisiapäin. Mutta tämäpä se vasta onkin kaunis taulu. Mitä se esittää?

— Se on Imatra-taulu, hän sanoi samalla liikkeellä ja ilmeellä. Mutta täällä on yksi, johon minä itse panen enimmän arvoa.

Piirongilla oli myöskin kasa maalattuja postikortteja. Ne käytiin läpi ja sitten poistuttiin.

Hän myöskenteli näitä taideteoksiaan jostakin kymmenestä markasta ympäristön vallasväelle, jolla ei, enempää kuin meilläkään, tainnut olla käsitystä siitä, että ne olivat pienipalkkaisen ja taiteellisissa unelmissaan pettyneen latinakoulunopettajan työtä, jolla hän koetti ylläpitää aineellista, ehkäpä myöskin henkistä pohjaansa hänelle niin epätasaisessa elämäntaistelussa.

Aivan toiseen, reippaampaan ja kaikesta tunteilemisestä vapaaseen ilmakehään oli sensijaan voimistelu meidät jo alusta alkaen vienyt, jopa yläluokilla johdattanut niinkin vaativaan voimailuun kuin olivat painonnosto, kuulantyyöntö, keihäänheitto ja vihdoin parilla viimeisellä luokalla miekkailu, joka herätti meissä mitä miehekkäintä innostusta. Sen sijaan eivät muut nykyaikaiset urheilumuodot, kuten paini, kilpajuoksu, eräänlaiset hyyt, eipä edes tuo itsessään niin luonnollinen kilpahiihto, liene saaneet sen suurempaa jalansijaa harrastuksessamme.

Voimistelu oppiaineena tarkoitti enemmän yleistä terveydenhoitoa kuin erikoisia ennätyksiä. Siksi ei se kaikista vaihtelevista liikkeistään ja tempuistaan huolimatta myöskään sellaisiin houkutellut.

Omalta kohdaltani en ollut hyvä enkä huono voimistelija. Lienenhän ollut siitä keskiväliltä. Terveyskävelyäni ja halonhakkuuni, joita kumpiakkin vanhimman veljeni erinomaisen esimerkin mukaan säännöllisesti suorittelin, korvasivat luontaisen vastenmielisyyteni tähän lauma-aineeseen. Innostuin siihen vasta oikeastaan miekkailun yhteydessä, joka täysin vastasi romanttista elämäkatsomustani, sillä enhän tiennyt, milloin tulisin sitä jossakin ritarillisessa kaksintaistelussa Välskärin kertomusten tai Dumas'n muskettisankarien tapaan todellisuudessa tarvitsemaan. Suurin riemuni oli saada lyödyksi floretti toisen kädestä, jossa ei aivan helppossa tempussa saavutinkin tunnustetun taituruuden. Opettajamme Wasenius otti usein itsekin osaa meidän kaikkien suureksi iloksemme tähän siroon ja meidät jo ikäänkuin täysikasvaneitten kavaljeerien joukkoon kohottavaan urheiluun, osoittaen siinä voittamatonta kätevyyttä ja mitä joustavinta, jäntevintä eri asentojen ottoa. Voimistelu oli miekkailun kautta äkkiä painanut akateemisen kultalyöryn abiturientti-otsallemme.

Atleetteja ja yleensä vankkoja miehiä, mikäli niitä voi nähdä tässä pikkukaupungissa, ihailtiin vilpittömästi. Ammattipainijoita ei yleensä voitu nähdä muuta kuin täällä joskus pistäytyvien sirkus- ja varietee-taiteilijain näytännöissä. Hämeenlin-

nassa oli vain yksi todellinen urheilumestari, nim. luutnantti Backman, nykyisen kenraali Kivekkään veli, joka sittemmin haihtui jäljettömiin vapaaehtoisena Cuban sodassa. Häntä mainittiin Suomen ensimmäiseksi keihäänheittäjäksi. Veljeni hyvänä tuttuna hän kävi usein meillä. Muistan vieläkin, millä kunnioituksen sekaisella ihailulla kiertelin hänen miehekästä vartaloaan ja katselin hänen sopusuhteisesti kasvaneita käsivarrenlihaksiaan, milloin hän joskus veljeni pyynnöstä ne paljasti ja antoi pienen näytteen tämänkin joka päivä käyttelemillä pienillä punnuksilla. Reippaine, ahavoituneine kasvoineen, valkeine hampaineen ja todellisen urheilijan avoimine ilmeineen hän on jäänyt mitä myötätuntoisimpaan muistooni. Hänen salaperäinen sotakuolemansa oli aikoinaan omansa tekemään hänestä minulle mielikuvituksen sankarihahmon.

Huviretket, hiihdot ja lyhyet jalkamatkat kaupungin kauniiseen ympäristöön kuuluivat luonnollisesti jokapäiväiseen ohjelmaan, mutta suosituin oli kuitenkin luistinrata, jossa varsinkin torvisoittoillat muodostivat silloin tällöin todellisen juhlahetken ei ainoastaan meille, vaan ylimalkaan kaupungin kynnellekykeneville asukkaille. Että siellä samalla voi vaihtaa salavihkaisen sanan sydämensä valitun kanssa taikka ainakin äänettömänä ihaila häntä, ei liene vierasta minkään kaupungin koulunuorisolle.

Löin ytterkanttia, mutta en taaksepäin. Tämä, niinkuin tanssiluistelun taito, jäi minulta ikuisesti viljelemättömäksi. Eikä ihmekään, sillä enhän parhaalla tahdollanikaan oppinut tavallisistakaan tans-

seista muita kuin franseesin ja saksanpolkan. Mutta priishekkaa ja puolanmasurkkaa minä oasasin, enkä ollutkaan aivan vähän ylpeä tuosta taidostani.

17.

JUMALAN VANKI.

Viidennen luokan talvi, 1892—93, näytti muodostuvan oikein onnettomuuden kaudeksi minulle. Täyteen ikään ehtinyt Viktor-veljeni, rakennusmestari Helsingissä, oli jo pitemmän aikaa osoittanut arveluttavia synkkämielisyyden oireita, jotka vihdoin veivät hänet hourulaan. Parhaana vastamyökkynä tuota alituisesti kasvavaa mielenpimeyttä vastaan piti vanhin veljeni hänen yksinäisyytensä valkaisemista iloisella ja reippaalla perheseuralla, mikäli siihen oli joululoman aikaan jotakin mahdollisuutta.

Muutimme siis, tätini, pari luokkaa minua ylempänä oleva Artturi-veljeni ja minä Helsinkiin, asettuen hänen ahtaaseen asuntoonsa. Myöskin Kasimir-veljeni, silloinen Päivälehdän toimittaja, kävi usein häntä katsomassa. Prof. Holsti, jonka vanhin veljeni oli hommannut potilasta hoitamaan, teki pitkiä kahdenkeskisiä käyntejä hänen huoneeseensa, ainakaan meille nuoremmille niiden tuloksesta mitään virkkamatta. Se oli synkkää aikaa meille kaikille. Potilas ei sietänyt valoa, joten kaikki oleskelu hänen huoneessaan kävi mahdottomaksi. Kuulimme vain

etuhuoneeseen yötä päivää hänen raskaat askeleensa. Jolloinkulloin saattoi hän tulla sinnekin, pysähtyä kuuntelemaan muiden puhetta, sanoa itsekin jonkin sanan ja mennä menojaan. Hänen epäluulonsa kaikkea ympäröivää maailmaa kohtaan oli jo silloin äärimmilleen kehittynyt.

Paljon tuttavvia ei hänellä liene ollut milloinkaan, vain eräitä silloisen työväenyhdistyksen johtohenkilöitä, jossa hän oli toiminut, kuuluen jonkin vuoden sen johtokuntaankin. Heistä kävi joku, kuten esim. tuo wrightiläisen työväenliikkeen aikainen johtohenkilö, viivoittaja Järvenpää, häntä katsoomassa. Samoin eräitä ammattitovereita ja joku muu. Koettivat muistutella vanhoja aikoja ja ilahduttaa sairasta tulevaisuudentoiveillaan siitä tai tästä tälle ennen kalliista asiasta.

Hän kuunteli, hymähteli, mutta ei ryhtynyt mihinkään pitempään keskusteluun. Ja tuttavat menivät menojaan. Kuinka epäluuloinen hän oikeastaan oli, todistaa eräs pieni tapaus, jossa itse olin osallisena.

Istuin etuhuoneessa ja kirjoitin juuri kirjettä äidilleni, kun kuulin takaani hänen hitaat askeleensa. Ne pysähtyivät selkäni taa. Odotin hänen sanovan jotakin, mutta hän vaikenä itsepintaisesti. Jatkoin kirjoittamistani, sillä vanhin veljeni oli neuvonut, ettei pienimmälläkään tavalla saanut olla huomavinaan hänen omituista käytöstään.

— Kenelle kirjoitat? kysyi hän vihdoin.

— Äidille, vastasin mitä luonnollisimmalla äänellä, kääntyen häntä katsomaan. Hänen sil-

mänsä olivat vesissä, ja tumma puna peitti hänen poskiaans.

— Mitä kirjoitat? kysyi hän sitten.

— Kaikenlaista, kaikenlaista, vastasin. Kerron, mitä olen uutta nähnyt ja kuullut täällä.

Jälleen vaihtolo.

— Etkö minusta mitään kirjoita? kysyi hän edelleen.

— Kyllä, vastasin, sinusta niinkuin muistakin.

— Mitä kirjoitat?

— Että olet vähän sairastellut, mutta voit jo varsin hyvin. Viikon parin perästä olet jo varmaan aivan terve.

Pelkäsin, että hän tahtoi nähdä kirjeen, taikka suorastaan tempaisi sen minulta. Peitin sen siis ikäänkuin sattumalta imupaperilla. Mutta hän ei sanonut mitään. Hän katsoi vain äärettömän murheen ilmeellä minuun ja nyykäytti sitten päätään raskasmielisesti.

— Niin nuori, hän sanoi, ja olet jo oppinut valehtelemaan!

Olin jo melkein varma, että hän löisi minua. Katsoen hänen tavallista suurempiin ruumiinvoimiinsa ja tukeviin hartioihinsa, ei kokemani kauhun tunne suinkaan ollut sillä hetkellä aiheeton. Mutta hänen hartiansa jysähtivät alas ja hän kosketti vain hiljaa päälakeani.

— Olethan sinä sentään nuorin veljeni, pääsi vihdoin odottamattomalla vienoudella hänen huuliltaan. Sanoi ja kääntyi takaisin kamariinsa.

Vain yhden ainoan kerran näin hänet vielä onnellisena ja hymyilevänä.

Se oli silloin, kun eräs Eriksenin perhe, vielä nuorehko leski ja hänen tuskin täysikasvanut tyttärensä, tulivat häntä tervehtimään. Silminnähtävästi he olivat mieluisia vieraita hänelle. Sanottiin, että he olivat tutustuneet toisiinsa siten, että veljeni oli joka päivä näkynyt tuulessa ja tuiskussa työpaikallaan, ja että lähellä asuva rouva Eriksen oli ruvennut kutsumaan häntä luokseen kahville ja lämmittelemään.

Rouva Eriksen oli vielä hyvännäköinen ja hänen tyttärensä oikea pieni kaunotar, jonka siro profiili, punaiset huulet ja kuin siveltimellä vetäytyt kulmakarvat eivät suinkaan voineet jäädä keneltäkään muiltakaan hänen veljistään huomaamatta. He saapuivat kutsumaan potilasta luokseen joulullaksi ja saivatkin hänet hymähdellen siihen suostumaan, vaikkakaan hän ei enää viikkokausiin ollut ulkona liikkunut, yhtä vähän kuin hän tahtoi aterioidakaan koskaan meidän muitten kanssa. Saapui samaan iloon veljeni Kasimirkin kaikkine silloisine parisilaisine seuraotteineen, joten tämä ilta muodostuikin tunnelmaltaan keveimmäksi mitä muistan tuolta Helsingin-ajaltani.

Mutta yö pimeni. Veljeni ei liikkunut enää huoneestaan ja kieltäytyi myöskin kaikesta ravinnosta. Ainoastaan jollakin hyvänsuovalla ja hemmoitteluvalla petoksella sai tätini hänet vielä jonkin palan nauttimaan.

Sellaiseksi jäi hän sitten meiltä, joita koulutyö jo kutsui. Vähän ajan perästä oli hänessä jo silloin vahvasti kehittynyt mielisairaus purkautunut täysin

väkivaltaiseksi, joten hänet oli ollut pakko korjata hulluinhuoneeseen. Tapaus teki minuun sitäkin syvemmän vaikutuksen, kun erästä vanhempaa sisartani, joka eli meillä kotona maalla, en ollut koskaan täysjärkisenä nähnytkään ja kun Jumalan vangiksi tällä kertaa joutui juuri se veljistäni, joka meistä oli ainoa metsästäjä, paras purjehtija ja yleensäkin väkevin kaikilta ruumiinvoimiltaan. Hänen mielisairautensa oli parantumaton. Hän kuoli Käki-salmen hoitolassa.

18.

SAINION MURHA.

Ettei tältä talvikaudelta ulkopuolisiakaan traagillisia vaikutuksia puuttunut, siitä olkoon todistuksena otsikossamme mainittu murhajuttu, joka aikoinaan mieliä kautta Pohjoismaiden järkytti.

Kaikeksi onneksi jäin sisäkohtaisesti sille vieraaksi, vaikka en suinkaan koskettamattomaksi sen aikaansaamalle kiihkeälle romaanijännitykselle. Olihan lehtori Sainio meidän oma latinankielenopettajamme, asuihan hänen luonaan kaksi meidänkin luokkamme oppilasta, pidettiin hänellä koululaiskutsuja, joissa minäkin olin pari kertaa ollut mukana, ja olihan koko tämän murhenäytelmän paikka asuntomme lähimmässä naapuruudessa. Ei ihme siis, jos se oli omiaan täyttämään useamman kuin yhden koulupojan mielen väitteillä ja vastaväitteillä, syillä ja vastasyillä, puhumattakaan kaikesta siitä mieli-

kuvituksen tarumaisuudesta ja pöyristyttävästä sisäisestä värinästä, joka koko kaupungin yleisen mielialan mukaan vaihdellen sykähytteli viikkoja ja kuukausia meidänkin sydänalaamme.

Muistan kuin eilisen päivän, miten meille kerran koulutyön alussa tultiin sanomaan:

— Lehtori Sainio on kuollut. Teillä on lupaa tämä tunti.

Hajausimme ympäri kaupunkia kävelemään. Mikään erikoisesti pidetty opettaja ei lehtori Sainio ollut koskaan ollut mielestämme. Hän oli siihen aivan liian moitteeton ja kuivakiskoinen. Sanottiin hänen myös valmistelevan tulevaa tohtorintutkintoaan ja lähinnä siihen kuuluvaa väitöskirjaa, jonka vuoksi tuli vielä varsin myöhäänkin loisti hänen kamaristaan.

Enemmän kuin hänen kuolemansa soinnutti meitä hiljaiseen, juhlalliseen äänilajiin sen äkillisyys ja odottamattomuus.

Vaistomaisesti veivät askelemme pitkin viettävää rantatietä, jonka varrella hänen asumuksensa oli.

Siinä tulikin jo meitä vastaan vainajan leski syvässä murhepuvussaan. Hänen saattokumppani-
naan oli eräs seitsemännen luokan oppilas, jonka kanssa hän oli usein säveltaidetta harrastanut, nuorukaisen soittaessa kauniisti viulua, hänen säestäessään pianolla.

Teimme hyvänpäivän ja menimme heidän ohitseeseen ilman että tuo näky millään tavalla herätti meissä hämmästyä tai ihmetystä.

Kysymys, kuinka asianomainen leski saattoi

heti kuoleman jälkeisenä aamuna niin syvään surupukuun hunnuttautua, kuului vastaisen oikeudenkäynnin alalle. Samoin se seikka, miten tuo seitsemännän luokan oppilas voi olla poissa koulusta hänelle ainakin virallisesti vieraan kuolemantapauksen johdosta.

Hautauspäivä oli muistaakseni määrätty huomattavan läheiseksi. Siitä ei kuitenkaan tullut mitään, sillä paikkakunnan lääkärit asettuivat vastahankaan, vaatien ruumiin avaamista.

Heidän osuudestaan asiaan kerrottiin eri tavoin. Lehtorin leski oli joku päivä ennen kuolemantapausta kääntynyt tohtori Gratschoffin puoleen ja pyytänyt häneltä tavallista suurempaa strykniiniannosta erään maalaiskotinsa villakoiran tappamiseksi.

— Mutta miksi nyt juuri strykniinillä? oli lääkäri huomauttanut. Se tuottaa niin suuria tuskia.

— Ehkäpä tohtori voi kirjoittaa tavallista suuremman annoksen? oli leski siihen lausunut mielevästi. Paras, jos se kuolisi niin pian kuin mahdollista.

— No niin, minä kirjoitan sitten sellaisen annoksen, että yhdeksän koiraakin voisi siitä kuolla, oli lääkäri sanonut ja kirjoittanut.

Kun tohtori Gratschoff oli kuolinaamuna kutsuttu kyseenalaiseen perheeseen, oli vainaja levännyt puhtaissa vaatteissa, suorana, kädet ristissä vuoteellaan, mutta kasvoillaan sellainen tuskan ilme, että se heti oli herättänyt tohtorin huomiota.

Hän oli kutsuttanut varmuuden vuoksi sinne toisen paikallisen lääkärin, tohtori Bergströmin. Hei-

dän keskustelunsa oli käynyt saksaksi, mutta siitä kerrottiin, että he kumpikin olivat tunteneet sydämensä täyttyvän synkillä aavistuksilla.

— Tässä on jotakin, joka ei miellytä minua, oli tohtori Gratschoff sanonut.

— Ei minuakaan, oli tohtori Bergström lisännyt siihen. Ruumiinavaus näyttää minusta välttämättömältä.

— Olen samaa mieltä siitä veljen kanssa.

He olivat ilmoittaneet varovasti lehtorin leskelle mielipiteensä. Tämä oli pannut vastaan ja taipunut vasta sitten, kun lääkärit olivat uhanneet muussa tapauksessa kääntyä järjestysvallan puoleen.

Ruumiinavaus tapahtui ja osoitti vainajan nauttineen strykniiiniä.

Jäi sitten jäljelle kysymys, oliko kuolemantapaus itsemurha vai tapaturma. Lehtori Sainio oli edellisenä iltana valittanut päänkivistystä, noussut illallis-pöydästä ja pyytänyt migreniinipulverin. Rouva oli ojentanut sen hänelle välikössä ja tarjonnut lasin vettä päälle. Sitten hän oli suudellut miestänsä, joka oli poistunut omaan huoneeseensa.

Sieltä oli alkanut jonkin ajan kuluttua kuulua kumeita tuskanhuutoja. Rouva, joka asui lapsenpiikansa ja pienen tyttärensä kanssa välikön toisella puolen, ei ollut kuullut niitä. Koulupojat salin takaisessa kamarissa olivat kyllä kuulleet, mutta luulleet niiden tulevan venäläiselle kasarmille vievältä puistotieltä ja joittenkin juopuneitten sotilasten siellä mellastavan. Sama oli ollut myöskin viereisessä huoneistossa asuvan latinanmaisteri Ison

(Brummer) mielipide. Hän oli vain ihmetellyt, että noita huutoja kesti niin kauan.

Mahdollisuuskaan, että saattoi olla kysymyksessä murha, vieläpä kaikkein raskauttavimpien asiahaarain vallitessa, ei vielä silloin pälähtänyt päähän kenellekään. Yleiseksi mielipiteeksi jäi, että se oli jokin onneton erehdys, varsinkin koska samassa valkoisen piirongin laatikossa säilytettiin myös muita rohdosaineita.

Mutta lehtori Sainio täsmällisenä miehenä ja ahtaista aineellisista elinehdoista nousevana oli myöskin henkivakuutettu. Vakuutussumma oli muistaakseni Smk. 10,000: —, siis kylläkin huomattava erä ja täysin riittävä hänen entisten opintovelkojensa suorituksiksi.

Mutta henkivakuutusyhtiö teki esteitä erän maksamiselle. Se piti siis tapahtumaa itsemurhana.

Nyt alkoi koko kaupungin mielipide lainehtia edes ja takaisin. Koetettiin kaikin keinoin tunkeutua tuon nuhteettoman virkamiehen ja tulevan tieteenvalon yksityiselämään, eritellä itsemurhan mahdollisia syitä ja yhdistellä sitä määränneitä johtosarjoja. Eipä jäänyt enää hänen aviollinen elämänsäkään tuon jo rikosoikeutta tapailevan yksityistutkimuksen ulkopuolelle. Pohdittiin aviopuolisoitten henkilökohtaisia ominaisuuksia, heidän kykyään ymmärtää toisiaan, heidän mahdollisia kohtauksiaan ja yhteenottojaan, mutta mikään niistä ei näyttänyt kyllin riittävältä perustelulta tähän kaupungin aikakirjoissa ennenkuulumattomaan murhenäytelmään.

Epäilemättä eivät nämä kaksi aviopuolisoa näyt-

täneet syrjäisestäkään erikoisesti toisiaan täydentävän.

Lehtori viihtyi parhaiten kirjojensa ja latinankieltä koskevan väitöskirjansa ääressä, rouva mieluummin nuorison keskuudessa, johon jo hänen ikänsäkin, vain joku vuosi yli 20:n, näytti lähinnä häntä vetävän. Lehtori oli ryhdikäs, kalpea, kapeahuulinen mies, leukaan saakka napitettuine jääkäritakkeineen, rouva raukea, vartalo jonkin verran aistillisesti ja hekumallisesti retkahtava, silmät vedenväriset, hymy väsynyt ja hyväntahtoinen. Ei kaunotar, mutta ei syöjätärkään. Varsinkin takaprofiilissa, hänen pianon ääressä istuessaan ja kääntyessään salissa karkeiloivia koululaisia katsomaan, hän epäilemättä saattoi yhdeltä ja toiselta saada hyvinkin ihailevan silmänluonnin.

Mitään syvempää erotiikkaa hän tuskin lienee kenessäkään herättänyt, joskin tuo seitsemäsluokkalainen viuluniekka sittemmin lienee saanutkin sen epäiltävän marttyyrikruunun myöhäisemmäksi elin-iäkseen. Ainakin meidän, hänen koulutoveriensa, oli mahdoton uskoa siinä olleen muuta kuin korkeintaan yhteisiä säveltaiteellisia harrastuksia ja kenties niiden ilmilohtimia sydämensykähtelyjä.

Usein johtui meille mieleemme, kuinka tuo täsmällinen velvollisuutensa täyttävä seinän takana saattoi tehdä tieteellistä työtään, samalla kuin vie-reisessä huoneessa soitettiin, laulettiin ja leikittiin. Mutta käsitimme, että hän oli täysin tottunut siihen, ja pidimme sitä jonkinlaisena velkataakan vähennyksenä hänen vaimolleen, joka oli itseään niin paljon

vanhemman ja ikävemmän miehen valinnut elämänkumppaniksi, kun hänellä varakkaan maalaistalon ainakin jonkin verran koulunkäyneenä tyttärenä olisi ollut tilaisuus vaatimuksiensa siinä suhteessa korkeammallekin kohottaa. Omaksi kunniakseni on minun mainittava, etten koskaan oikein viihtynyt tässä talossa, paitsi silloin kun pääsin suoraan luokkatovereitteni huoneeseen pujahtamaan. Koko talon ilmassa oli mielestäni jotakin pingoitettua, lämmintä ja tukahduttavaa, mikä oli kokonaan vieras silloiselle luonnonraikkaalle olemukselleni. Sitäpaitsi en pitänyt siitä, että talon emäntä oli aina kehoittelemassa meitä ujoja ja vaatimattomia maalaispoikia rohkeampaan seurusteluun samankäisten tyttökoululaisten kanssa, joita hänen nuoremman sisarensa vieraina myöskin usein noihin säveltaiteellisiin illanviettoihin kutsuttiin.

Eräs hänen temppujaan keskellä jotakin jännittävää seuraleikkiä oli esim. se, että hän äkkiä väänsi valon sammuksiin. Tyttöjen kirkaisut ja poikain haparoinnit tässä pilkkopimeydessä saattoivat häntä ilakoivasti naurattaa.

Toiset viihtyivät siellä paremmin, toiset huonommin. Pian oli tuo pitkä viuluniekka jokapäiväinen vieras talossa.

Ensin yhden, sitten toisen mielessä jo alkoi kummitella. Kuiskattiin, että kysymyksessä saattoi olla myöskin harkittu murha.

Meidän koulupoikien oli mahdoton uskoa sitä, kaikkein vähimmin niitten, jotka olivat tässä talossa joskus seurustelleet. Mikään ei siihen viitannut,

eivät päähenkilöiden luonteet eivätkä ulkopuolisesti tunnetut tapahtumatkaan. Torjuimme siis inholla ja suuttumuksella ajatuksenkin sellaisesta.

Mutta asiat menivät meistä huolimatta menojaan. Lehtori Sainiolla oli köyhä isä, jonka kerrottiin uhranneen kaiken omaisuutensa, vieläpä velkautuneenkin toivorikkaan poikansa puolesta. Hänelle olisi siis ollut kipeä tarvis saada nuo henkivakuutusrahat. Hänen onnistui saada asianajajakseen Suomen silloin kuuluisin ammattimies tällä alalla, Lauri Kivekäs nimittäin, joka heti paikkakunnalla käytyään nosti rikosoikeudellisen syytteen leskeä vastaan, vaatien hänen pidättämistään ja vangitsemistaan.

Leski palkkasi asianajajakseen toisen tunnetun asianajajan, erään Castrénin, jonka rehellisyys samoin kuin edellisen ihannemielisyys oli kaiken arvostelun yläpuolella.

Nyt sai asia siivet, siirtyen maalaisesta pikkukaupungista koko Suomen etevinten lakimiesten, lääkäreiden, koulunopettajien, mutta ennen kaikkea suuren yleisön forumille.

Toimeenpantiin foneettisia tutkimuksia mainitun välikön kahdella puolen sijaitsevien huoneitten välillä, kuulusteltiin myöskin lehtorin luona asuneita koulupoikia, samoin viuluniekkaa. Castrén luopui kesken juttua lesken asiaa ajamasta, ilmoittaen syyksi tämän hänelle valehdelleen. Kivekäs teki tiheitä matkoja pääkaupunkiin, sai selville, että rouvan surupuku oli tilattu sieltä jo päiviä ennen murhatekoa, mutta jäänyt vielä miehen maksetta-

vaksi. Hänen verkkonsa kiertyi aina tiiviimmin syytetyn ympärille.

Kävi esille, että tämä oli tehnyt joukon muitakin velkoja, joita hänen olisi ollut ehkä varsin vaikea tunnustaa taloudellisissakin asioissa tuiki täsmälliselle miehelleen. Missä määrin hänen rikolliseen toimintaansa erotiikka oli ehkä vaikuttanut, jäi selvittämättä. Mutta todistusten muutenkin kasaantuessa vangittiin rouva Sainio ja tuotiin aina raastuvan oikeuden joka-aamuiseen istuntoon vartioituna vankilasta.

Tätä jatkui siksi, kunnes rouva Sainio tunnusti. Hän oli silloin ollut jo niin nihkiväsynyt hermoiltaan ja koko ruumiiltaan, että monetkin silloisista lakimiehistä pitivät Kivekkään inkvisitorista menettelytapaa juridisesti arveluttavana. Outokin voi aavistaa, missä määrin koko tämä suoraan silmiemme edessä tapahtuva ja tapahtunut rikosdraama mieliämme myllerrytti. Saimme sen kautta ikäänkuin silmäyksen erinäisiin ihmissielun onkaloihin, joihin tavallisesti vasta paljon myöhäisemmällä iällä tutustutaan.

Ihmekö jos tuntuivat pintapuolisilta, milteipä kiusallisiltakin kaikki tuon murhajutun johdosta ilmestyneet pikakirjoitetutkin selonteot, joita suomalaisen, jopa ulkomainenkin sanomalehdistö oli silloin tulvillaan. Ei liene tarpeen huomauttaa, että Hämeenlinnankin asemalla kaupitut arkkiveisut saivat meidän taholtamme osakseen vain samaa yliolkaista huomiota. Toista oli Minna Canthin Sylvinimisen näytelmän laita, joka pari vuotta senjälkeen

kaupungin teatteritalolla esitettiin. Kukin tahtoi ainakin olla nähnyt sen, vaikkakin sinne mentiin kutakuinkin tuskallisella tunteella ja pelolla sen kenties liian läheistä todellisuutta palauttavasta vaikutuksesta.

Sama lienee ollut myöskin muitten kaupunkilaisten ennakkotunnelma. Yleisö täytti katsomon ääriään myöten, mutta huomasi ilokseen, että juonen osittaisesta samankaltaisuudesta huolimatta eivät näytelmän henkilöt sentään olleet suoraan todellisuudesta temmattuja, vaan pikemminkin mainehikkaan tekijättärensä mielikuvitustuotteita. Ainoastaan viimeinen, vankilanäytös, vaikutti jo taiteellisistakin syistä kiusalliselta.

19.

KIRVESMIEHET.

Vapauttavia momenteja näissä ajan ahdingoissa, joihin kuului itse koulutyön harmaja ikävyys, vanhempaini kotia kohdanneet onnettomuudet ja lopuksi myöskin ulkopuolisesti pingoittuneet olosuhteet, olivat kautta kouluajan olleet terve ja huoleton toverielämä ynnä omat, hiljaisuudessa harjoitetut, julkisuuteen pyrkivät kirjalliset harrastukseni.

Mitä korkeammalle luokalle kohosin, sitä enemmän alkoivat nekin yhtyä, sillä poikaiän luonnollinen kunnianhimo ja sitä seuraava huomionherättämisen halu oli minulla jo varhain kohdistunut alati tyy-

dyttämättömään tarpeeseen antaa runollista ilmaisu saamilleni vaikutuksille ja virittää niiden mielialojen vastakaikua myös ympäröivässä toveripiirisäni. Halusin tulla tunnustetuksi runoilijana toisin sanoen.

Siis en voimailijana, en kirjatoukkana. Terveys ja tietäminen olivat kylläkin tärkeitä mielestäni, mutta ainoastaan kulmakivinä sille pilviä piirtävälle rakennukselle, jota haaveellisimpina hetkinäni silloin suunnittelin ja hahmoittelin. Elämäni päämäärä oli minulle jo aivan selvä koulun keskiluokilta saakka, jonka vuoksi katsoinkin kaikkia silloisia runokokeitani vain aseitten taonnaksi vastaisia taisteluja varten.

Mutta täytyihän minun myöskin saada myötätuntoista vastakaikua lähimmän kotipiirini ulkopuoleltakin. Niin rohkaisevaa kuin se parin runoileskentelevan veljeni puolelta olikin, oli se mielestäni puolueellista ja polkeenalaista. Epäilin suuresti itseäni, ja olisin kaiketi jo monta kertaa lakannutkin koko yrityksestäni, ellei synnynnäinen tunnelmaherkkyyteni ja sitä vastaava kielivaistoni olisi minua pakottanut aina uudelleen ja uudelleen niistä yksinäisten hetkieni iloa etsimään. Lisäksi tuli itsekohtaisen mielialan muotoon kiteytyminen, jolloin huomasin sen vasta herättävän myös lukijan tai kuulijan samantapaista sisäistä liikehtimistä.

Muistan, että jo kolmannella luokalla Oulussa muodostimme ystävieni K. S. Laurilan, J. E. Sunilan y. m. kanssa eräänlaisen kirjallisen piirin, jonka yhdistävänä siteenä oli käsinkirjoitettu sinikantinen las-

kentovihko. Hämeenlinnassa seurasi sitä toinen samanlainen valmistava toverikunta, jonka jäseniä olivat m. m. Syrjänen, Saukko (Savander), Stenvik, Zidbäck, Herrais, Kytömaa y. m. Piiri kokoontui kerran viikossa milloin minkin toverin luo, julkaisi kahta sanomalehteä, vakavaa ja leikillistä, sekä antoi aloitteita myöskin lyhyihin kirjallisiin esityksiin ja väittelyihin.

Vakavan sanomalehden nimi oli Käki. Saimme osaksemme paljon onomatopoeettista pilkkaa sen johdosta ala- ja yläluokkalaisilta tovereiltamme.

Keväällä 1891 pidettiin Yläneen talon nurmella lähellä Hämeenlinnaa kuitenkin onnistunut kevätjuhla, jossa vaihtelevan ohjelman ohessa päätimme innostunein puhein tilata itsellemme yhteiset merkit. Monien eri ehdotusten joukosta valittiin vertauskuvalliseksi kellonvitjakoruksemme kirves, jonka mukaan sitten olemme läpi koulun ja vielä tänäkin päivänä itseämme »kirvesmiehiksi» nimittäneet.

Päätimme myös vuosikymmenten jälkeen tavata toisemme Hämeenlinnan vanhassa puistossa, kaikki perheineen, »eukot ja penikat mukana», kuten Hukkinen sanoi, päästäen yleisen riemastuksen irralleen. En ole ollut noissa kokouksissa, mutta mielessäni säilyy aina heleänä tuo yhteisen toverihengen haltioittama mieliala ja paluu pitkien peilikirkkaita Vanajavetten poukamia takaisin koulukaupunkiin, joka sekin kohosi niin muistorikkaana ja houkuttelevana valkean kevätillan hämärästä.

NUORET JA VANHAT.

Paitsi sanomalehtien kautta, joita kävin kansakoulun lukusalissa lukemassa, olin jo silloisen realistisen kirjallisuuden kautta tutustunut siihen yhä syvemmälle syöpyvään erimielisyyteen, joka näinä vuosina ilmestyi Suomalaisen puolueen »vanhain» ja »nuorten» välillä. Ahon »Yksin» kirja oli ilmestynyt jouluksi 1890, samoin Kasimir-veljeni »Risti-aallokossa». Eivät olleet minulle outoja enää ne puheet Parisin lokaviemäreistä ja auktoriteettiuskon puutteesta, jotka silloista kirjallista Suomea järkyttivät.

Minna Canthin »Papin perhe», Numersin »Kuopion takana», Tavaststjernan »Kovina aikoina» ja »Uramon torppa», kaikki jyskyttivät, kukin taholtaan, entisen isiltä perityn kristillis-romanttisen maailmankatsomuksen pohjia ja perusteita. »Valvoja» teki hiljaista periaatteellista työtään, »Uusi Savo», »Keski-Suomi», »Viipurin Sanomat» toittivat jo täysin sotatorvin uuden ajan aamunkoittoa. Aina sakeneva parvi kansankirjailijoita, kansakoulujen ja oppikoulujen opettajia sekä valistuneita kansanmiehiä seurasi heidän jälkiään. Pian oli liekki leviävä ympäri maata, taistelu muuttuva henkisestä ja kirjallistaiteellisesta aineelliseksi ja poliittiseksi.

Mutta nyt se oli vielä sitä »menneskeaandens revoltering» (ihmishengen vallankumousta), josta Ibsen puhuu ja jolle taistelu omien elämänihanteitten puolesta riittää elämän palkkioksi.

Kaikilla aloilla purkautui uuden elämänarvoisemman ajan pakko esiin. Luotiin Suomen taide, syntyi Suomen musiikki. Ruvettiin puhumaan torppariasiasta ja vaatimaan kansanvaltaisempaa äänioikeutta. Mutta ennen kaikkea alettiin harrastaa yhteiskouluja ja naisvapautusta. Nuorisoseurat, raittiusriennot, urheiluharrastukset, vakuutustoiminta vilisivät vanavedessä.

Ja kaikki vain seurasi siitä, että usko entisiin metafysillisiin ihanteisiin oli murtunut ja että ihmisten toimintatarmo oli äkkiä kuin vuosisataisesta unesta ulospäin ja lähimpään ympäröivään elämään suuntautunut.

Kirjallisella alalla se merkitsi m. m. itäsuomalaisten kansanmurteitten ottamista länsisuomalaisen vanhalle uskonnolliselle viljelykselle perustuvan kirjakielen yhteyteen.

Jälkimmäisen sitkeä esitaistelija oli Kangasalan pelätty karhu, kunnallisneuvos Agathon Meurman. Muistan vielä, mitä hän jo v. 1889 kirjoitti Uudessa Suomettaressa eräitten kansanomaisuuksien johdosta, joita Kasimir-veljeni oli käyttänyt joissakin ensimmäisistä ulkomaisista kirjeistään. Juna oli Kasimirin mukaan »porhaltanut» Berlinin asemalle. Se oli Meurmanin mielestä tuiki arveluttavaa, mutta kun hän näki sanan »korvareuhka», niin hän väitti, että siitä »oikean rehellisen ihmisen karvat nousevat pystyyn». Kasimir selitti jälkimmäisen painovirheeksi. »Karvareuhka» sen piti olla, mutta tietysti kuului aikakauden poleemiseen tyyliin, että hän lisäsi sen sanomalehtimiehen, jonka karvat nousevat pystyyn jokaisesta

painovirheestä, saavan ollakin pystyharjana loppuikänsä.

Näitä vielä verrattain viattomia mielipiteenvaihtoja, joita kuitenkin tarkattiin koko suomalaisessa Suomessa vähemmän tavallisella jännityksellä, seurasi sitter useampia. 1890 oli alkanut Päivälehti ilmestyä, muodostuen Erkko- ja Aho-veljesten, Arvid Järnefeltin, Kasimir Leinon, E. O. Sjöbergin, Filip Warénin ja Kaarlo Friskin johtamaksi vapaa-mieliseksi ja kansanvaltaiseksi äänenkannattajaksi, jossa kirjallisuus ja taide kuitenkin vielä silloin olivat etusijalla.

Lauri Kivekäs kuului sen perustajiin, Jonas Castrén sen lähimpään kannattajapiiriin, samoin kuin Th. Rein, Edvard Hjelt, jopa eräinä aikoina J. R. Danielsonkin. Tässä oli siis hyvä tilaisuus nuoren polven temmeltää. Aho oli yhtä ahkera kuin pelätty poleemikko. Veljeni epäkiitolliseksi tehtäväksi jäi peitsentaitto vastapuolueen parhaiten kynien kanssa, josta hän kuitenkin nuorekkaalla reippaudellaan ja aina sanavalmiilla kielenkäytöllään suoriutui. Joululomansa 1890 ja 1891 hän vietti Hämeenlinnassa.

Jo aikaisemminkin hän oli viettänyt ensimmäisiä ylioppilasaikojaan täällä ja ollut vanhimman veljeni avustajana Hämeen Sanomain toimituksessa, julkaisten sen kaunokirjallisessa osastossa novellin »Sukulaisrakkautta», sittemmin ilmestynyt nimellä »Testamentti y. m. kertomuksia» Otavan kustannuksella. Toisenkin kirjallisen muiston noista hänen entisajoistaan Hämeenlinnassa tapasin vanhemman

veljeni ullakolta, jossa oli kasoittain myömmättömiä arkkiveisuja vankinihti Wilénin murhasta:

»Hän puukon pitkän pisti Wilénin rintahan.»

Se oli kirjoitettu yhdessä lääninmaanmittarin pojan Walter Juvan (Juvelius) kanssa. Hän oli sepittänyt siitä joka toisen säejakson. Tämän kirjallisen yhtiön rehellisenä tarkoituksena oli ollut tehdä jäsenensä rahapohatoiksi, kuitenkin yllämainitulla surullisella seurauksella.

Walter Juvasta kertoi samanaikainen Hämeenlinnan lyseön läpikäynyt Severi Nuormaa (Nyman) muuten, että se suinkaan ei ollut ensimmäinen eikä viimeinen kerta, jolloin hän oli tämäntapaista kirjallista yhteistyötä harjoittanut. Olipa Nuormaakin ollut siinä osallisena, josta heille sitten piisasi iloa pitkin ikää, varsinkin »Valkean kamelin» ilmestyessä. Mutta nyt saapui veljeni Kasimir paikkakunnalle jo laajalti tunnettuna runoilijana ja Nuoren Suomen ehdottomana kirjallisena auktoriteettina. Hänen kauttaan pääsin katsomaan ikäänkuin kulissien takaa koko silloisen nuorsuomalaisuuden ristiriitaista myrsky- ja kuohukautta, samoin kuin olin vanhimman veljeni kautta saanut nähdä Lönnrotista ja Ahlqvistista polveutuvan, Yrjö-Koskiseen kärjistyvän vanhansuomalaisuuden kehitystä.

Tietysti niitten täytyi tälläkin rauhoitetulla alalla ja tämänkin rauhanjuhlan pyhitetyissä puitteissa törmätä vastakkain.

Veljeni O. A. F., jonka lyyrillinen runosuoni juuri silloin pulppusi hereinnään, ei malttanut olla

käyttämättä tilaisuutta tuoda runolliset teelmänsä nuoremman, mutta maailmassa jo suurempaa mainetta saavuttaneen Kasimir-veljeni kriittilliseen neuvospöytäen.

— Tehdään kolme kasaa näistä, hän muhoili hyväntahtoisesti: hyvät, keskinkertaiset ja huonot. Hyvät minä toimitan kokoelmana painoon, keskinkertaiset julkaisen siellä täällä joululehdissä ja huonot heitän uuniin. Aloitetaanko?

— Annahan kuulua, virkahti Kasimir, loikoen mukavasti tädin rautasängyllä. Mutta uuniin minä epään nimenomaisesti sinua mitään heittävästä.

— No niin, lausui vanhin veljeni, kylläpähän niillekin aina joku käytäntö löytyy. Minä luen, sinä kuuntelet ja teet sitten asianomaiset huomautuksesi.

Kohtaus alkoi siis mitä onnellisimpien ennusmerkkien alla, mutta ennen pitkää se päättyi sangen surullisesti.

— Miksi sinä et sano mitään? kysyi tekijä loukatussa itsetunnossaan.

— Enhän minä uskalla sanoa mitään, koetteli arvostelija puolustautua. Jos sanonkin sanan, niin sinä heität tekeleesi heti huonojen tai keskinkertaisen joukkoon. Vain silloin, kun olen aivan mykkä, panet sinä sen hyvien kasaan.

— Sepä on lempoa, ettei saa kuulla enää totuuden sanaa omalta veljeltäänkään.

— Mikä on totuus? koetti Kasimir vielä lyödä leikiksi asiaa. Mutta enhän minä totuuden mies oikeastaan olekaan.

— Mikä lienet miehiäsi?

— Lienen kauneuden uskon vaatimattomimpia palvelijoita.

Mutta nyt olivat jo syvyyden lähteet vanhimman veljeni sielussa sylkähäneet. Hän tempasi äkäisellä liikkeellä kokoon runopinkkansa, pisti sen kainaloonsa ja sanoi toista kättä nyrkistäen:

— Maksatat ensin vekselin minulla, sitten teet vielä pilkkaa. Mutta tulepa se kerran poika Hämeenlinnasta, joka pettää Kasimirinkin.

Meni ja paukutti ovea mennessään. Kohta kuulimme hänen lähteneen ulos kävelemään.

— Ille faciet (hän on sen tekevä), lausui veljeni filosofisesti minua osoittaen.

— Minä — eihän hän minua tarkoittanut, koetin puolustautua.

— Kyllä, Artturi-veljesi on hänen mielestään Aristeides, sinä taas Alkibiades, jatkoi hän herttaimalla hymyllään. Tuopas sinä nyt tänne runokokeesi!

Tein työtä käskettyä. Samalla palasi tätini eteistä, jonne hän oli rientänyt äskeisen hälinän aikana.

— Että nyt taas noin viitsitkin Oskaria suututtaa! hän lausui hiljaa nuhdellen Kasimirille.

Tämä ponnahti kuin teräsjoussi ylös.

— Mitä pahaa minä olen tehnyt sitten? Tulkaa nyt veljet ja siskot todistajiksi! Miksi hän tuo minulle runojaan, kun hän ei siedä kuitenkaan pienintäkään arvostelua?

— Pitäisihän sinun tietää, yritti tätini välittää, että hänen hermonsa . . .

— Mitä minulla on hänen hermojensa kanssa tekemistä? Minullakin on hermoni, ja jos minulta kerran kysytään, mitä minä ajattelen asianomaisesta taiteilmiöstä, niin sanon minä ja minun velvollisuuteni on sanoa siitä mielipiteeni, niin totta kuin minun nimeni on Kasimir Leino.

Täti hyrskähti hiljaa itkemään, Kasimir katsoi ympärilleen neuvottomana ja ikävystyneenä.

— Mennään tänne toiseen huoneeseen, sanoi hän sitten minulle. Minä luen läpi sinun runosi. Jos niistä joku kelpaa, niin minä otan sen mukaani ja pistän Päivälehteen.

Hän luki, hän neuvoi, hän korjaili ja pisti pari takkinsa taskuun. Ne ilmestyivät sittemmin Päivälehdessä, toinen »Rikkaruoho»-nimisenä, painettu myöskin »Maaliskuun lauluihin»; toinen, eräs hyvin myrskymielinen runo, ei myöhempään enää ole löytänyt armoa silmiäni edessä.

Minne oli vanhin veljeni mennyt sitten? Metseen itkemään, kertoi hän joskus myöhemmin, puhelemaan Luojan lumisille puille sen yksinäisyyden alakuloisia mielialoja, joka ei omassa ajassaan saa edes läheisimpienkään ymmärtämystä osakseen.

Monissa muissa muodoissa oli nuoren ja vanhan Suomen periaatteellinen ristiriita noina samaisina ikävuosina minulle esiintynyt.

Tietysti minäkin olin vapaauskoja, tietysti kansanvaltainen, tietysti realisti, repivän ivan ja erittelyn mies, kuten koko nuori Suomi. Tietysti vaadin minäkin itäsuomalaisen kansankielen oikeuksia korkeammassakin kirjakielessä, tietysti ei ollut vieras

minullekaan tuo jotakuinkin ylimalkainen pyrkimys henkilökohtaiseen vapauteen ja totuuteen, mikäli sitä oli koulupoikaisen ikäni ja asemani ulotettavissa. Tunsin koko tunnelmapohjaltani entiseen tukevaan, turvalliseen ja ihanteelliseen aikakauteen liittyväni. Siksipä kun Aho joku vuosi sen jälkeen julkaisi »Nuori Suomi» albumissa lastunsa »Nuori sielu», en voinut oikein hyvällä omallatunnolla ottaa osaa hänen hilpeyteensä. Oli kuin osa siitä Suomesta, johon juuri vanhimman veljeni välityksellä olin tutustunut, olisi kaikkine kielitieteellisine, muinaistieteellisine, kansatieteellisine ja pitäjänkertomuksellisine harrastuksiineen äkkiä asetettu alastomana kirurgin leikkauspöydälle ja pidetty yleistajuinen luento hänen laiharakenteisesta maallisesta majastaan.

Mikä oli ollut sen sisäinen toimeenpaneva voima, sielu ja hehku, sen jätti tuo ulkokohtainen veitsenkäyttäjä nyt ja aina jälkeenkinpäin kokonaan koskemattomaksi.

Sen ratkaisi vasta pari vuotta myöhemmin Arvid Järnefelt romaanillaan »Isänmaa», jota etevämpää ei sitten Aleksis Kiven »Seitsemän veljeksen» ole meillä ilmestynyt.

21.

KUOPION LAULUJUHLA v. 1891.

Tämän tärkeän kehityskauden kenties valoisisimpana periaatteellisena muistona kangastuu mielesäni Kuopion laulujuhla v. 1891, jossa eräitten

onnellisten olosuhteitten vuoksi pääsin läsnä olemaan.

Vietin pari kesäistä viikkoa serkkuni, kansakoulunopettaja F. R. Mustosen luona Maaningalla. Matkalukemisenani oli ollut Ahon ensimmäiset lastut, joten olin jo sinne saapuessani pyhää henkeä täysi.

Siellä kuulin pelkästään Kuopion tulevista monipäiväisistä laulujuhlista puhuttavan. Juhlarunoilijaksi niihin oli veljeni Kasimir lupautunut. Serkkuni, joka ihaili palavasti hänen kokoelmaansa »Risti-aalokossa», pyysi uudestaan ja yhä uudestaan, että lausuisin niitä hänelle halki valkeat kesäiset yöt. Osasinkin ne melkein sanasta sanaan ulkoa, ja yhteinen mielipiteemme oli, ettei suomenkieli vielä koskaan ollut siten kaikunut, yhtä vähän kuin kenenkään muun runoudessa olivat nykyaikaiset elämänarvot saaneet niin sointuvaa vastinetta.

— Kasimir Leino merkitsee runossa samaa kuin Juhani Aho suorasanaisessa tyyliässä, oli hänen innoikas mielipiteensä, johon ei minullakaan ollut mitään sen enempää vastaanväittämistä.

Lopuksi sain kotoa nimenomaisen määräyksen viipyä Maaningalla noin pari viikkoa ennen juhlien alkamista, koska sieltäkin aikoi koko joukko pitäjän vallasväkeä omin hevosin saapua niille. Elin siihen täydellistä keskipäivää, uusia, entisiä ehompia vaikutuksia odotellen.

Saavuimme Kuopioon täpötäydellä laivalla, josta yli tyynten selkien milloin kuoro-, milloin yksinlaulut kajahtelivat. Laivoja saapui sinne muuten joka taholta, mikä Savonlinnasta, mikä Lappeenrannasta,

mikä Iisalmesta, mikä Joensuusta, kaikki täynnä samaa Suomen laulua, nuorta ja vanhaa, köyhää ja rikasta.

Koko Savon kansa oli lähtenyt liikkeelle. Eikä vain Savon, vaan kaikkien muittenkin maakuntien suomalainen sivistyneistö. Junat toivat tulvanaan uutta ja riemuitsevaa juhlayleisöä. Toisia tuli idästä, toisia lännestä. Kesäinen Helsinki tyhjensi viimeisetkin utterat työntekijänsä, itse Pietarinkin suomalainen siirtokunta oli sinne lähettänyt oman Alku-nimisen kuoronsa.

Me saman puolen asukkaat saimme majapaikat samassa talossa. Riensimme sitten eri joukoin kaupunkia katsomaan ja sen juhla valmistuksiin tutustumaan. Nautin omasta puolestani suuresti siitä huomiosta, jonka havaitsin hämeenlinnalaisen pitkä-tupsuisen, lyyraniekkaisen lukiolakkini osaksi tulevan paikallisen koulunuorison taholta. Tunsin itseni ensi kertaa elämässäni melkein täysikasvaneeksi. Kuljin muukalaisena Kallaveden kaupungissa ja painoin tarkkaan mieleeni katujen nimet, etten eksyisi yksinkään seikkaillessani.

Varhain seuraavana aamuna olimme kaikki Snellmanin puistossa, jossa juhlat lyhyellä isänmaallisella puheella ja raikahtavilla torventoitotuksilla julistettiin alkaneiksi. Sitten alkoi se helteinen kilpajuoksu, joka ei lakannut näinä kolmena päivänä hetkeksikään, ennenkuin laivat olivat taas kukin taholleen rantalaitureista eronneet ja junat viimeisen lähtömerkkinsä antaneet.

Käynnit Puijolla, kävelyt Väinölänniemellä kuului-

vat luonnollisesti juhlaohjelmaan. Välillä voi aina levähtää Snellmanin puistossa, saada siinä paikalliset sanomalehdet, juoda lasin virvoitusvettä tai puikahtaa hetkiseksi majapaikkaansakin kotoisia eväitä maistelemaan. Oli saatava, mikäli mahdollista, pääsylippu Maikki Pakarisen (Järnefelt) konserttiin, jossa »Pai, pai, paitaressu» saavutti niin myrskyistä suosiota ahdinkoon pakkautuneen yleisön keskuudessa. Kiirehdyttävä oli myöskin lukkarien kuoron konserttiin, jonka viehättävimpänä vetovoimana taas olivat »Sivorin laulut», levittäen niitten tarttuvan hilpeyden tuossa tuokiossa ympäri Suomenniemen.

Kaikki kävin, kaikki kuulin. Mieleni olisi erikoisesti tehnyt pistäytyä laulujuhlien yhteyteen julistetun vapaan kirjailijakokouksen ohjelmaa seuraamaan, jos olisin luontaiselta pelokkuudeltani uskaltanut. Luin sitä tarkemmin niitten selostuksia paikallisesta sanomalehdistöstä ja huomasin, että m. m. Juhani Aho ja Kasimir Leino olivat puoltaneet vakinaisen suomalaisen kirjailijaliiton perustamista, mutta yhteydessä ruotsinkielisten kirjailijain kanssa, jota silloinen kansallismielinen Suomi ei suinkaan pitänyt toivottavana. Tämäntapainen kaksikielinen liitto kyllä syntyikin sitten Suomen taiteilijaseuran yhteyteen, jossa se aluksi virkeätä, sitten yhä laimenevampaa elämää vietettyään lopuksi hiljaisesti haudattiin.

Myöskin Uuden Kuvalehden juhlanumero herätti vilpítőntä ihastustani. Tämä tuntui sittenkin nuoren ja keväisen Suomen juhralta eikä vanhan. Mutta vanhoillekin lienee ollut outoa havaita, että Suomi

oli näin suuri ja että siihen mahtui näin paljon valistunutta, valpasta opin ja auran tien astujata.

Seuraavana päivänä oli varsinainen pääjuhla Väinölänniemellä. Sen luonto heloitti rehevimmissä kesäisessä kukkeudessaan. Toisesta päästä Suomea tulleet tuttavat tapasivat täältä tuttujaan. Alituisesti kuuli juhlakentällä sanoja:

— Keh, oletko sinäkin täällä?

— Keh, missäs minä, jos en siellä missä muutkin. Mutta kuinka sinä olet tänne eksynyt?

— Täytyihän sitä tulla vähän itseään tuulluttelemaan.

Päivälehdessä silloinen toimitussihteeri E. O. Sjöberg kertoi myöhemmin leikillisesti, miten toinen lehden toimittaja toisensa jälkeen oli saapunut hänen luokseen ja sanonut:

— Olen aikonut tästä vähän laulujuhille. Kai sinä hoidat ulkomaanosaston?

— Kyllä, kyllä, oli Sjöberg häntä lohduttanut. Hyvää matkaa vaan!

Päätoimittaja oli tullut ja pyytänyt häntä vastaan lehdessä johtavista kirjoituksista.

— Kyllä vastataan, Sjöberg siihen vakuuttanut. Pakkaa nyt vaan pian kapsäkkisi!

Aho ja Leino tulleet ja ilmoittaneet aikovansa Kuopion laulujuhille, kunhan Sjöberg vain pitäisi sillä aikaa huolta lehden kaunokirjallisesta sisällyksestä.

— Mikään ei ole sen helpompaa, Sjöberg hymyilyt rakastettavasti heille. Onhan täällä laatikko täynnä painamattomia käsikirjoituksia.

Toimittajien kauhu oli ollut ääretön heidän huomattessaan, että he kaikki olivat laulujuhlilla.

— Keh, oletko sinäkin täällä?

— Tietysti. Täytyihän minun lähteä kirjeenvaihtajana.

— Keh, ja sinäkin?

— Tietysti, juhlarunoilijana.

— Ja sinä?

— Lausujana.

— Minä taas muuten savolaisena.

— Mutta sinä?

— Lehden valtiollisena edustajana, vastaus siihen. Täytyihän nuorsuomalaisella puolueella toki olla sellainenkin täällä, jossa koko Suomi kokoontuu.

Tervehditty, riemastuttu, mutta jääty jälleen tuumimaan, kukahan lehden oikeastaan tällä välin toimittaa.

— Minä toimitin yksin lehden, oli Sjöbergin tapa homeerisesti hymyillen tarinansa lopettaa. Eikä sen parempia numeroita ole usein siitä paikasta maailmalle lähtenytään.

Pysyttelin tarkasti serkkuni Mustosen parissa, joka ei väsynyt minulle tunnettuja henkilöitä huomauttelemasta.

— Tuo lihava muori tuossa on Minna Canth, hän sanoi. Kauppi-Heikki on tuo kapea nuori mies hänen rinnallaan.

— Entä Ahot ja Järnefeltit?

— En näe heitä, missä lienevät sanomalehtipöytien ääressä tuolla lavan edustalla. Mutta tuolla menee veljesi Kasimir. Siellä hän näkyikin siirty-

vän hiljaa ja arvokkaasti eteenpäin sankan ihailijaparven häntä saattaessa.

Ja serkkuni kuiskasi minulle, että lähinnä Ilmari Krohnia, joka liikkui kuvankauniina lumivalkeassa kesäpuvussaan, savolaispieksut jalassa, oli veljeni näitten juhlapäivien ihailluin merkkihenkilö.

Eikä vielä oltu edes lausuttu hänen juhlarunoaan, mutta pian tuli senkin aika ja jo vähän ennen jakoivat marsalkat sen painettuna yleisölle. Toimittaja Kaarlo Frisk nousi lavalle. Se oli hänen, entisen näyttelijän suurhetkiä.

»Keväinen hellä henkäys sai taaskin Suomehemme,
keväisen päivän paahtehet vei peitot järviemme»,

aloitti hän pehmeällä, mielestäni liiankin pehmeällä äänenpainolla. Mutta kun siihen oli tottunut, saattoi hyvinkin seurata sen vivahdusrikkautta ja selkeätä käyttelyä, sillä jokainen sana kuului yli koko tuon laajan tasangon. Yleisö seurasi henkeään hievahtamatta sanoja, joita sointuvampia ei vielä oltu kuultu tänäkään Lehtoniemen lempeillä rantamilla.

Mutta kun runoelma sitten keskiosassaan uhkaavasti taittui, kun tekijä riensi oman kaunosanaisen esityksensä karistaen pateettisella mahtiponnellaan niitä »idän irnuja» ja »kaakon karjuja» kuvailemaan, jotka tahtoivat vallata meiltä tämän vapaan ja kauniin maan, kävi humaus yleisössä, ja Friskin ääni paisui pauanteeksi hänen julki julistaessaan:

»Ei koskaan, ei! Tää aurinko on uus,
valo voimalla tunkevi pilvestä taas,
ole huoleti kansa, on turvassa maas,
nyt valvovi itsetietoisuus.»

Kalevalanmittaista finalea tuskin jaksettiin kuulla enää. Kättentaputusten ja eläköön-huutojen myrsky purkautui heti viimeisen säkeen loputtua.

— Tekijä, tekijä esiin! huudettiin.

Jos tekijä oli huutanut äsken, huusi yleisö nyt. Mitä kauemmin tekijä viipyi, sitä korkeampana kajah-teli kansan pyhä tahto, ikäänkuin hänen vakaumuk-selleen vannoutuakseen ja ikuisiksi ajoiksi sen poveensa painaakseen. Lopuksi hän esiintyi lausu-jaa kädestä taluttaen ja kiittäen häntä kaiken kan-san edestä. Yleisön riemu ei tuntenut rajoja. Kerta kerralta kutsuttiin tekijä ja lausuja esiin, ja kun tämä lopuksi verhoutui vaatimattomuuteensa, esiin-tyi tekijä yksin lavalla avoimine, nuorekkaine kas-voineen, kiittäen lakki kädessä yleisöä, joka oli hänet ymmärtänyt.

Se oli juhlan huippukohta. Niin ei tuuminut vain näiden muistikuvien piirtäjä, vaan koko yleisö ympärilläni. Mutta mitä minä itse mietin mielessäni, sen tietävät vain Väinölänniemen kaislarannat ja loivat laineet, jotka niitä kahisuttelivat.

Seisoa noin kaiken kansan edessä! Sanoa julki, mitä jokainen ajattelee! Tehdä se muodossa, jonka jokainen ymmärtää ja heti vaistomaisesti tuntee omakseen! Saattoiko olla mitään sen suurempaa, sen kadehdittavampaa osaa runoilijalle?

Oli vaikea saada unta sinä yönä. Lähdin jo aamun-koitossa jälleen kävelemään. Kaikkialta kiirehti kesä-pukuisia nuoria pareja vastaan. Voin kuvitella heidän siellä täällä nienten nenissä viettämiensä yön-hetkien ihanuutta ja valitin syvästi jälleen ikä-

vuosieni vähyyttä, joka tuntui minusta, jo varhain miehistyneestä nuorukaisesta, täysin toivottomalta.

Miksi en ollut maisteri, miksi en edes ylioppilas? Olin vain poloinen koulupoika, jolla oli vielä neljä pitkää lukuvuotta edessään.

Sen päivän kansanhuveilla, joihin juhlat päättyivät, oli omat viehätyksensä. Jännittävää oli kuulla palkintojen jakoa, jonka Kansanvalistusseuran monivuotinen sihteeri tohtori A. A. Granfelt huonolla suomenkielellään, mutta isänmaallisella innostuksella toimitti kaikkien hilpeäksi tyytyväisyydeksi. Jännittävää myös saada tietää, ketkä kansankirjailijat seuran asettama kaunokirjallinen valiokunta oli katsonut kilpapakinnon ansainneiksi. Ne olivat oululainen Juhana Kokko ja savolainen Kauppi-Heikki. Huudettiin eläköötä heillekin ja siirryttiin sitten katselemaan niemelle saapuvaa kalevalaista juhlakulkuetta, joka lava-aisoilla keinuviene veneineen ja niihin sijoitettuine sankareineen, sulhoineen ja neitoinen oli suurenmoisinta, mitä tällä alalla vielä oli ulkoilmassa niillä mailla nähty.

Koiduttiin taas kotiin seuraavan päivän matkaa valmistelemaan. Omasta puolestani olin jo juhlaan väsynyt. Taisi olla monen muunkin laita. Mutta liehen eronnut useista muista kanssamatkailijoistani siinä suhteessa, että olin nähnyt taivaat auki ja entisestään yhä enemmän omasta runoilijakutsumuksestani vakautunut.

POSTIMANIFESTI.

Siitä saakka kuin olin kynnelle kyennyt, olivat valtiolliset asiat herättäneet mitä vilkkainta mielenkiintoani.

Aluksi totuin niihin isäni esilukijana, joka sairastuoteellaankin hartaasti seurasi niitä.

Kotimaisesta politiikasta ei tuon pienen Paltaniemen virkamiehistön kesken ollut juuri koskaan puhetta. Kaikki olivat suomenmielisiä, mutta pikemmin J. V. Snellmanin kuin Yrjö Koskisen tapaan.

»Gör bonden rätt, men aldrig gott» (Tee talonpojalle oikein, mutta älä koskaan hyvää), lienee ollut heidän yhteinen toimiohjeensa.

Mutta sitä enemmän ja vapaammin puhuttiin ulkopoliitiikasta.

Venäjän valtiollisia tapahtumia ei tunnettu eikä niistä voitu puhuakaan. Sitä enemmän tuli höyryävien totilasien ääressä kysymykseen Saksan, Ranskan, Englannin ja Italian valtiotaito, vieläpä pohjoismainenkin, milloin jonkun oli onnistunut siihen muitten kautta tai omin päinsä tutustua.

Mitä tärkeimpänä poliittisena tapahtumasarjana pidettiin Saksan lyhytaikaisen keisarin Fredrik III:n parantumaton kurkkutautia, sillä hänen kauan ja kituen viettämänsä elämää katsottiin yleisen maailmanrauhan takeeksi. Muistan vielä, millä huonosti salatulla riemulla riensin pihan poikki toiseen raken-

nukseen ilmoittamaan isälleni tuosta jo pitkän aikaa odotetusta kuolemantapauksesta.

— Fredrik Wilhelm on kuollut, huusin sanomalehteä heiluttaen.

— Mitä? kysyi isäni, imeskellen luupäistä kepinuppuaan, jota hän käytti pitkän piipun asemesta, sen jälkeen kuin ruotsalainen ihmelääkäri Westerlund oli kieltänyt häneltä tupakanpolton. Mitä sinä sanot?

— Fredrik Wilhelm on kuollut, toistin. Isä kuuntelee, minä luen.

Siitä seisoikin palstamääriä Uudessa Suomettassa. Saapui siihen hätään Kasimir-veljenikin ja huudahti kuultuaan, mistä kysymys oli:

— Ja nyt tulee keisariksi leirin lemmikki Wilhelm II! Ja nyt alkaa musiikki ja paraadit ja sota, Der frische, fröhliche Krieg (raikas, hilpeä sota). Hip hip hip hurraa!

Ja sotahan siitä tulikin, vaikk'ei aivan silloin vielä, tuli maailmansota. Muistan hyvin, mitä laihnutunut, kuihtunut veljeni Andréen kartastosta sen rintamia U. S:n toimituksessa seuraten vastasi, kun häntä neuvoin hiukan hermojaan hoitamaan:

— Toimita sinä maailmansota loppumaan! Kyllä minun hermoni sitten paranevat.

Mutta silloin, 1880-luvun loppuvuosina, ei vielä ollut niistä kysymys.

Maassamme seuraavina vuosina esille purkautunut kulttuuritaistelu oli vienyt minut lähemmä myöskin sen yhteydessä olevia poliittisia tapahtumia.

Mistään kiristyneistä väleistä Venäjän keisarikunnan kanssa ei tiedetty kuitenkaan lähimmässä

ympäristössäni ennen Leo Mechelinin, Weissenbergin y. m. eroa senaatista ja sitä seurannutta sanomalehtitaistelua, johon juuri Mechelinin ja samalla myös J. R. Danielsonin valtio-oikeudelliset lentokirjat niin syvästi vaikuttivat.

Suomen suuriruhtinaanmaa oli siihen saakka ollut Venäjän valtakunnan kaikkein lainkuuliaisin osa. Venäläisistä virtauksista ja vastavirtauksista ei tiedetty mitään, tuskin kukaan tunsikaan edes mahtavimpien ministerien nimiä. Tavallisen rauhallisen suomalaisen kanta supistui sen suhteen ainoastaan nihilistien ja keisarinmurhaajien inhonsekaiseen halveksuntaan.

Nyt toitottivat toiset äänet kansaa hereille. Niiden tulkiksi oli vannoutunut myös veljeni Kasimir »Ristiaallokossa», jonka eräät purevat poliittiset runot ovat parasta, mitä meillä on sillä alalla aikaansaatu.

Vanhimman veljeni luona taas, joka aina teroitti mieliin »kotimaisen hallituksen» tärkeyttä, olin saanut aavistuksen siitä, että meiltä oli menossa sekä tulli että raha ja posti, mikäli Yrjö Koskisen diplomaattinen nerous ei voisi ohjata vaappuvaa valtiolaivaamme ohi uhkaavien salakarien.

Moskovskija Vjedomosti ja Ordin olivat silloiset pahimmat vihollisemme, Borodkin ja Novoje Vremja tulivat vasta sittemmin. Edellisten syövyttämisestä epäpoliittisimmankin suomalaisen yleisön tietoisuuteen olivat m. m. kaunokirjailijamme huolta pitäneet.

Kasimirin runo »Ihan kaavahan keisarikunnan» oli tavannut vilkasta vastakaikua, samoin Juhan

Ahon salanimellä julkaistu pilaruno »Nuori Suomi» albumissa, jossa J. R. Danielsonille annettiin seuraava kaunis tunnustus:

»Näytti vääräks Wjedomostin,
eljet Ordinin osoitti.»

Eipä kumma siis, jos heristin korviani, kun kuulin kesäisellä maantiellä raikkaan miesäänen vierelläni virkahtavan:

— No, posti, se on mennyt meiltä siis!

— Niin on, vastasivat siihen toiset minua vanhemmat äänet. Eikä taida niin pian takaisin tullakaan.

— Ja kaikki vain erään tuhman postineidin takia! Mutta sen minä sanon ja tahdon sanoa tämänkin kaupungin postineidille, että yksi typerä vanha-piika saattaa virkatuolilla istuessaan tehdä päättömyyksiä, joista eivät kymmenet eivätkä sadatkaan viisaat miehet aina voi vastata. Ja tässä tapauksessa saavat siitä kuitenkin vastata sadattuhannet ja miljoonatkin.

Hän, joka näin puhui, oli lähin naapurimme, metsäherra Alarik Ritarsalo (Riddelin), joka isäni kuoleman jälkeen oli nimitetty olemattoman pesän hoitajaksi ja siis myöskin meidän alaikäisten lasten holhoojaksi.

Kukkaisine liiveineen, kultapuitteisine rilleineen ja näillä tienoin outoine kiihkeämpine käytöstapoineen hän oli tuonut tuohon kangistuneeseen virkamies-yhteiskuntaan ikäänkuin tuulahduksen kulttuurin eteläisemmiltä rintamailta.

Hänen vaimonsa Aline, kookas, komea ilmiö, tässä

maalaisympäristössä täysin maailmannaiselta vaikuttava, käveli hiukan taempana muiden naisten kera, kuitenkin terävin korvin ottaen osaa miesten keskusteluun.

Heidän lapsensa Aarne (Orjatsalo) ja Anna (nyk. rouva Nyman) taisivat olla vielä liian pieniä silloin ollakseen mukana tällaisilla pitemmillä huviretkillä.

Me olimme nimittäin matkalla Sotkamoon. Olimme tulleet toiset vettä, toiset maata myöten Kajaanin kaupunkiin ja siellä yhtyneet. Sieltä meidän oli taivallettava hyvä Ruotsin virsta Petäisen koskenniskaan, josta pieni höyrylaiva »Elias» oli meidät yli Rehjänselän Vuokatin juurelle puksuttava.

— Mitä, kuka, mikä postineiti? kyseltiin.

— Ka, eräs hankolainen. Ettekö te sitä tiedä?

Me emme todellakaan tienneet siitä niin hituistakaan.

Mutta metsäherra, joka liikkui kotinurkkia kauempanakin ja toi sieltä mukanaan kaiken muun rihkaman ohella poliittisia juorujakin, selitti meille seikan.

Keisarillinen laivasto oli ankkuroitunut Hangon edustalle. Sieltä oli lähetetty eräs Venäjälle menevä ja venäläisillä postimerkeillä varustettu kirje, jota asianomainen postineiti oli kieltäytynyt vastaanottamasta. Se kuului olleen joltakin suuriruhtinaalta. Tämä oli asiasta kuultuaan suuttunut ja uhannut, että sellaista skandaalia ei enää vastedes tulisi Suomessa tapahtumaan.

Ja siinä sitä nyt oltiin. Postimanifesti oli julistettu ja Suomen pääpostitirehtööri alistettu venä-

läisen ministerivallan alle. Vielä muutamia muita samanlaisia manifesteja ja meidän itsenäisyytemme oli oleva vain lyhyt lasten tarina, jota jälkeentulevaisemme kuuntelisivat kummakseen.

— Isänmaa ei ole vielä koskaan ollut sellaisessa vaarassa, jatkoi energinen metsäherra, mutta kotimaisten hallituksen olisi pitänyt erota. Se olisi ollut ainoa kyllin arvokas vastaus moiseen kaikkia lakeja loukkaavaan sortotoimenpiteeseen.

Siis sama vaatimus, joka helmikuulla 1899 uudistui, vaikka monin kerroin voimistuneena. Tällä erää se antoi aihetta vain yleiseen vakavustumiseen ja yksilöllisiin huokauksiin.

Kuvaavaa kyllä silloisen poliittisen mielipiteen kypsymättömyydelle näillä maan kulmilla, ei kukaan lausunut mitään, ei eroavaa eikä yltyvää kantaa metsäherran herättämän kysymyksen johdosta. Hänhän sen tiesi paremmin, hän, joka tuli suuresta maailmasta ja oli seurustellut piireissä, joissa näitä asioita perusteellisemmin pohdittiin ja ajateltiin.

23.

VUOKATINLAMPI.

Kajaanista päin tullessa sinertyy jo kaukaa silmien eteen Vuokatin jylhä kalliokyhmy, jota havu- metsä jo melkein joen rannalta saakka reunustaa.

On kaksi tietä sinne, toinen jyrkempi ja suurempi, toinen pitempi ja kiipeävään matkaaajain mukavuus-

deksi mutkittileva. Kumpikin johtavat ne kulki-
jansa vuoren korkeimmalle laelle, josta on hurmaava
näköala sekä itään että länteen ynnä vielä vasta-
päisen Naapurivaaran päivänpaisteisille niityille,
pelloille ja vihannoiville viidakoille. Vain etelän puo-
lella kohoaa synkkä korpimetsä.

Naiset rupesivat kahvinkeittohommiin, miehet,
ne nimittäin, jotka olivat jo saaneet tarpeensa kui-
vain karahkain kannannasta, heittäytyivät kalliolle
pitkäkseen ja sytyttivät savukkeensa. Meistä nuo-
rista toiset kalkuttelivat puumerkkejensä kivien
kylkiin, toiset ryhtyivät tuohon uskaliaaseen yri-
tykseen kavuta alas Vuokatinlammelle katsomaan,
kasvavatko sen suosammaleiset rannat todellakin
muuraimia ja keinuvatko sen pinnalla lummekukat,
jotka eivät koskaan olleet tuulenpuuskia tunteneet.

Omasta puolestani kuuluin viime-mainittuihin
löytöretkeilijöihin.

Lampi oli luonnollisesti pohjaton, kuten kaikki
muutkin tarumaiset lammet. Onneton hän, joka
koetti sen syvyyttä mitata laskinluodillaan. Vetehi-
nen vei hänet saaliikseen.

Alas kapuaminen sinne ei suinkaan ollut aivan
helppoa. Puulta puulle kävi matka, täytyi käyttää
milloin käsiä, milloin jalkoja apunaan. Ja kun vih-
doin henkensä kaupalla oli päässyt sinne, ei siellä
voinut liikkua juuri ollenkaan, sillä sammal upotti
ja vuoren penkereet olivat liukkaat alituisesta kos-
teudesta.

Näytti siellä todellakin olevan jonkinlaista kas-
vullisuutta, korpikuusista puhumattakaan, jotka

kaarsivat taivaan korkealla meidän päittemme päällä. Joku oli myöskin ulpukan näkevinään, mutta muuraimia me emme nähneet ollenkaan, vielä vähemmän sitä vanhaa ruuhta, jolla joku varomaton kalastaja oli koettanut kelata hänelle tuntemattomia outojen onkaloitten asukkaita.

Nähtävästi oli vuoren ukko vienyt senkin syvyyteen.

Muut nuoret lähtivät jo pettyneinä ylös kapuaan, mutta me jäimme. Hän, sinipiika terhenisine varrenviivoineen, minä, notkolampi tummasta pimeydestä nousevine käsivarsineen.

Istuimme lengolle koivunkonkelolle ja annoimme menevien mennä, emmekä kumpikaan uskaltaneet pitkään aikaan puhua mitään.

Hän tiesi, että minä pidin hänestä, sillä olinhan antanut hänelle siitä kyllin monta mielestäni liiankin selvää viittausta. Minä en tiennyt, välittikö hän minusta vähääkään, mutta toivoin ja epäilin yht'aikaa, tohtimatta hankkia mitään varmuutta tälle riuduttavalle rinnan kaipaukselle.

— Voisitko sinä viihtyä tuollaisen vuorilammen rannalla? virkahti hän vihdoin hiljaa.

— Kenties, vastasin syvämietteisimmällä äänenpainollani. Kenties, jos olisin itseeni tyytyväinen.

— Mutta ellet olisi? kysyi hän jälleen kuin satumalta painaen kättäni kädellään.

— Niin karkkoaisin kauhulla pois sieltä, vastasin minä miehekkäästi.

Seurasi pitkä ja paljon puhuva vaitiolo.

— Mutta minne voi ihminen paeta itseään?

virkahti hän sitten yhä vienommalla äänensävyllä.

— Ei minnekään, vastasin. Mutta minä olen lukenut jostakin, että sekin on sentään joskus ihmislapselle onnistunut.

— Missä ja milloin? hän kysyi.

— Häntä rakastavassa sydämessä, vastasin.

Mutta nyt olinkin minä sanonut jo kaikkeni. Odotin, mitä tuleman piti, valmiina suurempaan onneen kuin onnettomuuteenkin.

Tuokio, jonka hän katsoi minuun pitkien silmäripsiensä lomasta, tuntui minusta ikuisuudelta.

— Sinä luet niin paljon, hän sanoi. Etkö tahtois lausua minulle jotakin omista runoistasi?

Se palautti minut takaisin todellisuuteen.

Lumous oli murtunut. Minä heitin aito-heinäläisen ilkamoivan silmäyksen häneen.

— En, vastasin naurahtaen, sillä silloin vaatisin, että sinun välttämättä olisi runoani kiitettävä.

— Ja ellen sitä tekisi?

— Silloin olisi meidän kaiketi heti toisistamme erottava.

Hän katsoi suurin silmin minuun.

— Miksi? kysyi hän.

— Siksi, että huomaisin sinun suhteesi surkeasti erehtyneeni. Hänkin nauroi.

Taas pitkä, paljon puhuva vaitiolo.

— Ne taitavat kaivata meitä siellä ylhäällä, hän virkahti viimein, korjaten toisella kädellä hattuaan.

— Se on mahdollista, vastasin. Ja täytyyhän

sinun sitäpaitsi muistaa, että siellä on muitakin kavaljeereja.

— Minulla? hän huudahti hiljaa. Ei ketään.

— No, ihailijoita siis? intin hänelle vastaan.

— Niistä minä vähät välitän, hän vakuutti.

— Yhtä vähän kuin minustakaan? virkahdin kuin ohimennen.

— Sitä en ole sanonut, hän lausui vakavasti. Me olemme aina hyviä ystäviä.

— Kuin veli ja sisar? pistin pilkallisesti.

— Jos tahdot niin. Mutta nyt sinun todellakin täytyy auttaa minua täältä ylös kiipeämään.

Ojensin käteni hänelle ja vedin häntä puulta puulle takaisin ihmisten ilmoihin. Mutta jokainen ponnistus, jonka tein hänen tähtensä, tuntui mielestäni ritarilliselta itseuhraukselta.

Kun pääsimme kukkulan laelle, oli kahvit jo juotu, eväskori pakatut ja aurinko painumassa alimenoonsa. Kaikki muut olivat jo valmiit lähtemään. Meitä vain oli huudeltu ja odoteltu.

— Missä te viivyitte? kysyttiin.

— Peilailimme vain hetken toinen toisissamme, vastasin yliolkaisesti.

— Ja mitä näitte sieltä? kysyttiin vielä hymysuin.

— Itsemme, vain oman pienen itsemme, vastasin, ja deklamoin aivan julkeasti seuraavan heineläisen säejakson:

Himmlisch war's, wenn ich bezwang
meine sündige Begier,
aber wenn's mir nicht gelang,
hatt' ich doch ein gross Plaisir.

(Oli hengen hekkumaa
liha heikko lannistaa,
vaan jos liha voiton vei,
ikävää se ollut ei.)

Myöhäiseen iltapäivään katsoen päätettiin olla yötä joen rannalla sijaitsevassa majatalossa ja nousta vasta seuraavana päivänä Naapurivaaran kaukaa kimmelteleviä ikkunalaseja lähestymään.

Aloimme alasmenon.

Meillä kahdella ei ollut enää tilaisuutta pakinoida paljon mitään, mutta olin suureksi sisäiseksi ilokseni ja julmaksi nautinnokseni huomaavinani, että Sinipiian silmät olivat vettyneet ja että hänen otsallaan karehti kuin etäinen uhkaava ukkoslonka toisista, minulle tuntemattomista maailmoista.

Mutta omille sisäisimmille tunteilleni en taaskaan keksinyt muuta itsekohtaisempaa ilmaisua kuin Heinen kylläkin karun, mutta sitä kauniimman »Vanhan saksalaisen laulun» suorasanaisten ajatuksen:

»Sie war liebenswürdig und er liebte sie. Er aber war nicht liebenswürdig und sie liebte ihn nicht.»

(Se nainen oli rakastettava ja se mies rakasti häntä. Mutta se mies ei ollut rakastettava ja se nainen ei häntä rakastanut.)

24.

MUSTAT SUKAT.

Mitä tuo ukkoslonka merkitsi, sen sain kyllin kokea majatalon pihalla ja vielä enemmän sen rannan kasteisessa heinikossa, missä me nuoret hel-

teisistä tuvista tai viileistä aitanparvista hiivittyämme vielä vietimme aamupilven ensimmäiseen punerrukseen asti valkean kesäyön hämärää.

Tunsin silloin ensimmäisen, mutta en viimeistä kertaa, mitä on tuo rakkaudentuska ja epätoivo, jota sanotaan sen toiseksi pimeäksi sisareksi.

Variksen saappaissa olin sitä ennen montakin kertaa kävellyt. Nyt ensi kerran mustissa sukissa.

Tuo kaamea käsite ei ole millään mainesanoilla tyhjennetty.

Myöskin kateus kuuluu niihin, karsaus ja ylenkatse, sisäinen loukkautuminen ja itsehalveksunta, kaikki pitkinä vihlovina sydänviilekkeinä, joita pelkää jokaiselle näyttävänsä. Eikä kuitenkaan voi karata pois, eipä edes hallita omia eleitään ja ilmeitään.

Varsinkin kuuluu siihen koomillisuuden tunto oman itsensä edessä, samalla kuin heti toisessa tuokiossa tuntee petettävän ja poljettavan omaa pyhintä itseään ja pyydetään.

»Il ne faut pas badiner avec l'amour» (ei lempi leikin vuoksi), sanoo Musset.

Olin nähtävästi tehnyt tuon kuolemansynnin lemмен majesteettia kohtaan, koska minua niin kipeästi ja verisesti rangaistiin.

Mutta minä en voi vielä tälläkään hetkellä käsittää, kuinka tuo samainen herkkä ja heleä Sinipiika, joka vielä hetki, pari sitten oli kanssani koivunkonkelolla istunut niin arvoituksellisena ja salaperäisenä, saattoi — kuinka hän saattoi! — nauttia tuon minua paria vuotta vanhemman koulupriimuksen naljailusta,

kävellä hänen kanssaan pitkin törmän piennarta ja katsella niin kaukomielin utuisille ulapoille.

He näyttivät juttelevankin joskus. Mitä he juttelivat? Mitä saattoi heillä olla sanomista toisilleen, heillä kahdella, joista tyttö oli hempeä ja himmeä kuin kesäheinä, poika taas aivan kollo, kutistunut ja sielullisesti kokonaan kyttyräselkäinen?

En voinut kuvitella mitään sen hullunkurisempaa kuin mokoma epäparia oleva kaksoishahmo tuolla rantaäyräällä!

Johan hevostenkin olisi läheisestä haasta pitänyt hirnuu sille. Mutta kun asianomaiset nelijalkaiset näyttivät kaiken koomillisuudentajunsa kadottaneen, hirnuin minä itse. Kerroin ympärilleni kasaantuville ikätovereilleni toinen toistaan hassumman jutun, saaden heidätkin samaan iloon yhtymään. Välillä vilkaisin aina taakseni, eivätkö he kaksi kuulisi jo, kuinka he alensivat toisiaan minun silmissäni.

Eivät, he eivät näyttäneet kuulevan eikä näkevän mitään. Meidän oli pakko hiivittäytyä hiljakseen törmää alaspäin.

He tulivat jo puolimatassa vastaamme. Mutta siinä samassa loppuikin minulta lappaminen.

— Pojilla tuntuu olevan lysti täällä, virkahti pari vuotta vanhempi viirunaamainen toverini pienellä halventavalla hymyllä. Mistä te iloilette?

— Meillä on ilo itsessämme, vastasin vihamielisesti hänelle, niin saman kylän poika kuin hän olikin. Mutta siitäkö teillä murhemielisyys?

— Tuskinpa. Mutta vähästä lasten mielihyvä, vastasi hän hymyillen yhä edelleen kiusallisesti ylä-

luokkalaisen kiistämättömällä itsetunnolla. Me taas huokailemme vain sydänhuoliamme.

Ja hän laikahti laulamaan syvällä, sointuvalla tenoribarytonillaan:

»Enkä mä muille ilmoita noita sydänsurujani;
synkkä metsä ja kirkas taivas ne tuntee mun huoliani.»

Hänen äänensä karkeloi kauniina valkeassa yössä.

Omasta mielestäni en ollut koskaan kuullut sen rumempaa ruisräökkämäisyyttä. Jos olisi tahtoni mukaan tapahtunut, olisi hän poksattu keskeltä poikki ja työnnetty molemmat päät vanhaan tervatynnyriin, niin että hän ei viimeisenäkään päivänä olisi tietänyt, mistä tapinreiästä hänen oli noustava Herransa Jumalansa tuomiolle.

Mutta muut pyysivät häntä jatkamaan laulua. Ja hän lauloi:

»Yksi ruusu on kasvanut laaksossa,
ja se kauniisti kukoistaa,
yksi kulkijapoika on nähnyt sen
eikä voi sitä unhoittaa.»

Ja hän oisi sen ruususen poiminut
ja painanut povelleen,
mutta köyhänä ei ole tohtinut,
vaan on jättänyt paikoilleen.»

— Mäkättää kuin taivaanvuohi, ajattelin.

Mutta muut sanoivat hänen laulavan oikein kauniisti ja alkoivat kärttää jotakin Sivorin laulua häneltä.

Ja tuo itserakas nuorukainen oli todellakin kyllin yksinkertainen heti kajauttaakseen:

»Eikä ne pienet linjaalirattaat
keikutella kestä ja kestä,
eikä se vanha uudelle kullalle
menemästä estä.»

Hän hoilasi ja huhuili kuin huuhkapöllö koko tuon pitkän renkutuksen kaikki liritykset ja luirutukset.

Olin rikki räjähtämäisilläni inhosta ja ylenkatseesta. Itse laulun sanatkin, sävelmästä puhumatta-kaan, yököttivät minua, sitä enemmän kun näin Sinipiian seuraavan niitä omilla onnellisilla lampaansilmillään.

— En ymmärrä, sanoin terävästi, pannen vaakalautaan kaiken kaunotaiteellisen arvovaltani, en ymmärrä todellakaan, mitä noilla pienillä linjaalirattailla on rannalla istumisen ja itkemisen kanssa tekemistä.

— Etpä suinkaan, Vieno (harmikseni hän nimitti minua niin varhaisimmasta lapsuudestani saakka), sillä sinä et vielä ymmärrä elämää. Kun tulet minun iälleni, niin tajuat tämän asian samoin kuin monta muutakin elämän arvoitusta.

Sinipiika purskahti pilkalliseen nauruun.

Kaikkien muitten puutteittensa lisäksi, jotka nyt havaitsin vasta ilmialasti edessäni, tuolta näkyi puuttuvan myös sydämen hyvyyttä taikka pikemmin hyvää seuratapaa.

Päätin antaa hänelle siitä pienen ojennuksen.

— Onnellinen se tyttö, joka saa niin kokeneen kavaljeerin.

Sinipiika katsoi minuun pitkällä, nuhtelevalla silmänluonnilla.

— Mitä sillä tarkoitat? hän kysyi.

— Tarkoitan tätä hyvää ystävääni tässä, joka riemukseen ottanee ratkaistakseen vaikka sinunkin oman elämänarvoituksesi.

Mutta taisteluni oli epätasainen.

Hän purskahti jälleen nauramaan ja siirtyi lähellä seisovaan tyttöparveen, josta jo vähän aikaa oli kuulunut hiljaista laulunhyminää. Vaihdoin vielä pari vihamielistä katsetta kasvinkumppanini kanssa, mutta meidät vaiensi piankin naiskuoro pitkien riippakoivujen katoksen alta:

»Ja lumi se peitti maan avaran,
ja luostarin kuorissa veisatahan;
ovat luostarin ruusut oivat.

Ja ritari kannettiin taistelosta,
hän haavoissaan lepäs niin kalpeana.
Kuule, luostarin kellot ne soivat.»

Nyt oli vuoro minun silmiäni vettyä. Kestetyt tuskat ja riemut sulivat kuulaan kesäyön sopusointuiseen valohämyyn.

25.

ANTINLAHTI.

Ei sillä hyvä, että mustia sukkia kannoin, saapastin myös variksensaappaissa sen asian vuoksi, jota muut ovat tottuneet suuremmilla sanoilla nimitämään: Rakkaus.

Se minun sininen siltani, se minun punainen purteni . . . eivät ne tule koskaan takaisin enää. Se on niinkuin vanhin veljeni jo silloin runoili omasta itsestään ja samalla kertaa ehkä meistä muistakin, jotka siihen aikaan valkean illan yöpilviä katselimme.

Terhenuntu peitti tienoon. Samalla peittyi se meiltä muilta unten huntuu hienoon. Pilvi tuli takaisin aamun koittaessa, murhe tuli takaisin mielen muuttuessa, mutta ei koskaan se punatulkku, joka ilahdutti sen illan ruskoa kaikkein kauneimmilla sävelillään:

— — »Vaan en punatulkkuain,
mi lensi maille muille,
vaiko lie jo sattunutkin
muiden ansapuille?»

Kaikki raunioitui ympärilläni. Isä kuoli, äiti kuoli, kaikki ihmiset näyttivät minusta hullujenhuonekandidaateilta, jotka ainoastaan minulta kysyivät, mitä tietä myöten heidän oli sinne sisälle taivallettava.

Luulen, että itsekin olin siihen aikaan hulluksi tulemassa. Luulen, että samoihin aikoihin kirjoitin: »Herra, varjele järkeni valo!»

Antinlahti oli oikea kotini siihen aikaan.

Eihän minua tarvittu heinätyössä eikä sen vähän elon leikkuutyössä, minkä Pietari Brahen ammainen vapaaherrakunta voi aikoinaan sallia omilla kankailaan. Siksi istuin niin mielelläni veneeseen, joka veti minua tuuleen, se tuiverteli minua, ja senvuoksi olen niille yhä edelleen kiitollinen.

Antinlahdessa, toista peninkulmaa synnyinkodis-

tani sinne viileteltyäni, oli toiset ja paljon toukoisemat isännät. Asui Juuso, asui Iso-Jussi siellä, puhetta piisasi meillä illasta aamuun, eikä tarvinnut minun teeskennellä enempää kuin heidänkään taas jälleen uutta aamua aloittaessamme.

Luin kerran Kaarlo Kramsun runoja siellä eräällä pellonpientareella, keskellä Jumalan kirkasta aamupäivää loikoessani. Iso-Jussi saapui sinne ja kysyi myhähdellen minulta:

— Tuleeko tuolla elinkeinolla toimeen?

— Oojaa! Kramsu sai tästä runostaan palkkaa kaksisataa suomenmarkkaa Pohjalaiselta osakunnalta.

— Hm, hm, saneli Iso-Jussi kovinkin tolkukseen. Minä olen ikäni vienyt tervoja Perpummin konttoriin Oulussa eikä hinta ole koskaan vaihdellut muuta kuin viidensadan ja tuhannen markan välillä. Hm, hm, saisisikos kuulla, kuinka se runo kuuluu?

Luin sen hänelle, se oli Kaarlo Kramsun Ilkka. Luulenpa että luin hänelle vielä Jaakkima Berendsin. Mutta kuullessaan Kramsun sytyttävät säkeet:

»Se on talonpojan työksi
aina tullut Suomenmaass':
minkä herra maahan syöksi,
rakens' talonpoika taas.»

— Hm, hm, osaatkos sinä sillä lailla kirjoittaa?

— En, totta totisesti, luulen vannoneeni jotta-
kuinkin hyvällä omallatunnolla.

— Hyvä käräjäkirjuri sinusta voi tulla siis?

— Minusta tuntuu siltä, että olen vaivaksi talolle ja että kun on niin kaunis poutasää, niin olisi Ison-Jussin samoin kuin Pikku-Juuson ajateltava enem-

män omaa työtään ja mitä hyvä karhoilma Antinlahdelle merkitsee.

— Hm, hm, ei tämä talo kaadu kannaltaan, vaikka kaksikin isäntää hyvän naapuruuden vuoksi naapurinpojan kanssa rokuliapäivän ottaa.

Mitä herjalle vastata? Ei mitään. Pukkasin purteni laineille taas ja lähdin itselleni uusia elonsijoja etsimään.

Löysin ne Karhusaaresta. Olin silloin ollut noin kolme päivää kateissa, kukaan ei tiennyt minusta mitään enkä minä kenestäkään. Maa oli minuun ja minä maahan sangen tyytyväinen.

Siksi, armas Antinlahti! Nyt »puulaakin» oma, vaikka silloin parhaiden nuoruus-unelmieni valkama ja vapaa vapaakaupunki! En löydä koskaan enää niitä tunnustähtiä itsestäni, joiden alla purjehdin purrellani helmaasi, eivätkä ne ole luodut meitä täysikasvuisia valtameren vakoojia varten. Mutta muistossani säilyt iät kaiket, sinä, suuri Melalahti, jossa ensikerran elämässäni huuleni pusertuivat Sinun huuliasi vastaan.

Päätimme tavata toisemme Pärttylin markkinoilla Kajaanissa, jossa lupasin kihlata vesirinkelillä hänet kaikkien taivaanlamppujen silloin suloisesti loimottaessa.

SISÄLLYS.

I.

Varhaisvanha.

	Siv.
1. Ohoh kullaista kotia!	7
2. Apea mieliala	10
3. Taistovaatimus	12
4. Morituri	18
5. Siellä puut punalle paistoi	21
6. Uimarannassa	25
7. Purren valitus	28
8. Sininen silta	31
9. Yksinäinen ajattelija	34
10. Talo talolta, tölli tölliltä	40
11. Parranpärinää	44
12. Kalma	45
13. Outo	48
14. Samassa sammiossa	49
15. Antti Mustonen	50
16. Maansurut	53
17. Kirjat	54
18. Ruotimuori	56
19. Kirkonkello	58
20. Tutuilla tienoilla	60
21. Sydänmaan rauha	62

II.

Oulu ja Kajaani.

1. Koulutäti	67
2. Maailmankansalaisuutta	68
3. Puolalaisserkku	71
4. Toinen serkku	75
5. Eno	76
6. Meren hengessä	80
7. Kielitaistelua	83
8. Oulun rata	85
9. Liian nuori	88
10. Lemmen lumoissa	90
11. Sydämeni kuningatar	91
12. Via dolorosa	93
13. Pietari Brahen kaupungissa	96
14. Takaisin Ouluun	100
15. Kirjallisia harrastuksia	103
16. Pegasus	105

III.

Hämeenlinna.

1. Lauhkeassa vyöhykkeessä	113
2. Vanhin veljeni	114
3. Koulun pylväitä	120
4. K. O. Lindeqvist	129
5. Muodollista logiikkaa	136
6. Kiipelissä	143
7. Toverikunnan iltama	156
8. Samuel Pajula	164
9. Arthur Sieberg	172
10. Matematiikka	176
11. Fysiikka	186
12. Kissannaukujaiset	192
13. Luonnonhistoriaa	199

	279
14. Pikku-Kalle	212
15. Tulirokko ja filologia	216
16. Mens sana in corpore sano	219
17. Jumalan vanki	225
18. Sainion murha	229
19. Kirvesmiehet	238
20. Nuoret ja vanhat	241
21. Kuopion laulujuhla v. 1891	248
22. Postimanifesti	257
23. Vuokatinlampi	262
24. Mustat sukat	267
25. Antinlahti	272
